

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Cum Andreae Schotti ad veterum exemplarium fidem castigatione: Cuius libros pagina sequens exhibet - Adiectus est rerum memorabilium Index locupletissimus

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

Genevæ, [1646]

De beneficiis

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1515](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1515)

L. ANNÆI
 SENE CÆ
 ADEBVCIVM
 Liberalem

DE BENEFICIIS.
 LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

INTER multos ac varios errores temerè inconsultèque viuentium, nihil propemodum, optime Liberalis, dixerim nocentius, quàm quod beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequitur enim, vt male collocata, malè debeantur, de quibus non redditis, serò querimur. ista enim perierunt, cùm dantur. Nec mirum est, inter plurima maximaque vicia, nullum esse frequentius, quàm ingrati animi. Id

euenire ex pluribus causis video. Prima illa est, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed nomina facturi, diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus: femina in solum effectum & sterile non spargimus: beneficia sine vlllo delectu magis proiciamus, quam damus. Nec facile dixerim, vtrum turpius sit, iniuriari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti est, ex quod tantum recipiendum sit quantum vltro refertur: decoquere vero foedissimum, ob hoc ipsum, quia non opus est ab liberandum si sem facultatibus, sed animo. Reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum sit in ipsis crimen, qui ne confessione quidem grati sunt, in nobis quoque est. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia alias graues exprobratores exactoresque sumus: alias leues, & quos paulo post muneris sui peniteat: alias queruli, & minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantum postquam dedimus beneficia, sed dum damus. Quis enim nostrum contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? Quis non, cum aliquid à se peti suspicatus est, frontem adduxit, vultum auertit, occupationes simulauit, loagis sermonibus, & de industria non inuenientibus exitum, occasionem perendi abstulit, & variis artibus properantes necessitates elusit? In angusto vero comprehensus, aut distulit, id est, timide negauit, aut promisit: sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis, & vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus esse aduersus eum quisquam potest, qui beneficium aut superbe iniicit, aut iratus impedit, aut fatigatus, vt molestia careret, dedit? Errat, si quis sperat responsurum sibi quem dilatione lassauit, expectatione torisit. Eodem animo beneficium debetur, quod datur: & ideo non est negligenter dandum. Sibi enim quisque debet, quod à negligente accepit. Nec tardè quidem: quia quum in omni officio magni aestimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumeliose. Nam cum ita natura comparatum sit, vt alius iniuriæ, quam merita descendant, & illo cito de
Auant,

Auant, hastenax memoria custodiat: quid expectat qui
 offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si
 quis beneficio eius ignoscit. Non est autem quod tardio-
 res faciat ad bene merendum, turba ingratorum. Nam
 primum (vt dixi) nos illam augemus: dein le ne Deos qui-
 dem immortales ab hac tam effusa benignitate sacrilegi,
 negligentésque eorum deterrent. Vtruntur natura sua, &
 cuncta, interque illa ipsos munerum suorum malos inter-
 pretes iuuant. Hos sequamur duces, quantum humana
 imbecillitas paritur. Demus beneficia, non feceremus.
 Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret.
 At male cessit. Et liberi, & coniuges spem fefellerunt:
 tamen & educamus & ducimus. Adeoque aduersus ex-
 perimenta pertinaces sumus, vt bella victi, & naufragi
 maria reuertamus: Quanto magis permanere in dandis
 beneficiis decet? Quæ si quis non dat quia non recipit,
 dedit vt reciperet, bonamque ingratorum facit causam;
 quibus ita demum turpe est non reddere, si & licet. Quam
 multi indigni luce sunt? Et tamen dies oritur. Quam
 multi, quod nati sunt queruntur? tamen natura sobo-
 lem nouam gignit, ipsosque qui non fuisse mallent, esse
 patitur. Hoc & magni animi, & boni proprium est, non
 fructum beneficiorum sequi, sed ipsa, & post malos quo-
 que bonum querere. Qui magnifici erat multos prodes-
 se, si nemo deciperet? Tanc est virtus, dare beneficia: non
 vtique reditura, quorum à viro egregio statim fructus
 percipus est. Adeo quidem ista res fugate nos, & pigro-
 res ad rem pulcherrimam facere non decet: vt si spes mi-
 hi præcidatur gratum hominem repericndi, malum non
 recipere benefi ia, quam non dare. Quia quia non dat, vi-
 tium ingrati an cecedit. Dicam quod sentio. Qui bene-
 ficium non reddit, non magis peccat, quam qui non dat
 [scius]

*Benefi ia in vulgus cum largiri institueris,
 Perdenda sunt multa, vt semel ponas bene.*

CAP. II. IN priore versu vtrunque reprehendas.

Nam nec in vulgus effundenda sunt, & nullius rei, minime beneficiorum honesta largitio est, quibus si detraxeris iudicium, desinunt esse beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens versus mirificus est, qui vno bene posito beneficio, multorum amissionum damna solatur. Vide, oro te, ne hoc & verius sit, & magnitudini bene facientis aptius, ut illum horremur ad danda, etiam si nullum bene posuitus est. Illud etiam falsum est: Perdenda sunt multa. Nullum perit; quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum simplex ratio est tantum eroga tu: si reddat aliquid, lucrum est: si non reddet, damnum non est. Ego illud dedi, ut darem. Nemo beneficia in Kalendario scribit: nec auarus exactor ad horam & diem appellat. Nunquam illa vir bonus cogitat, nisi admonitus à reddente. Alioquin in formam crediti transeunt. Turpis sceneratio est, beneficium expensum referre. Qualiscunque priorum euentus est, perseuera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebunt, quos aut pudor, aut occasio, aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris dare: opus tuum perage, & partes boni viri exequere. Aliud re, alium fide, alium gratia, alium consilio, alium præceptis salutaribus adiuua.

CAP. III. OFFICIA etiam feræ sentiunt. Nec vllum tam immansuetum animal est, quod non cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impone tractantur. Elephantorum feritatem usque in seruuile obsequium demeretur cibus. Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficij sunt posita, affiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus vnum beneficium? aduersus alterum non erit. duorum oblitus est: tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet, is perdidit, qui cito se perdidisse credidit. At qui instat, & onerat priora sequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduersus multa oculos attollere. Quocunque se vertit memoriam tui fugiens, ibi te videat. Beneficiis tuis illum cinge. quorum quævis, quæve proprietatis sit, dicam, si prius illa, quæ ad rem non pertinent, transilire
nihil

mihi permisit: Quare tres Gratia, & quare, sorores sunt,
 & quare manibus implexis, quare ridentes, quare iuvenes,
 & quare virgines, soluta ac pellucida veste? Alij quidem
 videri voluit vnâ esse, quæ det beneficium: alteram quæ
 accipiat, tertiam, quæ reddat. Alij tria beneficiorum gene-
 ra promerentium, reddentium, simul & accipientium red-
 dentiumquæ. Sed vtrumlibet ex istis iudica verum. quid
 ista nos iuuat sciencia? Quid ille conferis manibus in se
 redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per ma-
 num transeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, &
 totius speciem perdit, si vsquam interruptus est: pulcher-
 rimus, si coherat, & vices seruauit. Ideo ridentes: quia
 promerentium vultus hilares sunt, quales solent esse &
 qui dant & qui accipiunt beneficia. Iuvenes: quia non de-
 bet beneficiorum memoria senescere. Virgines: quia in-
 corrupta sunt, & sincera, & omnibus sancta, in quibus ni-
 hil esse alligati decet, nec astricti. Solutis itaque tuni-
 cis vtuntur, pellucidis autem, quia beneficia conspi-
 ci volunt. Si aliquis vsque eo Græcis mancipatus, vt
 hæc dicat necessaria: nemo tamen erit, qui etiam illud
 ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Hesiodus
 imposuerit, cur Æglen maximam natu appellauerit,
 mediam Buphrosynen, tertiam Thalian. Horum nomi-
 num interpretationem, & prout cuique visum est, dese-
 ctit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cum
 Hesiodus puellis suis, quod voluit, nomen imposuerit. I-
 taque Homerus vni mutauit, Pasithean appellauit, & in
 matrimonium produxit, vt scias illas Vestales non esse.
 Inueniam alium Poëtam, ad quem præcingantur, & spif-
 sis auro Phrygianis prodeant. Ergo & Mercurius vna
 stat, non quia beneficia oratio commendat, sed quia pi-
 stori ita visum est. Chrysippus quoque, penes quem sub-
 tile illud acumen est, & in imam penetrans veritatem, qui
 rei agendæ causa loquitur, & verbis non vltra, quam ad
 intellectum satis est, vitur, non librum suum his ine-
 ptis replet, ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddendi-
 que beneficij pauca admodum dicat. Nec his fabulas, sed
 hæc fabulis inserit. Nam præter ista quæ Hecaton scri-

bit, treis Chrysippus Gratiarum ait Iouis & Eurynomes filias esse. Etate autem minores quam Horas, sed meliusecula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicari pertinere. Eurynomem enim dictam, quia late patentis patrimonii sit, beneficia diuidere: tanquam matri post filias soleat nomen imponi, aut poetarum vera nomina reddant. Quemadmodum nomen clatori memorie loco audacia est: & cuiuscumque nomen non potest reddere, imponit: ita poetarum non putant ad rem pertinere, verum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quemque vocari iubent, quod bellè facit ad versum Nec illis fraudi est, si aliud quid iam censum detulerunt. Proximus enim poeta suum illas ferre nomen iubet. Hoc ut scias ita esse, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Hesiodum Charis est, apud Homerum verò Musa.

CAP. IV. SED ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quæ ita extra rem sunt, ut nec circa rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, ut quis mihi obiecerit, quod Chrysippum in ordinem coegerint: magnum me hercule virum, sed tamen Græcum, cuius acumen nimis tenue retunditur, & in se sæpe replicatur. etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc verò quod acumen est? De beneficiis dicendum est, & ordinanda res, quæ maxime societatem humanam alligat. Danda lex vitæ, ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam non deesse oportet, nec superfluitate, hæc ipsa obseruatio restringat, dum temperat. Docendi sunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipsis certamen proponere: eos quibus obligati sunt re, animo non tantum æquare, sed vincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam consequitur, nisi præcessit. Hi docendi sunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem, beneficiis beneficia vincendi, sic nos adhortatur Chrysippus, ut dicat verendum esse, ne quia Charites Iouis filiae sunt, parum se grate gerere, sacrilegium sit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid verum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduersus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque

rorumque animi certent, ut qui præstiterint, obliuiscantur, pertinax sit memoria debentium. Istæ verò ineptiæ poetis relinquuntur: quibus aures oblectare propositum est, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia sanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, serio loquantur, & magnis viribus agant: nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone, & anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum nouas tabulas.

CAP. V. SED quemadmodum superuacua transcurram, ita exponam necesse est, hoc primum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit se alius pecuniam quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam. Ista autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manu tangi: animo cernitur. Multum interest inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quicquam eorum quæ à proximis accipiuntur, beneficium est, sed ipsa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur possideturque, solum notant: contra, illud quod in te carum atque pretiosum est, parui pendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aspiciamus, in quibus cupiditas nostra hæret, caduca sunt. Auferre ea nobis, & fortuna, & iniuria potest. Beneficium vero, etiam amisso eo quod datum est, durat. Est enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hostis excepit, & in carcerem condidit: non beneficium, sed usum beneficij mei sustulit. Ex naufragio raptos, vel ex incendio, liberos reddidi. Hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. Omnia itaque, quæ falsum beneficij nomen usurpant, ministeria sunt, per quæ se voluntas amica explicat. Hoc quoque in aliis rebus euenit, ut aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquem torquibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per se corona pretiosum? quid prætexta? quid fasces? quid tribunal & currus? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id, quod sub oculos

venit, sed beneficij vestigium & nota.

CAP. VI. Quid est ergo beneficium? Benevola affectio tribuens gaudium, cupiensque tribuendo: in id quod facit, prona, & iponte sua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur refert, sed quæ mente. Quia beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit, sed in ipso dantis aur facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen, vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utique bonum est. Id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum est. Animus est, qui parva extollit, sordida illustrat, magna & in precio habita dehonestat. Ipsa quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni nec mali. Id refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non est ergo beneficium ipsum quod numeratur, aut traditur. Sicut nec in victimis quidem, licet optimæ sint, auroque præfulgeant, deorum est bonos, sed pia ac recta voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre ac sicilla religiosi sunt: mali rursus, non effugiunt impietatem, quamvis aras sanguine multo circumtauerint.

CAP. VII. Si beneficia in rebus, non in ipsa beneficiendi voluntate, consisterent, eo maiora essent, quo maiora sunt, quæ accipimus. Id autem falsum est. Nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parva magnifice: qui regum æquavit opes animo: qui exiguum tribuit, sed libenter: qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit: qui non voluntatem tantum iuvandi habuit, sed cupiditatem: qui accipere se putavit beneficium, cum daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset: qui occasionem, qua prodesset, & occupavit & quæsiuit. Contra, ingrata sunt (vix dixi) licet re ac specie magna videantur, quæ danti aut extorquentur aut exactant. Multoque gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum est quod in me contulit, sed amplius non potuit. At id quod dedit, magnum est: sed dubitavit, sed distulit, sed cum daret, genuit, sed superbe dedit, sed circumtulit, & placere ei, cui præstabat, noluit, ambitioni dedit, non mihi.

CAP. VIII. SOCRATI cum multa multi pro suis quis.

quisque facultatibus offerrent. *Æschines* pauper auditor. Nihil, inquit, dignum te quod dare tibi possim, inuenio; & hoc modo pauperem me esse sentio. Itaque dono tibi quod vnum habeo, Me ipsum. Hoc munus rogo qualecunque est, boni consulas; cogitēque alios cum multum tibi darent, plus sibi reliquisse. Cui *Socrates*: Quid nō tu, inquit, mihi magnum munus dederis, nisi forte paruo te æstimas? Habebo itaque corā, vt te meliorem tibi reddam quā accepī. Vicit *Æschines* hoc munere *Alcibiadis* pārem diuitis animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX. VIDES quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter angustias paupertatis. Videtur mihi dixisse: Nihil egisti fortuna, quod me pauperem esse voluisti. Expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non possum: de meo dabo. Neque est quod existimes illum vilem sibi fuisse, qui pretium se sibi fecit. Ingeniosus adolescens inuenit quemadmodum *Socratem* sibi daret. Non quanti quæque sit, sed à quali dētur, perspicendum. *Callidus* non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: spesque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius peior est opinio, qui lingua asper, vultu grauis, cum inuidia fortunam suam explicauit. Colunt enim, detestanturque felicem: & si potuerint, eadem facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clam, sed aperte quidam ludibrio habitis, suas aliis permisere. *Rusticus*, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis est, si quis coniugem in sella prostare vetuit, & vulgo admissis inspectoribus vehi vndique perspicuam. Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ vxori æmulum præstat, hunc matronæ humilem, & sordidæ libidinis, & ancillariolum vocant. Hinc decentissimum sponsaliorum genus est adulterium, & in consensu vidui cælibatus, nemo vxorem duxit nisi qui abduxit. Nihil pensi habere, pauperatē alienam contemnere, suam timere, nullum aliud vereri malum: non parcere iniuriis, perturbare imbecilliores, vt ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & nummatiam tribunal, audita vtrinq; licitatione alteri addici, non potest quando quæ emerit, vendere, gentium ius est.

CAP. X. SED longius nos impetus euehit, prouocante materia. Itaq; sic finiamus, ne in nostro saeculo culpa substat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimus, hoc posteri nostri querentur, euersos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At ista stant loco eodem, stabuntque, paululum duntaxat vltro aut citro mota: vt fluctus quos ætus antecedens longius extulit, recedens interiore litorum vestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur, abrumpetque franos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor, & scedissimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus coporum nimius & formæ cura, corpore præ se ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet male dispensata libertas: nunc in crudelitate priuatâ ac publicâ ibitur, bellorumque ciuiliu insaniam, qua omne sanctum ac sacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit. Non stant vno loco vitia: sed mobilia & inter se dissentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturque. Ceterum idem semper de nobis pronuntiare debemus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adiiciam, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores: infra ista omnia ingratus est, nisi quod omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tanquam maximum crimen, ne admittas: ignosce tanquam leuissimo, si admissum est. Hæc est enim iniuriæ summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimum. Dedisti. Quæmodum autem curandum, vt in eos potissimum beneficia conferamus, qui grate responsuri erunt: ita quædam, etiam de illis male sperabitur, faciemus, tribuemusque, non solum si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse. Tanquam si filios alicui restituere poterò, magno periculo liberatos, sine vllò meo incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam. Indignum, si eripere latronibus poterò, clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.

CAP. XI. SEQUITUR vt dicam⁹ quæ beneficia danda sint, & quæ admodum primo deus necessaria, deinde vtilia, deinde iucunda, vt in mensura. Incipiendum est autem à necessariis.

Ali-

Aliter enim ad animū peruenit, quod vitā continet: aliter, quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse æstimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet: Non desideo: meo contentus sum, interim non reddere tantumlibet quod acceperis, sed abicere. Ex his quæ necessaria sunt, quædam primū obtinent locum, sine quibus non possumus viuere: quædam secundū, sine quibus non debemus: quædam tertium, sine quibus non volumus. Prima huius notæ sunt, hostiū manibus eripi, & tyrannicæ iræ & proscriptiōi & aliis periculis, quæ varia & incerta humanā vitam obsident. Quicquid horum discusserimus, quō sanius ac terribilius erit, hoc maiore inuicemur gratiā. Subit enim cogitatio, quāvis sint liberati malis: & lenocinium est muneri antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quæquam seruare quam possumus: ut muneris nostri timor imponat pondus. Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem viuere, sed ut mors potior sit: tãquam libertas & pudicitia, & mens bona. Post hæc habebimus coniunctione, ac sanguine, vsuque, & consuetudine longa, cara: ut liberos, coniuges, penates, ceteraque, quæ vsque eo animus sibi applicuit, ut ab illis quam à vita diuelli grauius existimet. Subsequuntur utilia, quorū varia & lata materia est. Hic erit pecunia non superfluens, sed ad sanum modum habendi parata. Hic erit honor & processus ad altiora tendentium. Nec enim utilius quicquā est, quam sibi utilē fieri. Iam cetera ex abundantia veniunt, delicatos factura. In his videamus, ut opportunitate grata sint, ut nō vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatē habēt, aut quæ etiā si natura preciosa non sunt, tēpore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maxime voluptati futurum sit, quid frequenter occursum habenti, ut toriens nobiscum quotiens cum illo sit. Vtique cauebimus, ne munera superuacua mittamus: ut fœminæ aut seni arma venatoria, aut rustico libros, aut studiis ac literis dedito reria. Æquè ex contrario circumspiciemus, ne dum grata mittere volumus, suum quicquid morbum exprobratura mittamus, sicut ebriosi vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit esse, non munus, in quo vitium accipietis agnosciunt.

CAP. XII. Si arbitrium dandi penes nos est, præcipue māsura queremus, ut quā minime mortale munus sit. Pau-

ci enim sunt tam grati, ut quod acceperint, etiam si non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipso munere incurrit: ubi ante oculos est, & obliuisci sui non finit, sed auctorem suum ingerit & inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus, quia nunquam admonere debemus. Ipsa res euanescentem memoriam excitet. Libentius donabo argentum factum, quam signatum: libentius status quam vestem, & quod vsus breuis deterat. Apud paucos post rem manet gratia. Plures sunt apud quos non diutius in animo sunt donata, quam in vsu. Ergo si fieri potest consumi munus meum nolo. Extet, hæreat amico meo & conuiuat. Nemo tam stultus est, ut monendus sit, ne cui gladiatores aut venationem iam munere edito mitat, & vestimenta æstiuâ brumâ, hiberna solstitio. Sit in beneficio sensus communis; tempus, locum, personas obseruet: quia momentis quædam grata & ingrata sunt. Quanto acceptius est, si id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat? quod diu quærit, nec inuenit, quam quod ubique visurus est? Munera non tam pretiosa quam rara, & exquisita sint, quæ etiam apud diuitem sui locum faciunt sicut gregalia quoque poma, etiam post paucos dies itura in fastidium delectant, si prouenire maturius. Illa quoque non erunt sine honore, quæ aut nemo illis alius dedit; aut nos nulli alij.

CAP. XIII. ALEXANDRO Macedoni, cum victor Orientis, animos supra humana tolleret, Corinthij super legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis. Nulli, inquit, ciuitatem vnquam dedimus alij quam tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate profecutus cogitauit, non qui sibi ciuitatem darent sed qui dedissent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam, nec modum nouerat, Herculis Liberique vestigia sequens, ac ne ibi quid resistens, ubi illi desererat, ad socij honoris sui respexit à dantibus; tanquam cæcū quod mente vanissima complectebatur, teneret: quia Herculi æquabatur. Quid enim simile habebat vrsanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi viciorum terrarum transiuit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum marisq; pacator? At hic à puericia latro gentiumque vastator

torrētā hostiū pernicies quā amicorū, qui summū bonū duceret, terrori esse cunctis mortalibus, oblitus nō ferocissima scētū, sed ignauissima quoq; animalia timeri, ob virus malū.

CAP. XIV. AD propositū nunc reuertamur. Beneficium quibuslibet datur, nulli gratū est. Nemo se stabularij aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuiam dantis epulum, vbi dici potest: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum sibi, & in illum etiam mimicum, ac turpissimam hominem. Nanquid enim me dignum iudicauit? Morbo suo maorem gessit. Quod vobis gratum esse, ratum effice. Quis patitur sibi imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa verò quantum libet, exeat: sed eat, non erret. Licet illa largiri, vt vnusquisque etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam speret se propius admissum. Dicat, Accepi idem quod ille, sed vltro. Accepi quod ille: sed ego intra breuē tempus, cum ille diu meruisset. Sunt quid idem habeant: non eisdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit cum rogasset: ego, cum rogaret. Ille accepit: sed facile redditurus, sed cuius senectus & liberorum orbitas magna promittebar. Mihi plus dedit, quamuis idem dederit: quia sine spe recipiendi dedit. Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidit, vt nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: ita qui beneficia sua amabilia vult esse, excogitet quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid, quo se ceteris præferant. Ego verò beneficiis non obiciam moras: quo plura maioraque fuerint, plus afferent laudis, Adsit tamen iudicium. Neque enim cordi esse eniquam possunt, forte ac temere data. Quare si quis existimat nos cum ista præcipimus, benignitatis fines introitus referre, & illi minus laxam limitem aperire, ac perperam mōitiones nostras exaudiat, quam enim virtutem magis veneramus? cui magis stimulos addimus? quibus verò tam conuenit hæc adhortatio, quam nobis, societatem humani generis sciētiētib;.

CAP. XV. Quid ergo est: ū sit nulla honesta vis animi, etiam si a recta voluntate inceperit, nisi quam virtutē modus fecit, veto liberalitate neperari. Tunc iurari accepisse bene-

ficium, & supinis quidem manibus, ut illud ratio ad dignos
perducit, quod non coarbitet casus & consilij indigēs imperus
defert: quod ostentare libet & inscribere sibi. Beneficia tu
vocas quorū auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora
sunt, quantoq; in partē interiorem animi nunquam exitura
descendunt, cū delectant, cogitātem magis à quo, quā quid
acceperis? Crispus Passienus solebat dicere, quorundam se
iudicium malle quam beneficium: quorundam beneficium
malle, quā iudicium, & subiiciebat exempla Malo, aiebat,
D. Augustini iudicium: malo Claudij beneficium. Ego verò
nullius puro expetendum esse beneficium, cuius vile iudi-
cium est. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod
dabatur? Erat: sed sicut à fortuna, quam scires statim posse
malam fieri. Quid ergo ista inter se mixta diuidimus? Non
est beneficium, cui deest pars optima, datum esse iudicio, a-
lioquin pecunia ingens, si non ratione, nec recta voluntate
donata est, non magis beneficium est, quā thesaurus.
Multa sunt autem, quæ oportet accipere, nec debere.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

INSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex
priori parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit
beneficium; cuius rei expeditissimam videor monstraturus
viam sic demus, quomodo vellemus accipere. Ante omnia,
libenter, cito, sine vlla dubitatione. Ingratum est benefi-
cium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis agrè
dimittere visus est; & sic dare, tanquam si sibi præripent.
Etiam si quid moræ interuenit, euitemus omnimodo, ne
deliberasse videamur. Proximus est neganti, qui dubitauit,
nullamque mereatur gratiam. Nam cū in beneficio iucun-
dissima sit tribuentis voluntas, qui nolentem se tribuisse,
ipsa cunctatione testatus est, non dedit, sed aduersus ducen-
tem, male tenuit. Multi autem sunt, quod liberales facit frō-
tis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facilè oc-
curretia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundiā.
Primum est antecedere desiderij cuiusque: proximū sequi.
Illud melius occupare antequā rogemur: quia, cū homi-
ni probo, ad rogandum os concurrat, & suffundatur rubore,
qui hoc tormentū remittit, multiplicat munus suū. Non tu-
lit gratis, qui cū rogasset, accepit. Quonia quidem, vt maio-
ribus

rib. nostris grauiss. viris, visum est, nulla res carius constar, quã quæ precib. empta est. Vota homines parcius facerent, si palã faciendã essent. Adeo etiam deos, quib. honestissime supplicamus, tacitè malumus & inera nosmetipfos precari.

CAP. II. MOLESTVM verbũ est, onerosum, & demisso vultu dicendũ. Rogo. Huius faciendã est gratia amico, & cuicumque, quẽ amicum sis promerendõ facturus. Propter licet: sero beneficiũ dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusq; voluntas, & cum intellecta est, necessitate grauissima liberanda est. Illud beneficium iucũdum, victurumq; in animo scias quod obuiam venit. Si non contingit patuenire, plura rogãtis verba intercidamus, ne rogati videamur: sed certiores facti statim promittamus, factoroq; nos etiam antequam interpellaremur, ipsã festinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiue data remedij locum obtinuit: ita quãuis leue & vulgare beneficiũ sit, si præsto fuerit, si proximã quamque horam non perdidit, multum sibi adicit, gratiamq; pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam parate fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit sibi animi sui vultum.

CAP. III. INGENTIA quorundã beneficia, silentiũ aut loquẽdi tarditas, imitariã grauitatẽ & tristitiã corrumpit, cum promitteret vultu negãtium. Quanto melius, adicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignaq; commẽdare quæ præstes. Vt illum castiges, quod tardior in rogando fuit, adicias licet familiarẽ querelam. Irascor tibi, quod cum aliquid desiderasses, non olim scire me voluisti, quod tã diligẽter rogasti, quod quenquam adhibuisti. Ego, vero gratulor mihi, quod experiri animũ nostrũ libuit: prostea quicquid desiderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, vt animũ tuum plurius æstimet, quã illud quicquid est, ad quod petendũ venerat. Tunc est summa virtus tribuẽtis, nũc benignitas, vbi ille qui discessit, dicit sibi: Magnum hodie lacrum feci. Malo quod illũ talem inueni, quam si multiplicatum hoc ad me alia via peruenisset. Huic animo nunquam parem referã gratiam.

CAP. VI. AT plerique sunt, qui beneficia asperitate verborum, & supercilio in odium adducunt, eo sermone vsũ, ea superbia, vt impetrasse pœniteat. Alio deinde

post rem promissam sequuntur moræ Nihil autem est acerbius, quam ubi quod impetrasti, rogandum est. Repraesentanda sunt beneficia: quia à quibusdam accipere difficilius est, quam impetrare. Hic rogandus est, ut admoveat ille, ut sumat. Sic unum munus per multorum teritur manus: ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaque curæ habebis si grate æstimare quæ præstabis voles: ut beneficia tua illibata & integra ad eos quibus promissa sunt, perueniant, sine vlla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest, ut non tuam minuat.

CAP. V. NIHIL æque amarum quam diu pendere. Acquire quidã animo ferūt præcidi spem suam, quam trahi. Plerisq; autem hoc vitium est, ambitione prava diffusi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regis potestatis ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minusq; se iudicant posse, nisi diu multumq; singulis quid possint ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciūt. Iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia sunt. Quare verissimum existima, quod ille Comicus dixit: Quid tu nõ inrelligis, tantum te gratiæ demere quantum moræ adicis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: Fac, si quid facis: Et, Nihil est tãti. Malo mihi iam neges: ubi in tedium addictus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. Poteest ob id ingratus esse? Quemadmodum acerrima crudelitas est, quæ trahit poenã: & misericordiæ genus est, cito occidere: quia tormentũ vltimũ finem sui se cõ affert: quod antecedit, tẽpus maxima vëturi supplicij pars est: ita maior est muneris gratia, quo minus diu pependit. Et enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium est libenter faciẽtis, cito facere. Qui tardè dedit, & diem extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicitie voluntatis. Tardè velle, nolentis est.

CAP. VI. IN omni negotio, Liberalis, non minima portio est: quomodo quisque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas

celeritas fecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis est: sed infinitum interest, utrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant. Gladius idem & stringit, & transforat: quàm presso articulo venerit, refert. Idem est quod datur, sed interest quomodo detur. Quam dulce, quam pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus qui dedit: si dedisse dum dat, oblitus est: nam corripere eum, cui cum maxime aliquid præstes, dementia est, & inferere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quicquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligo.

CAP. VII. FABIVS Verrucosus beneficium ab homine duro asperè datum, panem lapidosum vocat, quem esurienti accipere necessarium sit: esse, acerbum. Tiberius Cæsar rogatus à nepote M. Allio prætorio, ut æri alieno succurreret: edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc est non donare, sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit, nepoti iussisse se pecuniam solui. Adiecta contumeliosa admonitione, effectit, ut nec æs alienum haberet, nec beneficium: Liberavit illum à creditoribus, sibi nõ obligavit. Aliquid Tiberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Ita fortasse efficax ratio fuerit ad hominũ improbas cupiditates, pudore reprimendas. Beneficium vero danti, tota alia sequenda est via.

CAP. VIII. OMNI genere quod des, quo sit acceptius adoinandum est. Hoc vero non est beneficium dare, reprehendere est: ut in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam. Ne principi quidem satis decorũ est, donare ignominia causa. Tamest inquietudinem Tiberius nec hoc quidem modo, quo putabat, potui effugere. Nam aliquot postea, qui idem rogarent inuenti sunt. omnes iussit reddere in Senatu, æris alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Non est aliud, liberalitas: censura est, auxilium est, principale tributum est. Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse non possum. Ad iudicem missus sum: ut impetrarem causam dixi.

CAP. IX. PRÆCIPVNT itaque omnes auctores sapientia, quædam beneficia palam danda, quædam secreto. Palam, quæ consequi gloriosum est: ut militaria dona, & honores, & quicquid aliud noticia pulchrius sit. Rutilus

quæ non producant, nec honestiorem faciunt, sed occurrunt infirmitati, egestati, ignominia tacite danda sunt: ut nota sint solis, quibus profuunt. Interdum & ipse qui iuuatur, fallendus est: ut habeat, nec à quo acceperit, sciat.

CAP. X. ARCESILAVS, ut aiunt, amico pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem contenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios usus, cum clam succurrendum iudicasset, puluino eius ignorantis sæculum subiecit, ut homo inutiliter verecundus, quod desiderabat, inueniret potius quam acciperet. Quid ergo? ille nesciat à quo acceperit? primum nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille nesciet accepisse se: ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fœnerate cogitas. Sed si dare, quo genere accipienti maxime profuturum erit, contentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed videri benefecisse. volo, inquis, sciat. Debitorem quæris. Volo utique sciat. Quid, si illi vtilius est nescire, si honestius, si gratius, non in aliam partem abibis? Volo ut sciat. Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Non nego, quotiens patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate. Sin adiuuari illum & oportet, & pudet, si quod præstamus, offendit: nisi absconditur: beneficium in acta non mitto. Quid ergo illi sum indicaturus me dedisse: cum inter prima præcepta, ac maxime necessaria sit, ne vnaquam exprobaem, immo ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex est. Alter statim obliuisci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritum commemoratio.

CAP. XI. LIBET exclamare, quod ille triumphali proscriptione seruatus à quodam Cæsaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non posset: Redde me Cæsari. Quousque dices: Ego te seruauit, ego te eripui morti? istud, si meo arbitrio memini, vita est: si tuo, mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes quem ostenderes. Quousque me circumducis? quousque obliuisci fortunæ meæ non finis? Semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non est instandum, non est memoriæ reuo-

renocandum: nisi ut aliud dando prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. Qui debet beneficium, taceat: narret, qui accipit. Dicitur enim quod illi ubique iactanti beneficium suum: Num negabis, inquit, te recepisse? & cum respondisset, Quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id est quotiens & ubicunque narrasti. Quid opus est te loqui: quid alienum occupare officium? Est qui istud facere honestius possit: quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te vacante, nemo sciturus est. Quod adeo non est committendum, ut etiam si quis coram nobis narrabit, ei respondendum sit: Dignissimus quidem ille est maioribus beneficiis, quæ ego magis velle me scio præstare, quam posse. Et hæc ipse non verniliter, nec ea figura quæ quidam reiiciunt, quæ magis ad se volunt attrahere. Deinde adiicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituet in semine. Multa cura facta producuntur ad segetem. Nihil in fructum peruenit, quod non à primo usque ad extremum æqualis cultura profequitur. Eadem beneficiorum est conditio. Nunquid vlla maiora possunt esse, quam quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta sunt, si in infantia desiderantur, nisi longa pietas munus suum nutriet. Eadem ceterorum beneficiorum conditio est: nisi illa adiuveris, perdes. Parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, sed & ames. Præcipuè, ut dixi, parcamus auribus. Admonitio rædium facit, exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum est, quam superbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? Ipsa res te extollit. Detraheuda est inanis iactatio. Res loquentur, nobis tacentibus Nos tantum ingratum, sed iniustum est beneficium superbe datum.

C A P. XII. C. Cæsar dedit vitam Pompeio Penno, si dat, qui non aufert: deinde absoluto & agenti gratias, portexit osculandum sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id insolentiæ causa factum: aiunt soculum auratum, immo aureum margaritis distinctum ostendere eum voluisse. Ita prorsus: quid hic contumeliosum est, si vir consularis aurum & margaritas osculatus est,

& alioquin nullam partem in corpore eius electurus, quam purius osculetur? Homo natus in hoc, ut mores liberae civitatis Persica servitute mutaret, parum iudicavit, si senator senex summis vultus honoribus, in conspectu principum supplex sibi, eo more iacuisset, quo victi hostes victoribus iacueret. Invenit aliquid infra genua, quo libertatem detrunderet. Non hoc est Rempublicae calcare? & quidem, dicit aliquis (non potest ad rem pertinere) sinistro pede. Parum enim fœdè, furioseque insolens fuerat, qui de capite consularis viri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset Imperator pigros suos.

CAP. XIII. O Superbia magna fortunæ! O stultissimum malum: ut à te nihil accipere iuvant, ut omne beneficium in iniuriam convertitis! ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecent: quoque altius te subleuasti, hoc depressior es, ostenditque te non agnoscere ista bona, quibus tantum instaris. Quicquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te supinet, quid vultum habitumque oris perservat, ut malis habere personam, quam faciem. Iucunda sunt, quæ humana fronte, leni placidaque tribuuntur: quæ cum daret mihi superior, non exultavit supra me, sed quam potuit benignissimus fuit, descenditque in æquum, & detraxit muneri suo pompam. observavit idoneum tempus, ut in occasione potius quam in necessitate succurreret. Vno modo persuadebimus, ne beneficia insolentia perdant, si ostenderit non ideo videri maiora, quia tumultuosius data sunt: ne ipsos quidem ob id cuiquam posse maiores videri. unam esse superbiam magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducatur.

CAP. XIV. SVNT quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, sed negare, beneficium est. Estimabimus itaque utilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec dispicere quam perniciosâ sint licet: quia iudicium interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorum munerum auctores. Ut frigidam ægis negamus, & ludentibus ac sibi iratis ferrum, aut æmentibus, quicquid contra se usus ardor petiit: sic eas
quæ

quæ nocitura sunt impense ac submisse, nonnunquam etiã miserabiliter rogantibus, perseverabimus non dare. Tum initia beneficiorum suorum spectare, tum etiã exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, sed etiã accepisse delectet. Multi sunt qui dicant: Scio hoc illi non profuturum. sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius non possum. Viderit de se, non de me queretur. Falsum est: immo de te, & merito quidem: cum ad mentem bonam redierit, cum accessio illa, qua animum inflammat, se remiserit. Quidni eum oderit, à quo in damnum, ac periculum suum adiutus est? Exorari in perniciem rogantium, se qua bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiã inuitos nolentisque seruare: ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Beneficium demus, quod vsu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum verteat. Pecuniam non dabo, quam numeratum adulteræ sciam: nec in societatem turpis facti, aut consilij veniam. Si potero, reuocabo: sin minus, non adiuuabo scelus. Siue illum ira, quo non debebat, impellit, siue ambitionis color abducit à tutis: non committam, vt possit quandoque dicere, Ille amando me occidit.

CAP. XV. Sæpe nihil interest inter amicorum munera, & hostium vota. Quicquid illi accidere optant: in id horum intempestiua indulgentia impellit, atque instruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentissimè) vt nihil intersit inter odium & beneficium? Namquam in turpitudinem nostram reditura, tribuamus. Cum summa amicitia sit, amicum sibi æquare, utrique simul consulendum est. Dabo egenti: sed vt ipse non egeam. Succurram perituro: sed vt ipse non peream: nisi si futurus ero magni hominis, aut magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo quod rursus peterem: nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit impurat, gratiam destruit: ita qui quantum det ostendit, munus suum non commendat, sed exprobrat. Respicendæ sunt cuique facultates suæ, viresque: ne aut plus præstemus, quàm possumus, aut minus. Estimanda est eius persona, cui damus. Quædam enim minora sunt, quam vt exire à magnis viris debeant: quædam accipientes minora sunt. Vt utriusque ita personam confer tecum. In

ter illa quæ donabis, examina, nunquid aut danti graue sit, aut paucum: Nunquid rursus qui accepturus est, aut fastidiat, aut non capiat.

CAP. XVI. VRBEM cuidam Alexander donabat vasanus, & qui nihil animo nisi grande conciperet. Cum ille cui donabatur, seipsum mensus, tãti muneris inuidiam refugisset, dicens non conuenire fortunæ suæ: non quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Animosa vox videtur, & regia: cum sit stultissima. Nihil enim per se quenquam decet. Refert quid, cui, quando, quare, vbi & cetera, sine quibus facti ratio non constabit. Tumidissimum animal, si illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur personarum ac dignitatum ratio. Et cum sit vtrique virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quam quod deficit. Liceat istud sane tibi, & te in tantum fortuna sustulerit, vt congiaria tua vrbes sint: quas quanto maioris animi fuit non capere quam spargere: est tamen aliquis minor, quam vt in sinum eius condenda sit ciuitas.

CAP. XVII. AB Antigono Cynicus petiit talentum. Respondit, plus esse, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulsus petiit denarium. Respondit, minus esse, quam quod Regem deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. In denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex. Vt sit aliquid maius, quam quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Est enim intolerabilis res, poscere nummos, & contemnere. Indixisti pecuniæ odium, hoc professus es; hanc personam induisti, agenda est. Iniquissimum est, te pecuniam sub gloria egestatis acquirere. Aspicienda ergo non minus sua cuique persona est, quàm eius de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryssippi nostri vti similitudine de pilæ lusu: quam cadere non est dubium, aut mittentis vitio aut accipientis. Tunc cursum suum seruat, vbi inter manus vtriusque aptè ab vtroque & iactata & excepta versatur. Necesse est autem lusor bonus aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio est, nisi vtrique personæ, dantis & accipientis, æquatur: nec ab hoc exibat, nec ad illū perueniet, vt debet. Si
cum

cum exercitato & docto negotium est, audacius pilam mittemus, ut cunque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigide, nec tam excusse, sed languidius, & in ipsam eius diligentes manum, remisse occurreremus. Idem faciendum est in beneficiis. Quosdam doceamus, & satis iudicemus, si conantur, si audent, si volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & ut sint, fauimus: tanquam ita demum magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri non potuit: ut malignis lusoribus propositum est, collusorem traducere, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest nisi consentitur, extendi. Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstiterunt, quam videri recepisse, superbi & imputatores. Quanto melius, quantoque humanius id agere, ut illi quoque partes suæ consentent: & fauere, ut gratia sibi referri possit: benigne omnia interpretari, gratias agentem, non aliter quàm si referat: audire, præbere se facilem, ad hoc, ut quem obligauit, etiam exolui velit? Male audire solet fornerator, si acerbe exigit: æque si in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit. Beneficium tam recipiendum est, quam non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquam exegit: reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recipit.

CAP. XVIII. QUIDAM non tantum dant beneficium superbe, sed etiam accipiunt: quod non est committendum. Tam enim transeamus ad aliam partem, tractaturi quomodo se gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. Quodcunque ex duobus consistit officium, tantundem ab utroque exigit. Qualis pater esse debeat, cum inspexeris, scies non minus operis illic superesse, ut dispicias, qualem esse oporteat filium: Sunt aliquæ partes mariti, sed non minores vxoris. Inuicem ista quantum exigunt præstant, & parem desiderant regulam, quæ, ut ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiam quod vicinum honesto est. Non enim tantum fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totam viam eundem est. Minima maximaque ex huius consilio gerenda sunt: quomodo hæc suaserit, dandum. Hæc autem hoc primum censebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Ut breuiter tibi respondeam: ab his, quibus

dedisse vellemus. Nam etiam maiore dilectu quærendum est, cui debeamus, quam cui præstemus. Nam, ut non sequantur vlla incommoda (sequuntur autem plurima) graue tormentum est debere cui nolis. Contra, incuudissimum est ab eo accepisse beneficium, quem amare etiam post iniuriam possis. Illud vero homini verecundo & probò miserrimum est, si cum amare oportet, quem non iuat. Totiens admoneam necesse est, non loqui me de sapientibus, quos quicquid oportet iuuat, qui animum in potestate habent, & legem sibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, seruant: sed de imperfectis hominibus, honesta sequi volentibus, quorum affectus sæpe contumaciter parent. Itaque eligendus est, à quo beneficium accipiam. Et quidam diligentius quærendus beneficii quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendum est, quantum accepi: & si reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluendum est: & nihilominus etiam, relata gratia coharemus. Debeo enim, cum reddidi, rursus incipere: monetque amicitia non recipere indignum. Sæpe est beneficiorum quidem sacratissimum ius, ex quo amicitia oritur. Non semper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum est & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus suum fastidite te, iniuriam iudicaturus est. Non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. Quid faciam? Parum dignus est, citi debeam. Cum eligendum dico cui debeas, vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum est tibi, si arbitrij tui est, vtrum velis, an non, id apud te ipse perpendes: Si necessitas tollit arbitrium, scies te non accipere, sed parere. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis scire, an velim, effice vt possim nolle. Vitam tamen tibi dedit. Non refert quid sit, quod datur, nisi à volente volenti detur. Si seruasti me, non ideo seruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit, non ideo numeratur inter salubria. Quædam profunt, nec obligant.

CAP. XIX. T V B E R quidam tyranni gladio diuulsi, qui ad eum occidendum venerat. Non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus refor-

reformidauerant, nocendo sanauit. Vides non esse magnum in ipsa re momentum. Quoniam non videtur dedisse beneficium qui malo animo profuit. Casus enim beneficium est, hominis iniuria. Leonem in amphitheatro spectauimus, qui vnum è bestiariis agnuit, quum quondam eius fuisset magister, protexit ab imperu bestiarum. Non ergo est beneficium, feræ auxilium? Minime: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram potui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa beneficium, Quia non est beneficium, accipere cogi. Non est beneficium debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

CAP. XX. DISPUTARI de M. Bruto solet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo secutus sit, alias tractabimus. Mihi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac se videretur vehementer errasse, nec ex institutione Stoicæ se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus ciuitatis status sub rege iusto sit: aut ibi sperauit libertatem futuram vbi tam magnum præmium erat & imperandi, & seruiendi: aut existimauit ciuitatem in priorem formam posse reuocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem ciuili iuris, & staturas suo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantiâ, non an seruirent, sed cui. Quanto vero illum aut rerum naturæ, aut urbis suæ tenuit obliuio, qui voo interempto, defuturum credit alium qui idem vellet: cum Tarquinius esset inuentus post tot regum ferro ac fulminibus occisos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habent illum patetis loco, qui in ius dandi beneficii iniuria venerat. Non enim seruauit is, qui non interfecit, nec beneficium dedit, sed missionem.

CAP. XXI. ILLUD magis venire in disputationem potest aliquam, quid faciendum sit captiui, cui redemptionis pretium homo profuturi corporis & infamis ore promittit. patiar me ab impuro seruari? seruatus denique quam illi gratiam referam? Vitam cum obsecro? Non vitam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite de-

pendam. Accipiam autem tanquam creditum, non tanquam beneficium. Solum illi pecuniam: & si occasio fuerit seruandi, periclitantem seruabo: in amicitiam, quæ similes iungit, non descendam. Nec seruatoris illum loco numerabo, sed feneratoris: cui sciam reddendum quod accepi. Est aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: sed danti nociturum est: ideo non accipiam, quia ille paratus est mihi cum incommodo, aut etiam periculo suo prodesse. Defensurus est me reum: sed illo patrocinio, regem sibi est facturus inimicum. Inimicus sim si, cum ille pro me periclitari velit, ego, quod feculus est, non facio, ut sine illo periclitet. Ineptum & frivolum hoc Heccaton ponit exemplum Arcefilai, quem ait à filio familias oblatam pecuniam non accepisse, ne ille patrem sordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quòd futurum non recepit? quòd maluit non accipere, quam reddere? Quæ est enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus est, utamur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæsar oscidit ob hoc unum, quòd melior vir erat, quam esse quenquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferentibus ad impensam ludorum pecunias acciperet, magnam pecuniam à Fabio Persico missam, non accepit & obiurgantibus his qui nãstimbant mittentem, sed missa, quòd repudiasset: Ego, inquit, ab eo beneficium accipiam, à quo propinationem accepturus non sum? Cumque illi Rubilius consulatis, homo eiusdem infamiae, maiorem summam misisset, instaretque ut acciperet: Rogo, inquit, ignoscas: & à Persico non accepi.

CAP. XXII. VTRVM hoc munera accipere est, an senatum legere? Cum accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus: proficentem gaudium, & id danti manifestum sit, ut fructum proficentem capiat. Iusta enim causa lætitiæ est, latum amicum videre: iustior, fecisse. Grate ad nos peruenisse indicemus, effusis affectibus: quos non ipso tantum audiente, sed ubique testemur. Qui grate beneficium recepit, primam eius pensionem soluit.

CAP. XXIII. SVNT quidam, qui nolunt nisi secreto accipere: testem beneficij & conscium vitant: quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda

tenda notitia est muneris sui, in quantum delectatura est eum, cui datur, ita accipienti adhibenda cautio est. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam futuivè agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non est ista verecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris, agit gratias. Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi paratios, nec signatores advocari, nec chirographum dare. Idem faciunt, qui dant operam, ut beneficium in ipsos collatum, quàm ignotissimum sit. Verentur palam ferre, ut sua potius virtute, quàm alieno adiutorio consecuti dicantur. Rariores in eorum officiis suis, quibus aut vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, graviores subeunt ingratorum.

CAP. XXIV. ALII pessimè loquuntur de optimè meritis. Tutius est quosdam offendere, quàm demeruisse. Argumentum nihil debentium, odio quarunt. Atqui nihil magis præstandum est, quam ut memoria nobis meritorum hæreat, quæ subinde refrendenda est: quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit: & qui meminit, iam refert. Nec delicatè accipiendum est, nec submissè & humiliter. Nam qui negligens est in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet, cum primà eius voluptas refrixerit? Alius accipit fastidiosè, tanquam qui dicant: Non mihi opus est: sed quia tam valde vis, faciam tibi mei potestatem. Alius supinè: ut dadium præstanti relinquat, an senserit. Alius vix labra diduxit, & ingrator, quam si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impensus, & illa adiicienda: Plures quam putas, obligasti. Nemo enim non gaudet beneficium suum latius patere. Nescis quid mihi præstiteris: sed scire te oportet, quanto plus sit quàm æstimas. Sciatim gratus est qui se onerat. Nunquam tibi gratiam referre poterò. Illud certè non desinam ubique confiteri me referre non posse.

CAP. XXV. NULLO magis Cæsarem Augustum demeruit, & ad alia impetranda facilem sibi reddidit Furnius, quàm quod cum patre Antonianas partes secuto, veniam impetrasset, dixit: Hanc unam Cæsar habeo iniuriam tuam: effecisti ut viverem, & morerer ingratus. Quid est tam grati animi, quàm nullo modo sibi

fatisfacere, nec ad spem quidem exaquantur unquam beneficij accedere? His atque eiusmodi vocibus id agamus, ut voluntas non lateat, sed aperiatur, ut luceat. Verba cessent licet, si quemadmodum debemus affecti sumus; conscientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de reddendo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum velut in certamen cursus compositum, & carceribus inclusum operiri debere suum tempus, ad quod velut dato signo profiliet. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna contentione, ut consequatur antecedentem.

CAP. XXVI. VIDENDUM est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius sui suspectus, & inustum mortalitati vitium, se suaque mirandi: aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus est sui iudex. Inde est, ut omnia meruisse se existimet, & in solum accipiat, nec satis suo pretio se æstimatum putet. Hoc mihi dedit: sed quam sero, sed post quot labores? Quanto consequi plura potuissem, si illum aut illum, aut me colere maluissem? Non hoc speraueram. In turbam coniectus sum, tam exiguo dignum me iudicauit. honestius præteriri fuit.

CAP. XXVII. CN. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (Hic quater milles sestertium suum vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenij fuit tam sterilis quam pusilli. Cum enim esset auarissimus, nummos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, sub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, subinde de Augusto solebat queri, dicens à studiis se abductum. Nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia. At illi inter alia quoque diuus Augustus præstiterat, quod illum derisu ac labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quenquam esse gratum. Nunquam enim improbe spei, quod datur, satis est. Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt: multoque concitator est auaritia, in magna sum opum congestu collocata, ut flamma infinito accris vis est

vis est, quo ex maiore incendio emicuit. Æquè ambitio non patitur quenquam in ea mensura honorum conquiescere, quæ quondam eius fuit impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: sed queritur, quod non est ad præturam vsque perductus. Nec hæc grata est, si deest consularus. Ne hic quidem satis est, si vnus est. Ultra se cupiditas porrigit, & felicitatem suam non intelligit: quia non vnde venerit, respicit, sed quo tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum est inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præstitit: sed illi plus, sed illi maturius: & deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet.

CAP. XXVIII. QUANTO est simplicius, quanto purius, beneficium acceptum augere: scire neminem tanti ab alio, quanti à seipso æstimari? Plus accipere debuissim: sed illi facile non fuit plus dare. In multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium est. Boni consulamus, & animum eius gratè excipiendo euocemus. Parum fecit, sed sapius faciet. Illum mihi prætulit: & me multis. Ille non est mihi par virtutibus, nec officiis: sed habuit suam vnerem. Querendo non efficiam, vt maioribus dignus sim, sed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt. Quid ad rem? quam raro fortuna iudicat? Quotidie querimur, malos esse felices. Sæpe quæ agellos pessimi cuiusque transferat, optimorum virorum segetem grandio percussit. Fert sortem suam quisque, vt in ceteris rebus, ita in amicitiiis. Nullum est tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas possit. Nullum tam angustum, quod non bonus interpretes extendat. Nunquam deerunt causæ querendi, si beneficia à deteriore parte spectaueris.

CAP. XXIX. VIDE quam iniqui sint diuinorum munerum æstimatores, etiam quidam professi sapientiam. Queruntur quod non magnitudine corporis æquemus elephantes, velocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod solidior sit cutis belluis, decentior damis, densior vrhis, mollior fibris: quod sagacitate nos narium canes vincant, quod acie luminum aquilæ, spatio ætatis corui: multa animalia nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur; vt velocitatem corporum & vires pares animalibus habeamus: ex diuersis ac

diffidentibus bonis hominem non esse compositum, in-
 iuriam vocant: & in negligentes nostri deos querimonia
 iaciunt, quod non bona valetudo, & vitii inexpugnabi-
 lis data sit, quod non futuri scientia. Vix sibi temperant,
 quin eosque impudentiæ prouehantur, vt naturam or-
 derint, quod infra deos sumus, quod non in æquo illis ste-
 timus. Quanto satius est ad contemplationem tot tanto-
 rumque beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos
 in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt secundas sortiri,
 quod terrenis præfecerunt. Aliquis ea animalia compa-
 rat nobis, quorum potestas penes nos est? Quicquid nobis
 negatum est, dari non potuit. Proinde quisquis es iniquus
 æstimator sortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit
 parens noster, quanto valentiora animalia sub iugum mi-
 serimus, quanto velociora consequamur: quam nihil sit
 mortale, non sub ictu nostro positum. Tot virtutes acce-
 pimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem
 quo intendit momento peruium est, sideribus velociorem,
 quorum post multa sæcula futurus cursus antecedit:
 tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum
 aliarum super alias acruatarum. Circumeas licet cuncta:
 & quia nihil totum inuenies, quod esse te mallet, ex omni-
 bus singula excerpas, quæ tibi dari velles. Ita bene æsti-
 mata naturæ indulgentia, confitearis necesse est, in deliciis
 te illi fuisse. Ita est: carissimos nos habuerunt dii immorta-
 les, habentque. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis
 proximos collocauerunt. Magna accepimus maiora non
 cepimus.

CAP. XXX. Hæc, mi Liberalis, necessaria credidi,
 vt dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis benefi-
 ciis erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde ma-
 nat etiam inter cetera, huius detestabilis vitij audacia.
 Cui enim respondebit grate, quod munus existimabis
 magnum, aut reddendum, qui summa beneficia spernit?
 Cui salurem, cui spiritum debet, qui vitam accepisse se
 a diis negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque
 ergo gratos esse docet, & hominum causa agit, &
 deorum: quibus nullius rei indigentibus, positus extra
 desiderium, referte nihilominus gratiam possumus. Non
 est, quod quisquam excusationem mentis ingrata ab in-

infirmirate atque inopia eruat, & dicat: Quid enim faciam & quomodo? quando superioribus domi nisque rerum omnium gratiam referam? Referre facile est, si avarus es, sine impendio: si iners, sine opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es si vis, cum quolibet patria fecisti: quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit.

CAP. XXXI. Hoc paradoxis Stoicæ sectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est, eum qui libenter accepit beneficium, reddidisse. Nam cum omnia ad animum referamus, facit quisque, quantum voluit. Et cum pietas, fides, iustitia, omnis denique virtus intra se perfecta sit, etiam si illi manus exerere non licuit, gratus potest esse homo etiam voluntate. Quotiens quod proposuit quis consequitur, capit operis sui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? Prodesse ei cui dat, & voluptari sibi esse. Si quod voluit, efficit, pervenit ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit, tulit quod petiit. Non enim sibi inuicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, sed negotia. Bene navigavit, qui, quem destinavit portum, tenuit. Teli iactus certæ manus peregit officium, si perita percussit. Beneficium qui dat, vult excipi gratè. Habet quod voluit, si bene acceptum est. Sed speravit emolumentum aliquid. Non fuit hoc beneficium, cuius proptium est nihil de reditu cogitare. Quod accipiebant, si eo animo accepti quod dabatur, reddidi. Alioquin pessima & optima rei conditio est. Ut gratus sim ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non possum. Sufficit animus animi. Quid ergo? Non quicquid poterò & faciam & reddam: temporum rerumque occasionem sequar & eius implere sinum cupiam, à quo aliquid accepit. Sed malo loco beneficium est, nisi & excusis manibus esse grato licet.

CAP. XXXII. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acceperit, non consummavit officium suum. Restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid, pilam scitè ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte & expedite remisit, quam exceperat. Exemplum hoc dissimile est. Quare qua huius rei laus in corporis motu est, & in agilitate non in animo. Explicari itaque totum decet, de quo occu-

lis iudicatur. Nec tamen ideo non bonum lusorem dicam, qui pilam, ut oportebat, excepit, si per ipsum mora quominus remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed & partem quam non fecit, potest facere: ludus tamen ipse imperfectus est: qui consummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hoc reseller: existimemus ita esse desit aliqui lului, non lusori. Sic & in hoc de quo disputamus, deest aliquid rei datae, cui pars alia debetur non animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod voluit effecit.

CAP. XXXIII. BENEFICIUM mihi dedit, accipi non aliter, quam ipse accipi voluit. Iam habet, quod peti: & quod vnum petit, ego gratus sum. Post haec usus mei restat & aliquid ex homine grato commodum. Hac non imperfecti officij reliqua pars est, sed perfecti accessio. Fecit Phidias statuam. Alius est fructus artis, alius artificij Artis est, fecisse quod voluit: artificij fecisse cum fructu. Perfectum opus suum Phidias, etiam si nō vendidit. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientiae: hunc absoluto opere percepit. Alter famae. Tertius utilitatis: quam allatura est, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficii fructus: primus ille est conscientiae. Hunc percepit, qui quo voluit, munus suum pertulit. Secundus est fama. Tertius eorum quae praestari inuicem possunt. Itaque cum benigne acceptum est beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium est, ipsum quidem bene accipiendo persolui.

CAP. XXXIV. QUID ergo? Retulit gratiam, qui nihil fecit? Plurimum fecit, bono animo bona retulit: & quod est amicitiae, ex aequo. Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod expectes, ut solutionem tibi ostendam, res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, si te commoda ueris mihi, & cogitaueris res esse plures, quam uerba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed aliunde commodatis. Pedem & nostrum dicimus, & lecti, & ueli, &

carminis, Canem, & venaticum, & marinum, & fidus. Quia non sufficimus, vt singulis singula assignemus: quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est virtus, pericula iusta contemnens: aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorum fortem virum, & seuum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia vitandi sumptus superuacuos: aut ars te familiari moderatè vtendi: paucissimum tamen hominem vocamus pusilli animi & contumacis: cum infinitum interit, interdum & angustias. Hæc alia sunt natura: sed effectus inopia sermone, vt hunc illum parum vocemus, vt & ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens, & hic sine ratione in pericula excurrens. Si beneficium & actio dicitur beneficij, & ipsum quod datur per illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum utriusque nomen est: vis quidem ac potestas longè alia.

CAP. XXXV. ITAQUE attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficium quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuolè excipimus. Illud alterum quod te continetur, nondum reddimus, & volumus reddere. Voluntati voluntate satisfacimus, rei rem debemus. Itaque quamuis reulisse illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit, iubemus tamen aliquid simile ei, quod accepit, reddere. A consuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent. Deinde alia via ad consuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere sapientem: & tamen qui illum in pugno percussit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem stulti esse: & tamen cum qui rem aliquam stulto surripuerit furti condemnabimus. Insanite omnes stultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro. His ipsis quos vocamus insanos, suffragium & irrisiptionem committimus. Sic dicimus, eum, qui beneficium bono animo accepit, gratiam reulisse: nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam relatum, etiam eum reddiderit. Exhortatio est illa, non insinatio beneficij. Ne timeamus, ne ve intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt, & fama defensa, detracta sordes spiritus, & libertas potior spiritus: & quomodo referre gratiam poterò? quando ille ve-

niet dies, quo illi animum meum ostendam? Hic ipse est quo ille suum ostendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude: non quod accipias, sed quod reddas, debiturus. Non adibis tam magnæ rei periculum, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne respondeas animum, ne laborum ac longæ seruitutis expectatione deficias. Non differo te: de præsentibus fiat. Nunquã eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Non arma sumenda sunt: & fortasse erunt. Non maria emetienda: fortasse etiam ventis in nantibus solues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, reculisti gratiam: non ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

NON referte beneficiis gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Ebuçi Liberalis. Ideo de ingratissimis etiam ingrati queruntur: cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus displicet: adeoq; in contrarium itur, ut quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibusdam non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum illos non ingratos vocares, sed oblitos: tanquam ea res ingratum excuset, quæ facit. An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus: cum hoc non accidat, nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorum. Ut fur, homicidarum: quorum vna culpa est, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus est, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est qui dissimulat. Ingratus, qui non reddit: ingratus est omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent: & extat apud illos vestigium certe meritum, intra malam conscientiam conclusorum. Et aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit: si subita honestæ rei cupiditas: qualis solet ad
scm;

tempus, etiam in malis pectoribus exurgere: si inuitauerit facilis occasio. Hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et vtrum tu peiorem vocas apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Luscosi oculi sunt, qui lucem reformidant: cæci qui non vident. Et parentes suos non amare, impietas est: non agnoscere, insania. Quis tam ingratus est quam qui quod in prima parte animi positum esse debuit, & semper occurrere, ita se posuit & abiecit, vt in ignorantiam vertetur? Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepfit obliuio.

CAP. II. DENIQUE ad reddendam gratiam, & virtute opus est, & tempore, & facultate, & aspirante fortuna. Qui meminit, sine impendio gratus est. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem: qui non præstat, nullum habet quo lateat patrocinium. Nunquam enim voluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, vt extra conspectum suum: poneret. Quemadmodum quæ in vsu sunt, & manum quotidie, tractumque patiuntur, nunquam periculum situs adeunt, illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, vt superuacua iacuerunt, sordes ipsas colligunt vetustate: Ita quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nonquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non sæpe respexit.

CAP. III. PRÆTER hanc causam aliæ quoque sunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima velant. Prima omnium ac potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus: non in id quod est, sed in id quod appetimus, intenti. Quicquid enim domi est, vile est. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in pretio. Amauimus aliquem & suscepimus, & fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quam diu nobis placebant ea quæ consecuti sumus. Deinde irrumpit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus est, vti mortalibus mos est ex magnis maiora cupiendi: prorinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium vocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos aliis præposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentium osten-

rat. Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere, querentis & mœsti est: gratias agere, gaudentis. Deinde quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus quod cum maximè transit. Ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, vt in adolescentiam nostram collata pereant: quia ipsa nunquã retractatur. Nemo quod fuit, tanquam in præterito, sed tanquam in perditio ponit. Ideoque caduca memoria est futuro imminenti.

CAP. IV. Hoc loco reddendum est Epicuro testimonium, qui assidue queritur, quod aduersus præterita sumus ingrati, quod quæcunquẽ percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter voluptates numeremus: cum certior nulla sit voluptas, quàm quæ iam eripi non potest. Præsentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta sunt. Quod præterit, inter tuta sepositum est. Quomodo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transiit? Præsentium intuitus, ac præteritorum memoria, gratum facit. Memoria minimus tribuit, quisquis spei plurimum.

CAP. V. QVEMADMODVM, mi Liberalis, quædam res semel perceptæ latent, quædam, vt scias, non est satis didicisse (intercidit enim eorum scientia, nisi continetur) Geometriam dico & sublimium cursum, & si quæ alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa effluunt. Quia (vt dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoscimus. Audi voces penitentium. Nemo non victuram semper, in animo suo memotiam dixit: nemo non deditum se & deuotum professus est, & si quod aliud humiliter verbum, quo se oppigneraret, inuenit. Post exiguum tempus iidem illi verba priora quasi sordida & parum libera euitant: perueniunt deinde eo, quo, vt ego existimo, pessimus quisque, atque ingrattissimus peruenit, vt obliuiscantur. Adeo enim ingratus est, qui oblitus est, vt gratus sit, cui beneficium in mentem venit.

CAP. VI. Hoc tam inuisum vitium, an impunitum esse debeat, quæritur: & an hæc lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit, qua ingrati datur actio, quæ videtur æqua omnibus. Quidni? cum vrbes quoque urbibus, quæ præstitere, exprobrant, & maioribus collata, à posteris exigant. Nostri maiores, maximi illi viri, ab hostibus tantum res repetierant. Beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Medorum gente non est in vlla data aduersus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuisse: quia aduersus malefium omne consensus: & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa pœna est, sed vbique aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, vbique improbat. Neque absoluius illud: sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio, tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus.

CAP. VII. RATIONES autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij perit, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quod dedimus, vel perdituri, quod totum permisimus accipientium arbitrio. Si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficium esse, sed creditum: deinde cum res honestissima sit, referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum, qui depositum reddidit, aut quod debebat citra iudicium soluit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum animum & beneficium. Quid enim, aut in hoc magnificum est, si beneficium non dat, sed commodat: aut in illo qui reddit, non quia vult, sed quia necesse est? Non est gloriosa res, gratum esse: nisi tutum est, ingratum fuisse. Ad iudicem nunc quod huic vni legi omnia forta vix sufficere. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiam minima quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcunque in cognitionem cadunt, comprehendi possunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrium mittitur:

quia illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit: huius libera, & nullis astricta vinculis religio, & detrahere aliquid potest, & abducere, & sententiam suam, non prout lex, aut iustitia suadet, sed prout humanitas aut misericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. Quid sit enim beneficium, non constat: deinde quantumcunque sit, refert, quam benignè illud interpreteretur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & qui reddit quod accepit ingratus est, & qui non reddidit, gratus. De quibusdam etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest. Vbi fecisse, aut non fecisse pronuntiandum est, ibi prolatis cautionibus, controuersia tollitur. Vbi verò inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda est. Vbi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turba electorum, quem census in album, & equestris hereditas misit.

CAP. VIII. ITAQUE non hæc parum idonea res visa est, quæ deduceretur ad iudicem: sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est: quod non admiraberis, si excuseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi reum exiisset. Donauit aliquis magnam pecuniam: sed diues, sed non sensurus impendium. Donauit alius: sed toto patrimonio celsurus. Summa eadem est: beneficium idem non est. Etiam nunc adice. Hic pecuniam pro adducto dependit: sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est: & hunc, qui accepit, ut daret? Tempore, quædam magna sunt, non summa Beneficium est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam. Beneficium est, vnus in fame panis. Beneficium est, donare regiones, per quas multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium est, arenibus siti, & vix spiritum per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? Quis expendet? Difficilis est sententia, quæ non rem, sed vim rei quaerit. Eadem licet sint aliter data, non idem pendunt. Dedit hic mihi beneficium: sed non libenter, sed dedisse se questus est, sed superbius me quam solebat, aspexit: sed tam tardè dedit, ut plus

vt plus præstiturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum sermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam destruant?

CAP. IX. Quid quædam beneficia vocantur, qui nimis concupiscuntur: quædam non sunt ex hac vulgari nota, sed maiora etiam si minus apparent? Beneficium vocas, dedisse potentis populi civitatem, in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid vitia suavisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remediis rescuillasse lugentem? & quos desiderabat volentem sequi, ad vitæ consilium reduxisse? Quid assedisse ægro, & cum valerudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibo tempora & cadentes venas vino refecisse, & medicum adduxisse morienti? Hæc quis æstimabit? quis similibus beneficiis inbebit beneficia pensari? Donavit tibi domum: sed ego tuam supra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: sed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est.

CAP. X. Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniæ creditæ. Itaque potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorum conscientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia sine teste? Quam deinde pœnam ingratæ constituamus? Vnam omnibus, cum dispartia beneficia sint? Inæqualem & pro cuiusque beneficio maiorem aut minorem? Age, intra pecuniam versabitur taxatio, quid quod quædam beneficia vitæ sunt & maiora vita? His quæ pronuntiabitur pœna? Minor beneficiorum? Iniqua est. Patet & capitalis? Quid inhumanius, quàm cruentos esse beneficiorum exitus?

CAP. XI. Quidam, inquit, priuilegia parentibus data sunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunam. Non poterat illud dici, quod beneficia dantibus

dicitur: Cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quare dignum, adiua. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet: tota res voti est. Itaque ut æquiore animo adirent oleam, danda illis aliqua potestas fuit. Deinde alia conditio est parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus daturique sunt. Nec est periculum, ne dedisse se illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in confesso merita sunt: & quia vtile est iuuentuti, tegi; imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia contineatur. Deinde omnium parentum vnum erat beneficium. Itaque æstimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter se intervallis distantia. Itaque sub nullam regulam cadere potuerunt; cum æquius esset omnia relinqui, quàm omnia æquari.

CAP. XII. QUÆDAM magno dantibus constant: quædam accipientibus magna sunt: sed gratuita tribuentibus: quædam amicis data, quædam ignotis. Plus est, quam tuis idem detur, si ei detur, quem nosse à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit: ille ornamenta ille solaria. Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, quam habere in quo calamitas acquiescat. Inuenies rusticus, qui dignitati suæ, quam securitati, consuli malit: est qui plus ei debere se iudicat, per quem tutior est, quam ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo. Beneficium sæpe ab eo accipio à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inficio, & si sciisset, non accepturo, impositum est: non vocabis eum, qui utcumque acceptum non reddidit?

CAP. XIII. ALIQUIS dedit mihi beneficium: sed idem postea fecit iniuriam. Vtrum vno munere ad patientiam omnium iniuriarum astringor: an perinde erit ac si gratiam retulerim. quia beneficium suum ipse insequenti iniuria rescidit? Quomodo deinde æstimabit: vtrum plus sit quod accepit, an id quod læsus est? Dies me deficiet omnes difficultates persequi tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi è contrario

occurrat. Multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, si periculum causæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam sollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hoc ipsi folloque ad danda tardiores. Nemo enim libenter dat iniuritis, sed quicunq; ad benefaciendum bonitate imitatus est & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debitoris nisi quod volent. Minuitur etiam gloria eius officij, cui diligenter eorum est.

CAP. XIV. DEINDE pauciora erunt beneficia, sed ventura. Quid autem mali est, inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic constituerunt, ut circumspicere nos donare nisi circumspicere eligeremus eos, in quos merita conferrentur. Etiam atque etiam cui des confidera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si ex sumas succursurum tibi in licem. Nulla lex te in integrum restituet. Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem suam tenent, & magna sunt. Pollues illa, si materiam litium feceris. Æquissima vox est, & ius gentium præ se ferens. Redde quod debes. Hæc turpissima est in beneficio, Redde. Quid reddet? Vitam, inquam, debet, dignitatem, securitatem, sanitatem. Reddi maxima queque non possunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam, interitum tantæ rei dignitatem, si beneficium mercedem facimus. Non est incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam, sua sponte in ista fertur. Quia in possumus resistimus, & querenti occasiones amputamus.

CAP. XV. VTINAM quidem per sua se possemus, ut pecunias, redivas tantum à volentibus acciperent. Utinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur: si les porius illa serualet, & æquum colens animus. sed necessaria optimis præstulerant, & cogere fidem, quam spectare malunt. Adhibentur ab utraque parte testes. Ille per tabulas plurimum nomina interpositis paratis facit. Ille non est interrogatone contentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpem humano generi si auilis ac nequitie publicæ confessionem! annuis nostris plus quam animis creditur. In quid isti viri ornati adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? Nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit. Hos

incorruptos viros & vindices veritatis existimas? At his ipsis statim non aliter pecuniæ committentur. Ita non honestius erat à quibusdam fidem falli, quam ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deest avaritiæ, vt beneficia sine sponfore non demus. Generosi animi & magnifici est, iuvare & prodesse. Qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, fœneratores. Quid illos, dum vindicamus, in turbam sordidissimam redigimus?

CAP. XVI. PLURES inquit, ingrati erunt, si nulla aduersus ingratum datur actio. Immo pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri, quam multi ingrati sint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccantium, & desinet esse probri loco commune maledictum. Nunquid iam vlla repudio erubescit, postquam illustres quædam ac nobiles formiæ, non consulum numero, sed maritorum, annos suos computant, & exeunt matrimonij causa, nubunt repudij? Tam diu istud timebatur, quam diu rarum erat. Quia vero nulla sine diuortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt. Nunquid iam vllus adulterij pudor est, postquam eo ventum est, vt nulla virum habeat, nisi vt adulterum irriter? Argumentum est deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miseram, tam sordidam, vt illi satis sit vnum adulterorum par? nisi singulis diuisit horas, & non sufficit dies omnibus? nisi ad alium gestata est, apud alium mansit? Infrunita & antiqua est, quæ nescit matrimonium vocari, vnus ad alterum. Quæ madmodum horum delictorum iam euauit pudor, postquam res latius euagata est: ita ingratos plures efficies & audaciores, si numerare se ceperint.

CAP. XVII. Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? Quid malignus? Quid auarus? Quid impotens? Quid crudelis? Impunita tu credis esse, quæ iniusta sunt? Aut vllum supplicium grauius existimas publico odio? Pœna est, quod non audet ab vlllo beneficium accipere, quod non audet vlli dare, quod omnium designatur oculis, aut designari se iudicat, quod intellectum optimæ rei ac dulcissimæ amisit. An tu infelicem vocas, qui caret acie oculorum, cuius aures morbus obstruxit: non vocas miserum eum, qui sensum beneficio-

rum

tum amisit? Testes ingratorum omnium Deos metuit, v-
rit illum & angit intercepti beneficij conscientia: denique
satis hæc ipsa pœna magna est, quod rei (vt dicebam) iucun-
dissimæ fructum non percepit. At quem iuvat accepisse,
quali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à
quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratium hominẽ
semper beneficium delectat, ingratum semel. Comparari
autem potest vtriusque vita: eum alter tristis sit & sollici-
tus, qualis esse inficiator ac fraudulentus solet: apud quem
non parentum, qui debet, honor est; non educatoris, non
præceptorum r' alter lætus, hilaris, occasionem referendæ
gratiæ expectans, ex hoc ipso affectu gaudium grande per-
cipiens, nec quærens quomodo decoquat, sed quemadmo-
dum plenius vberiusque respondeat, non solum parentibus
& amicis, sed humilioribus quoque personis. Nam etiam si
à seruo suo beneficium accepit, æstimat non à quo, sed
quid accepit.

CAP. XVIII. QUANQUAM quæritur à quibusdam, sicut
ab Hecatonè, an beneficium dare seruus domino possit.
Sunt enim qui ita distinguant; Quædam beneficia esse,
quædam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod
alienus det. Alienus est, qui potuit sine reprehensione ces-
sare. Officium esse filij, vxoris, & eorum personarum, quas
necessitudo suscitât, & ferre opem iubet. Ministerium esse
serui, quem condicio sua eo loco posuit, vt nihil eorum
quæ præstat, imputet superiori. Propterea seruus qui ne-
gat dare aliquando beneficium, ignarus est iuris humani.
Refert enim cuius animi sit, qui præstat, non cuius sta-
tus. Nulli præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admit-
tit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges &
exules. Non eligit domum, nec census: nudo homine con-
tenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina? quid
animus magnus promitteret sibi, si certam virtutem for-
tuna mutaret? Si non dat beneficium seruus domino, nec
regi quisquam suo, nec duci suo miles. Quid enim inter-
est, quali quisque teneatur imperio, si iunmo teneatur?
Nam si seruo, quo minus in nomen meriti perveniat, ne-
cessitas obest, & patiendi vltima timor idem illud obstabit,
& ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniã quanquam
sub dispari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus

suis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficium dare potest. Nam & hoc virtutis est; adeoque dominis serui beneficia possunt dare, ut ipsos saepe beneficia sua fecerint. Non est dubium, quin seruus beneficium dare possit cuilibet: quare ergo non & domino suo possit?

CAP. XIX. QVIA non potest, inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum suum obligat. Peregrinantem sequitur, ægro ministrat, & labore summo colit. Omnia tamen ista, quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est, quod quis dedit cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negandi potestatem. Ita non præstat, sed parat. Nec id se fecisse iactat, quod non facere non potuit. Etiam sub ista lege vincam, & eo perducam seruum ut in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostendero aliquem seruum pro salute domini sui sine respectu sui dimicantem, & confossum vulneribus, reliquias tamen sanguinis ab ipsis vitalibus fundentem, & ut ille effugiendi tempus habeat, moram suam morte quarentem: hunc tu negabis beneficium dedisse, quia seruus est? Si tibi ostendero aliquem, ut secreta domini prodatur, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis terribus minis, nullis cruciatibus victum, auertisse quantum potuit suspiciones quarentis, & impendisse spiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Vide ne eo maius sit, quo rarius est exemplum virtutis in seruis: eoque grauius quoddam fere inuisa imperia sint, & omnis necessitas grauis, commune seruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideo beneficium non est, quia à seruo profectum est: sed ideo maius, quia deterrere ab illo nec seruitus quidem potuit.

CAP. XX. ERRAT, si quis existimat seruitutem in totum hominem descendere. Pars melior eius excepta est. Corpora obnoxia sunt & adscripta dominis: mens quidem tui iuris: quæ adeo libera & vaga est, ut ne ab hoc quidem carcere cui inclusa est, teneri queat quominus impetu suo utatur, & ingentia agat, & in infinitum comes celestibus

stibus exeat : Corpus itaque est, quod domino fortuna tradidit. Hoc emitur, hoc venditur. Interior illa pars mancipio dari non potest. Ab hac quicquid venit, liberum est. Non enim aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parere coguntur. Contra Rempub. imperata non facient, nulli scelere manus commodabunt.

CAP. XXI. QVADAM sunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere : in his seruus materiam beneficij habet. Quamdiu præstatur, quod à seruis exigit solet, ministerium est : vbi plus quàm quod seruo necesse est, beneficium. Vbi in affectum amici transit, desinit vocari ministerium. Est aliquid quod dominus præstare seruo debeat, vt cibaria, vestitium. Nemo hoc dixit beneficium. An indulsit, liberalius educavit, artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit, beneficium est. Idem e contrario fit in persona serui. Quicquid est quod seruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex voluntate præstatur, beneficium est : si modo tantum est, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præstante.

CAP. XXII. SERVVS (vt placet Chrysippo) perpetuus mercenarius est. Quemadmodum ille beneficium dat, vbi plus præstat quàm quod operis locauit : sic seruus vbi benevolentia erga dominum fortunæ suæ modum transiit, & altius aliquid ausus, quod etiam felicius nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. An æquum tibi videtur, quibus, si minus debito faciant, irascimur non haberi gratiam si plus debito solitoque fecerint ? Vis scire, quando non sit beneficium ? Vbi dici potest, Quid si nollet ? Vbi verò id præstat, quod nolle licuit, voluisse laudandum est. Inter se contraria sunt, beneficium & iniuria. Potest dare beneficium domino, si à domino iniuriam potest accipere. Atqui de iniuriis minorum in seruos, qui audiatur, postus est, qui & sæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum necessariis avaritiam compefcant. Quid ergo ? Beneficium dominus à seruo accipit ? Immo homo ab homine. Denique quod in illius potestate fuit, fecit. Beneficium domino dedit. Ne à seruo acceperis, in tua potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat ? Multa iam beneficiorum exempla referam, & dissi-

milia, & quaedam inter se contraria. Dedit aliquis domino suo vitam, dedit mortem, seruauit periturum; & hoc si parum est, pereundo seruauit. Alius mortem domini adiuit, alius decepit.

CAP. XXIII. CLAVDIVS Quadrigarius in duodeuicesimo Annalium tradidit, cum obsideretur Adrumetum & iam ad summam desperationem ventum esse, duos seruos ad hostem transfugisse, & operæ pretium fecisse. Deinde vrbe capta, passim discurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua seruierant, præcurissa & dominam suam ante se egisse, & quærentibus quænam esset, dominam, & quidem crudelissimam ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Eductam deinde extra muros summa cura celasse, donec hostilis ira consideret. Deinde, ut fatiatus miles ad Romanos mores cito rediit, illos quoque ad suos redisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manu misit utramque euestigio illa: nec indignata est ab his se vitam accepisse, in quos vitæ necisque potestatem habuisset. Potuit sibi hoc vel magis gratulari; Aliter enim seruata, nunus nota & vulgaris clementiæ habuisset: sic seruata, nobilis fabula & exemplum dominarum fuit. In tanta confusione captæ ciuitatis, cum sibi quisque consuleret, omnes ab illa præter transfuga fugerunt. At hi, ut ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, personam parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina occideretur, videri dominam occidisse. Non est, mihi crede, non est seruilis animi, egregium factum fama sceleris emisse. C. Vettius prætor Marforum ducebatur ad Romanorum Imperatorem. Seruus eius gladium militi ipsi, à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit. Deinde, Tempus est, inquit, me & mihi consulere: iam dominum manumisi: atque ita se vno ictu transegit. Da mihi quenquam, qui magnificentius dominum seruauerit.

CAP. XXIV. CORFINIUM Cæsar obsidebat. Tenebatur inclusus Domitius. Imperauit medico, eidemque seruo suo, ut sibi venenū daret. Cum tergiuersantem videret: Quid cunctaris, inquit, tanquam tua in potestate totum istud sit? mortem rogo armatus. Tum ille promisit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cum
sopi-

laptopitus esset, accessit ad filium eius. Iube me, inquit adseruari. dum ex euentu intelligis, an venenum patri tuo dederim. Vixit Domitius. & seruatus à Cæsare est. Prior tamen illum seruus seruauerat.

CAP. XXV. BELLO ciuili proscriptum dominum seruus abscondit. & cum annulus eius sibi aprasset, ac vestem induisset, speculatoribus occurrit; nihil se deprecari, quo minus imperata peragerent. dixit: & deinde ceruicem porrexit. Quanti viri est oro domino eo tempore mori velle, quo erat rara fides, dominum mori nolle? in publica crudelitate mitem inueniri, in publica perfidia fidelis? cum præmia prodicionis ingentia ostendantur, præmium fidei mortem concupiscere?

CAP. XXVI. NOSTRI sæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæsare fuit accusandi frequens, & panè publica rabies. quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium. Nihil erat tutum. Omnis sæuendi placebat occasio. Nec iam reor, in expectabatur euentus. cum esset vnus. Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quo tam, imaginem Tiberij Cæsaris habens, ectypam, & eminentem gemma. Rem ineptissimam fecero, si quæ verba quæsero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factum simul & Maro ex notis illius temporis vestigatoribus, notauit. At seruus eius cui neciebantur insidias, ei ebrio anulum extrahit. Et cum Maro conuiuias testaretur, adnotam esse imaginem obscœnis, & iam subscriptionem componeret, ostendit in manu sua seruus anulum. Si quis hunc seruum vocat, & illum conuiuiam vocabit.

CAP. XXVII. SVB diuo Augusto nondum hominibus verba sua periculosa erant, iam molesta. Rufus vir ordinis senatorij inter cœnam optauerat, ne Cæsar saluus rediret ex ea peregrinatione quam parabat: & adiecerat, idem omnes & tauros, & vitulos optare. Fuerant qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus qui cœnanti ad pedes steterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset. Hortatur eum, vt Cæsarem occupet atque ipse se deferat. Vfus consilio, descendenti Cæsari occurrit. Et cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, id vt in se & filios suos recideret, optauit; & Cæsarem vt ignoscere sibi,

rediretque in gratiam secum, rogauit. Cum dixisset se Cæsar facere. Nemo inquit, credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid mihi donaueris: petitque non fallidendam à propitio summum: & impetravit. Cæsar ait: Mea causa dabo operam, ne vniquam tibi irascar. Honestè Cæsar, quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audierit exemplum, necesse est Cæsarem laudet, sed cum seruum ante laudauerit. Non expectat, vbi tibi narrem manumissum qui hoc fecerat. Nec tamen gratis Pecuniam pro libertate eius Cæsar numerauit.

CAP. XXVIII. POST tot exempla, non est dubium, quin beneficium aliquando à seruo dominus accipiat. Quare potius persona rem minuat, quam personam res ipsa cohonestet? Eadem omnibus principia, eademque origo. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt: & nomina familiaris suæ longo ordine ac multis stemmatum illigata fixatis in parte prima ædium collocant, notius magis quam nobiles sunt. Vnus omnium parens mundos est, siue per splendidos, siue per sordidos gradus ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant cum maiores suos recensent. Vbi cumque defecit nomen illustre, illico Deum fingunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna: siue libertini ante nos habentur, siue serui, siue exterarum gentium homines. Erigite audacter animos: & quidquid in medio sordidi iacet, transilite. Expectat vos in summo magna nobilitas. Quid superbia in tantam vanitatem attollimur, vt beneficia à seruis indignemur accipere: & sortem eorum spectamus, obliui meritorum? Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ seruus, & adulteræ, immo adulterarum commune nanciupium? Seruum vocas quemquam? Quo tandem ab istis gerulis raperis, & obile istud tuum circumferentibus? Quo te penulati est in milium & quidem non vulgarem cultum ubi nati? Quo inquam te isti effrunt? ad ostium alicuius ostrarij, ad heros alicuius, ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui oculum alicui terui beneficii numerasti? Quæ est tanta animi discordia? Eodem tempore seruos

uos despicias & colis. Imperiosus intra limen atque impotens, humilis foris & tam contemptus, quam contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quam qui improbè tollunt: nullique ad calcandos alios paratiores, quam qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

CAP. XXIX. DICENDA hæc fortuna pendendum, vindicandamque ius beneficii dandi à servis, ut a filiis quæque vindearetur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quam acciperint. Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque exiisse, quam parentes suos; æquè illud, meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, ut meliora traherint: cum & fortuna illis maior esset, & melior voluntas. Quicquid, inquit, est, quod dat pater filio, utique minus est: quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio vincitur, cuius beneficium est ipsum, quod vincitur. Primum quædam initium ab illis trahunt, & tamen initiis suis maiora sunt. Nec deo aliquid non est maius eo à quo cepit: quia non potuisset in tantum procedere, ni cepisset. Nulla non res principia sua magno gradu transit. Semina omnium rerum causa sunt: tamen minimæ partes sunt eorum, quæ gignunt. Aspice Rhenum, aspice Euphratem, omnes denique inclaros amnes, quid sunt, si illos illic vnde effluunt æstimes? Quicquid est quod timentur, quo nominantur, in processu parauerunt. Tolle radicem, nemora non surgent; nec tanti montes vestientur. Aspice trabes, siue proceritatem æstimes, altissimas: siue crassitudinem spatiumque ramorum, latissimè fufas: quantum est his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamentis ius templa, & illa vrbis moenia, quæ tamen fundamentum totius operis iacta sunt, latent. Idem in cæteris evenit. Principia sua semper sequens magnitudo obruit. Non potuissent quicquam consequi, nisi parentum beneficium antecessisset. Sed non ideo quicquid consecutus sum, minus est, eo sine quo consecutus non essem. Nisi me nutritu aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero, facere potuissent, nec in hanc emergere nominis claritatem, quam civili ac militari industria merui: nunquid tamen ideo

maximis operibus præferes nutricis officiū? At quid interest, cum æquè sine nutricis beneficio, quam sine patris, non potuerim ad vteriora procedere?

CAP. XXX. QVOD si initio meo, quicquid iam possum debeo, cogita non esse initium mei patrem, ne auum quidem. Sempet enim erit vterius aliquid, ex quo originis proximæ origo descendat. Atqui nemo dicitur plus debere ignotis, & vltra memoriam positis maioribus, quàm patri. Plus autem debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debet. Quidquid præstiti patri, etiam si magnum est, infra æstimationem paterni muneris est: quia non essem, si non genuisset. Isto modo etiam si quis patrem meum ægrum ac moriturum sanauerit, nihil præstare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. Non enim genuisset me pater, ni sanatus esset. Sed vide, ne illud verius sit, æstimari, an id quod potui, & id quod feci, meum sit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quod natus sum, per se intueri quale sit. Animaduertis exiguum & incertum, & boni malique communem materiam sine dubio primum ad omnia gradum: sed non ideo maiorem omnibus, quia primum. Seruani patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principem vrbs suæ feci: nec tantum rebus à me gestis nobilitauit, sed istis quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quam gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quicquid humanos ad se animos rapit, congesti: & cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc, Hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est. Respondebo tibi, Est prorsus si ad ista facienda nasci satis est. Sed si ad bene viuendum minima portio est viuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam fœdissimis commune est; noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficiis, etiam si non sine tuis, oritur. Puta me vitam pro vita reddidisse. Sic quoque munus tuum vici, cum ego dederim sentienti, sentiens me dare: cum vitam tibi non voluptatis meæ causa, aut certe per voluptatem dederim: cum tanto maius sit retinere spiritum, quam accipere, quanto leuius mori ante mortis metum.

CAP. XXXI. EGO vitam dedi statim illa vsuro: tu nescituro,

viro an viuere. Ego vitam dedi, mortem timent: tu vitam dedisti, vt mori possem. Ego vitam tibi dedi consummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Vis scire quam non sint magnum beneficium vitam sic dare? Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse. Quo quidem colligo minimum esse beneficium, patris, matrisque concubitum: nisi accesserint alia, quae prosequeretur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non est bonum viuere, sed bene viuere. At bene viuo. Sed potui & malè. In hoc tantum est tuum, quod viuo. Si vitam imputas mihi per se nudam, egentem consilij, & id vt magnum bonum iactas, cogita te mihi imputare muscarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam quam bonis artibus me studuisse, vt cursum ad rectum iter vitæ dirigerem; si bene viuo, in ipso beneficio tuo maius quam quod dederas, recepisti: Tu enim me mihi eodem & imperitum dedisti: ego tibi filium, qualem genuisse gauderes.

C A P. XXXII. ALVI R me pater. si idem praesto, plus reddo: quia non tantum ali se, sed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quam ex ipsa re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum perueniunt. Quid si quis in tantum processit, vt aut eloquentia per gentes enotesceret, aut iustitia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam tenebrasque natalium suorum clara luce discuteret: non inestimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisquam Aristonem, & Gryllum, nisi propter Xenophontem ac Platonem filios, nosset? Sophroniscum Socrates expirare nõ patitur. Ceteros enumerare longum est, qui viuunt ob nullam causam aliam, quam quod illos libertorum eximia virtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne post Agrippam quidem notus: an patri dedit Agrippa, nauali corona insignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus; qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiam vincerent, & nulla postea vincerentur? Vtrum Octauius maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum vmbra adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset voluptatem, si illum, post debellata arma ciuilia, vidisset securæ paci præsidem, non agnosceus be-

num suum, nec satis credens, quotiens respexisse ad se potuisse illum virum in domo sua nasci! Quid nunc ceteros persequar, quos iam consumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria è tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quaerimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quam à parte acceperat: sed an possit aliquis maiora reddere. Etiam si quæ retuli exempla, nondum satis faciunt, nec beneficia parentum suorum supermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exoperare non possunt, plura in vnum congesta superabunt.

CAP. XXXIII. SERVAUIT in prælio patrem Scipio, & prætextatus in hostes equum concitauit: parum est, quod ut perueniret ad patrem, tot pericula, tot maximos duces cum maximè prementia contempserit, tot oppositas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit, quod annos suos transiliuit. Ad iice, ut idem patrem reum defendat, & conspirationi inimicorum potentium eripiat: ut alterum illi consulariam ac tertium, aliosque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, ut pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod est militaribus viris speciosissimum, diuitem illum spoliis etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, ad iice ut prouincias & extraordinaria imperia continet: ad iice ut dirutis maximis urbibus, Romani imperij sine æmulo ad ortus occasusque venturi defensor & conditor, maiorem nobilitatē nobili viro adiciat. Dic Scipionis patrem: haud dubiem est, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipsi vbi nescio vtrum maius præsidium afferens, an decus.

CAP. XXXIV. DEINDE, si hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se transulisse. Licet tibi in quantum velis extendere beneficia filij, cum paternum munus & simplex sit, & facile, nec danti voluntarium. Quid necesse est multis? Dedit etiam quibus dedisse se nescit. In quo consortem habet, in quo spectauit legem patriam, præmia patrum, domus ac familiae perpetuitatem: omnia potius quam eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc
disputa;

disputabimus, an maius aliquid dederit, quam acceperat: cum vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quicquid facis, quicquid præstare illi potes. Et præceptoris mei, quod institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa, transcendimus, utique eos qui prima elementa docuerunt. Et quamvis sine illis nemo quicquam assequi posset, non tamen quantumcunque quis assecutus est, infra illos est. Multum inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

CAP. XXXV. Iam tempus est quædam ex nostra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest vinci. Pater dedit filio vitam; est autem aliquid vita melius: ita pater vinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiamnum qui dedit alicui vitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficium, quam dedit. Pater autem vitam dedit. Potest ergo, si sæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere quam dedit. Qui beneficium accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autem indiget vita qui vivit, quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit. Maius ergo beneficium accipit pater, si vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus est. Patris beneficia vinci à filij beneficiis non possunt. Quare? quia vitam accepit à patre: quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. Non potuissent enim referre gratiam, nisi vitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest: solet enim & medicus vitam dare: nec naufragum sustulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci possunt: ergo & patrum possunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuvandum esset, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quam accipi. Pater filio vitam dedit perituram, nisi multa accepissent, quæ illam tuerentur. Filius patri si dedit vitam, dedit eam quæ nullius desideraret auxilium, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficium accepit à filio pa-

ter qui vitam accepit, quam illi dederat.

CAP. XXXVI. Hæc non destruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, immo etiam meliores. Natura enim gloriosa est virtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. Id si patribus idem volentibus contigerit (quoniam pleraque sunt, in quibus nostro bono vincimur) unde certamen tam optabile, unde tantâ felicitatem parentibus, ut fateantur se ipsos filiorum beneficiis impares? Nisi hoc ita iudicamus, excusationem damus liberis: & illos segniores ad referendam gratiam facimus, quibus stimulos adhibere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuvenes, proposita est inter parentes ac liberos honesta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupauerunt. Sumite modo animum, qualem decet, & deficere nolite, ut vincatis optate. Nec desunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia vos cohortentur, ac per vestigia sua ire ad victoriam sæpe iam partam parentibus iubeant.

CAP. XXXVII. VICIT Æneas patrem, ipse eius in infantia leue tutumque gestamen, grauem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circa se vrbs ruinas ferens, cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici vadentem sarcina premeret: tulit illum per ignes; & quid non pietas potest? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij posuit. Vicere Siculi iuvenes, cum Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam insulæ partem effudisset incendium, vixerunt parentes suos. Dissedisse creditum est ignes, & vtrinque flamma recedente limitem adaperitum, per quem transcurrerent iuvenes dignissimi, qui magna tuto auderent. Vicit Antigonus: qui cum ingenti proelio superasset hostem, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem Imperiosum T. Manlius: qui cum ad tempus relegatus esset à patre, ob adolescentiam brutam ac hebetem, ad tribuam plebis, qui patri suo dixerat diem venit: petitoque tempore quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuisti, & bene meruisse se de iuvene, cuius exilium pro grauissimo crimine inter alia Manuobii ciebat: nactus adolescens secretum, stringit occultatam

ratum sinu ferrum, & Nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est, utro modo pater meus accusatorem non habeat. Iuravit tribunus: nec se fallit, & causam accusationis remissæ conuictioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.

CAP. XXXVIII. ALIA ex aliis exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad summum protulerunt, & è plebe acertioque ignobili nunquam tacendos sæculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenij facultate exprimi potest, quantum opus sit, quam laudabile, quamq; nunquam à memoria hominum exiturum, posse hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi: imperio eorum, siue æquum, siue iniquum fuit, obsequentem submissumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincuntur. Quid eo adolescente præclarior, qui sibi ipsi dicere potuit; neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus vbique prædicabit, à filio suo se beneficiis victum? Quid autem est felicius, quam sibi cedere?

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Omnibus quæ tractauimus, Ebuci Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum cura dicendum, quàm quod in manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expectandæ sint. Inueniantur qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in se magnificum, si quicquam habet venale. Quid enim est turpius, quam aliquem computare, quanti vir bonus sit: cum virtus nec lucro inuitetur: nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, vt cuncta in se impendere iubeat, ac sæpius in vltro tributis sit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundem est quocunque vocauit, quocunque misit, sine respectu rei familia-

ris, interdum etiam sine vlla sanguinis sui parsimonia vendendum, nec vnquam eius imperium detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: si quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium in ipsis est. Si honestum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius conditio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, sæpe & abunde probatum est.

CAP. II. IN hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicata, & umbratica turba, in conuiuio suo philosophantium, apud quos virtus voluptatum ministra est. Illis parer, illis deseruit, illis supra se videt. Non est, inquit, voluptas sine virtute. Sed quare ante virtutem est? De ordine putas disputationem esse? de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est virtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt: ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego sine virtute nego beatam vitam posse constare. Ipsam voluptatem quam sequor, cui me mancipavi, remota illa, improbo & damno. De hoc vno disputatur, vt vni virtus summi boni causa sit, an ipsa summum bonum. Vt hoc vnum quærat, ordinis tantum ex stimas mutationem? Ista vero confusio est, & manifesta cæcitas, primis postrema præferre. Non indignor, quòd post voluptatem ponitur virtus, sed quòd omnino cum voluptate conferatur. Contemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, vitibus incommo-
dis magis, quam isti effœminato bono inferenda.

CAP. III. Hæc, mi Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis est, & turpissimum id causa vilius alterius rei dare, quam vt datum sit. Nam si recipiendi spe tribuerimus, locupletissimo cuique, non dignissimo, daremus. Nunc vero diuiti importuno pauperem præferimus. Non est beneficium quod fortunam spectat. Præterea si vt prodessemus, sola nos inuitaret utilitas, minime beneficia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dij vero tot munera, quæ hinc intermissione diebus ac noctibus fundunt, non da-
reant.

sent. In omnia enim illis natura sua sufficit, plenòque & tutos & inuiolabiles præstat. nulli ergo beneficium dabitur, si vna dandi causa est, se inuerti ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed scæus: circumspicere, non vbi optime ponas, sed vbi quætuosissime habeas, vnde facillime tollas. Quod cum longe à diis remotum sit, sequitur vt liberales sint. Nam si vna beneficij dandi causa sit, vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo speranda est, nulla dandi beneficij causa est.

CAP. IV. SCIO quid hoc loco respondeatur. Vtique non dat Deus beneficia, sed securus & negligens nostri auersus à mundo aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quam iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit non exaudit precantium voces, & vndique subleuatis in cælum manibus vota facientium priuata ac publica. Quod profecto non fieret nec in hunc furorẽ omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces deos, nisi nossent illorum beneficia nunc vtro oblata, nunc orantibus data, magna tempestiua, ingentes minas interuentu suo soluentia. Quis est itaque tam miser, tam neglectus, quis tam durus, & in penam genitus, vt non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes torrem suam, & querulos circumspice. inuenies non ex toto beneficiorum cœlestium expertes: neminem esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autem id quod nascentibus ex æquo distribuitur? Vt quæ sequuntur inæquali dispensata mensura transeamus, parum dedit natura cum se dedit?

CAP. V. NON dat Deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est: vsque in delicias amatur. Tot arbuta, non vno modo frugifera, tot herbæ alutares, tot varietates ciborum per totum annum digestæ, vt inerti quoque fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia in sicco solidoque, alia in humido innascentia, alia per subime dimissa, vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquid no-

bis conferret Flumina hæc amœnissimis flexibus campos
cingentia, illa præbitura commerciis viam, vasto & nauigabili
cursu vadentia: ex quibus quædam statis diebus mirabile
incrementum trahunt, & anhela & feruenti subiecta
cælo loca subita vis æstiuæ torrentis irriget. Quid medici-
catorum torrentium venæ? Quid in ipsis litoribus aquarum
calentium exundatio?

Te Lari maxime, teque

Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino.

CAP. VI. SI pauca quis tibi donasset iugera, accep-
tissimè te dices beneficium: immensa terrarum late paten-
tium spatia negas non esse beneficium? Si pecuniam tibi a-
liquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi ma-
gnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis, tot metal-
la defodit, flumina emisit in æræ, super quæ decurrunt sola
aurum vehentia: argenti, æri, ferri immane pondus omni-
bus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem de-
dit, ac latenuum diuiarum in summam terra signa dispo-
suit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur,
in qua marmoreis aliquid resplendat, & nitidius, auro aut
coloribus sparsum, num mediocriter munus vocabis? Ingens
tibi domicitium, sine vlllo incendij aut ruinæ metu struxit,
in quo vides non tenues crustas, & ipsa quæ secantur la-
mina graciliores, sed integras lapidis preciosissimi moles,
sed totas, variæ distinctæque materiæ, cuius tu paruula
frusta miraris, tectum vero aliter nocte, aliter interdiu
fulgens, negas te vlllum munus accepisse? Et cum ista quæ
habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulla de-
bere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum? Vn-
de istam, per quam actus vitæ tuæ disponis atque ordinas
lucem? Vnde sanguinem, cuius cursu vitalis continetur
calor? Vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis ultra
satietatem lacessentia? Vnde hæc irritamenta iam lassæ
voluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis ac marces?
Nonne si gratus es dices,

— *Deus nobis hæc otia fecit:*

*Namque risi ille mihi tempus deus, illius aram
Sape tener nostræ ab oculibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, ut cernis, & ipsam
Ludere qua vellem, calamo permisit agresti.*

Ille;

Ille Deus est, non qui paucas boues, sed qui per totū orbē armenta dimisit, qui gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiuâ substituit, qui non calamo tantū cantare, & agreste atque incōditum carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit, sed tor artes, tot vocū varietates, tot sonos, alios spiritū nostro, alios externo, cantus edituros commentus est. Neque enim nostra ista quæ inuenimus dixeris, non magis, quā quod cresemus: quā quod ad constitutum tempus suā corpori officia respōdent. Nunc puerilium dentium lapsus, nunc ad surgentē iā ætatem & robustiorē gradū transeuntē pubertatē, & vltimus ille dies fugētī vitæ terminum ponens. Inscita sunt nobis omnium ætatū, omniumque artium semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia.

CAP. VII. NATURA, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cū hoc dicis, mutare nomen Deo. Quid enim aliud est natura, quā Deus, & diuina ratio toti mundo & partib. eius inserta? Quotiens voles, tibi licet aliter hūc auctore rerum nostrarū cōpellare. & Iouem illū optimum ac maximū ritē dices, & tonantē & statorem: qui nō (vt historici tradiderūt) ex eo quod post vorū susceptum, acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, statos, stabilitosque est: hunc eundemque & fatum si dixeris, nō mentieris. Nam cum fatum nihil aliud sit, quā series implexa causarū n, ille est prima omnium causa, ex qua ceteræ pendunt. Quæcunque voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumque cælestem continentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

CAP. VIII. HUNC & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium nostri putant. Liberum patrem: quia omnium parens sic, quod ab eo primum inuenta feminam vis est, consultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta sit, quumque lassata fuerit opetibus editis, in ignem recessura. Mercurium: quia ratio penes illum est, numerusque & ordo & scientia. Quocunque te stixeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. Nihil ab illo vacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingrattissime mortaliū, qui te negas Deo debere, sed naturæ: quia nec natura sine Deo est, nec Deus sine natura: sed idem est vtrumque, nec distat. Officium si quod à Seneca acceples, An-

næo te diceres debere, vel Lucio; non creditorem mutares, sed nomen. Quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam; omnia eiusdem Dei nomina sunt, variè vrentis sua potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona sunt. Quicquid homin tibi placuit, animus placet.

CAP. IX. SED ne in aliam disputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, sine spe recipiendi. Quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quicquam conferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est, vna spectatur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus, sepositis commodis nostris. Dicis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus. Quia ne agricolæ quidem semina arenis committunt. Nostram utilitatem in beneficiis dandis sequimur, quemadmodum in arando serendoque. Neque enim serere, per se res expetenda est. Præterea quæritis cui dandum sit beneficium: quod non esset faciendum, si per se beneficium dare, expetenda res esset, quocunque loco & quocunque modo daretur, beneficium erat. Honestum propter nullam aliam causam, quam propter vsum sequimur. Tamen etsi nisi aliunde sequendum est, quærimus quid faciamus, & quando & quemadmodum: per hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficium sit. Quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium.

CAP. X. DEPOSITVM reddere, per se res expetenda est: non tamen semper reddam. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, vtrum inficiet, an palam reddam. Intuebor utilitatem eius, cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo. Idem in beneficio faciam. Videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim sine ratione faciendum est. Non est autem beneficium, nisi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum, donationem suam inconsultam obiurgantium, hanc audimus vocem: Malletm perdidisse, quàm illi dedisse. Turpissimum genus perdendi est inconsulta donatio: multoque grauius malè dedisse beneficium, quam non recepisse. Aliena enim culpa

culpa est, quod non recepimus: quod cui daremus, non elegimus, nostra. In electione nihil minus, quam hoc quod existimas, spectabo, à quo recepturus sim. Eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Sæpe autem & non redditurus gratus est: & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æstimatio mea. Ideo locupletem sed indignum, præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus: & cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam: Vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam. Quod oportet autem, non est sine electione: quæ qualis futura, sit interrogas?

CAP. XI. ELIGAM virum integrum, simplicem, matrem, gratum, alieni abstinentem, sui non auarum, non tenacem, beneuolum. Hunc vero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si vitias me & sordida computatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi vt inuicem ille mihi proffit, non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones, non dabo abfuturo semper, non dabo sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt scias, rem per se expetendam esse, benefacere; aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris, succurrimus. Ignoto naufrago nauem, qua reuehatur, & damus & instruimus. Discedit ille, vix satis noto salutis auctore, & nunquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis Deos delegat, precaturque, vt illi pro se gratiam referant. Interim nos iuuat sterilis beneficii conscientia. Quid cum ipso vitæ sine constituti sumus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quam vbi remotis vilitatibus, solum ante oculos honestum stetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimum vitium, voluptas. Vbi mors intercluit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem mi-

fit, quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus. Neque quicquam cura sanctiore componimus, quam quod ad nos non pertinet.

CAP. XII. E T mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem. Hunc ego locupletiores faciam: huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si non damus beneficia, nisi recepturi, intestati, moriendum fit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse: creditum aurum non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem dicimus iusti iniustique regulam esse: & regula non est res per se expetenda. Ad hæc verba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam credidum. Vis scire? adicio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum non est, ut sæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum fit. Sic latronibus circumuentum defendo, ut tuto transire permittatur: reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi detrahero sordes, sub accusatoribus iisdem, fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina: spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deicio. creditoribus eius me obligaturus: ut possim seruire proscriptum, ipse proseriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Tiburtinum emere paratus, salubritatis causa, & æstiuæ secessus, quoto anno empturus sit disputat: cum emerit, uendum est. Eadem in beneficiis ratio est. Nam cum interrogaueris quid reddat: respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi, quid reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, si quicquam præter ipsas petis.

CAP. XIII. MUNDVS in quid incessum absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt: sunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est, circumagere rerum ordinem; quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, & hæc saluetaria nobis facere sine præmio: ita viri officium est in cer

alia,

alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas est, interiti otio assuefacere corpusculum. & securitatem soporis simillimam appetere, & sub densa umbra latitare, tenerimique cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis. animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusque intra hororum latebras, corpora ignavia pallentia saginare: nobis voluptas est, dare beneficia vel laboriosa, dum aliorum labores leuent: vel periculosa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes nostras aggravatura, dum aliorum necessitates & angustias laxant. Quid mea interest, an recipiam beneficia? Eriam cum recepero, danda sunt. Beneficium, eius commodum spectat cui præstatur, non nostrum: alioquin nobis non illi damus. Itaque multa quæ summam utilitatem aliis afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator vitibus prodest, medicus ægris, mango venalibus: sed omnes isti, quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus profunt.

CAP. XIV. NON est beneficium quod in questum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio est. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incenderet repullit: quæ aut legem, aut virum timuit, ut ait Ovidius:

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non in merito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit, non sibi. Eodem modo qui beneficium ut reciperet, dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vsui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbutis quæ colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia laborent? Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono venit, nec ad vllam rem, cuius extra ipsa fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec sordida, sed humana, liberali, cupiens dare etiam cum dederit & augere nouis ac recentioribus vetera: & non habens propositum, quanto ei qui præstat bono futura sit: alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, quia expedire. Quia magnifici est se amare, sibi parcere, sibi acquirere. Ab omnibus istis vera beneficii dandi cupido auocat. Ad detrimentum, iniecta manu trahit, & utilitas relinquit, ipso beneficiendi opere latissima.

CAP. XV. NUNQUID dubium est, quin contraria sit beneficium iniuria? Quomodo iniuriam facere, per se vitanda ac fugienda res est: sic beneficium dare, per se expetendum. Illic turpitudine contra omnia premia in scelus hortantia valet: ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixerò, neminem non amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo, ut non libentius eum videat, in quem multa congesti: cui non causa sit iterum dandi beneficii, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quam saepe dicentem audis. Non sustineo illum deserere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo: sed quid faciam? Iam illi semel, iterumque affui. Non vires inesse isti rei propiam quandam vim, quæ nos beneficia dare cogit? Primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & iniuria tueri ac fouere perseueremus, sola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturalè, quàm liberis prauis.

CAP. XVI. IDEM isti gratiam referre ipsos fatentur non quia honestum est, sed quia utile, quod non esse ita minore opera probandum est. Quia quibus argumentis colligimus beneficium dare, per se rem expetendam esse, in eadem etiam hoc colligemus. Fixum est illud, à quo in cetera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam causam, quam quia honestum sic colit. Qui ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem sibi ipsi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui ingratus est, quomodo id feret? utrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam utilem rem sibi & profuturam omiserit? Puto, nequam hominem existimas: cui pœna, non cui curatore opus sit. Quod non accideat, nisi gratum esse per se expetendum, honestum que esset. Alia fortasse minus dignitatem suam præferunt, & an sint honesta, interprete egent: hoc expositum est pulchriusque, quam ut splendor eius dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium

omnium animos receptum, quam referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII. AD hoc, dic mihi, quæ causa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus est Ambicio? Et quæ iactatio est soluisse, quod debebas? M. tus, nullus ingrato. Huic enim vni rei non possumus legem, tanquam satis natura cauisset. quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacuum est enim, quo natura imus, impelli. Quæmadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honesta per se petat. Placet suæque natura: adeoque gratiosa virtus est, vt insitum sit etiam malis. probare meliora. Quis est, qui non beneficius videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quæ impotentissime fecit, specieciem aliquam induat recti? velit quoque iis videri beneficium dedisse, quos læsit? Gratiæ itaque agi sibi ab his quos affixere, patiuntur: bonosque se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere, cuius fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudoriquæ est: nec quisquam tantum à naturali lege desciiuit, & hominem exiit vt animi causa malus sit. Dic ergo cuiuslibet ex istis qui raptò viuunt, an ad illa quæ latrociniiis & furtis consequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui grassati, & transeuntes percutere questus est, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitie præmiis sine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum præmittit: etiam qui non sequuntur, illam vident.

CAP. XVIII. VT scias, per se expetendam esse gratiæ animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse: quoniam nihil æque concordiam humani generis dislociat, ac distrahit quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis iuvamur officiis? Hoc vno instructior vita, contraque incurssiones ubertas munitor est beneficiorum commercio. Fac nos singulos: quid sumus? præda animalium & victimæ, ac vilissimus & fragillimus

sanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutela sui satis virum est: quæ unque vaga nascuntur, & actura vitam se-gregem, amata sunt. Hominem imbecillitas cingit; non vnguum vis, non dentium, terribilem ceteris fecit. Nudū & infirmum societas munit. Duas res dedit, quæ illum ob-noxium ceteris, validissimum facerent, rationem & so-cietatem. Itaque qui par esse nulli posset, si didiceretur re-rum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terris genitum, in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc mor-borum impetus arcuat, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit; quod licet contra fortunam aduocare. Hanc tolle, & vnitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tolle-tur au-tem, si efficias, vt ingratus animus non per se vitandus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quam multi sunt enim, quibus ingratis esse tuto licet? Denique ingratum voco, quisquis metu gratus est.

CAP. XIX. DEOS nemo sanus timet. Furor est enim metuere salutaria. Nec quisquam amat, quos timet. Tu de-nique Epicure Deum inermem facis. Omnia illi tela, om-nem detraxisti potentiam, & ne cuiquam metuendus es-set, proiecisti ipsum extra mundum. Hunc igitur septum ingenti quadam & inexplicabili muro, diuisumque à con-tactu & à conspectu mortalium, non habes quare verear-is. nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In me-dio interuallo huius & alterius cæli desertus, sine anima-li, sine homine, sine re, ruinas mundorum supra se circaq; se cadentium euitat, non exaudiens vota, nec nostri curio-sus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam paren-tem: grato, vt opinor, animo: aut si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te atomi & istæ micæ tuæ forte ac temere conglobauerunt, cur colis? Pro-pter maiestatem, inquis, eius eximiã, singularemq; naturã. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nulla spe, nullo pretio inductus. Est aliquid per se expectedū, cuius te ipsa dignitas ducit. Id est honestum. Quid est autē honestius, quam gra-tum esse: Huius virtutis materia tam latè patet, quam vita.

CAP. XX. SED inest, inquit, huic bono etiam utilitas ali-qua, cui enim virtuti non inest? sed id propter se experi di-citur,

gitur, quod quamuis habeat aliqua extra se commoda, se-
 positus quoque illis ac remotis, placet. Prodest gratum es-
 se: tamen gratus, etiam si noceat. Qui gratus est, quid
 sequitur? Ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conci-
 liet? Quid ergo si quis tibi offensas concitaturus est? Si quis
 intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa
 etiam ex reposito acq̄sistoque perdenda sint, num libens
 in detrimenta descendet? Ingratus est, qui in referenda
 gratia secundum datum videt, qui sperat, cum reddit. In-
 gratum voco, qui ægro assidet, quia testamentum facturus
 est, cui de hæreditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat
 licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij de-
 bet, si animo eius obuersatur spes, si captator est, & hamum
 iacit: ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lassæ mor-
 bo pecora & casura, è proximo speculantur, ita hic immi-
 net morti, & circa cadaver volat. Gratus animus ipsa virtu-
 te propositi sui capitur.

CAP. XXI. GRATVS animus ipsa virtute propositi
 sui capitur. Vis scire hoc ita esse, nec illum utilitate
 corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gra-
 tus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse
 ostentare se potest: habet quod iactet, quod proferat. Di-
 citur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono
 debet. Hinc intra conscientiam occlusus est. Quæ illi contin-
 gere potest utilitas ex affectu latenti? At qui hic, etiam si vl-
 tra facere nil potest, gratus est: amat, debet, referre gratiam
 cupit. Quicquid vltra desideras, non ipsi deest. Artifex est
 etiam, cui ad exercendam artem instrumenta non suppet-
 unt. Nec minus canedi peritus, cuius vocem exaudiri fre-
 mitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam, post
 hoc aliquid superest, non ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe
 enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retu-
 lit, gratus. Nam ut omnium aliarum virtutum, ita huius ad
 animum tota æstimatio redit. Hic si in officio est, quicquid
 defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui
 tacet, fortis etiam qui compressis manibus, vel etiam alli-
 garis: quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia
 consummata scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo-
 minus se vratur: ita gratus est, etiam qui vult tantum, nec
 habet huius voluntatis suæ vllum alium, quàm se testem.

Immo amplius adiiciam. Est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quæ mala interpretis opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quam ipsam conscientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac fama reclamationat, & in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra sententiæ aspexit, non numerat suffragia, sed vna sententiæ vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ supplicii affici videt, non descendit è fastigio, sed supra poenam suam consistit.

CAP. XXII. HABEO, inquit, quod volui, quod petij. Non poenitet nec poenitebit, nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet, vt hanc vocem audiam. Quid mihi volui? quid mihi nunc prodest bona voluntas? Prodest & in equuleo, prodest & in igne; qui si singulis membris admo-ueatur, & paulatim viuum corpus circumeat: licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillat, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati velimus esse, cum morimur? quare singulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam nostram memoria decurren- te, ne cuius officij videamur oblitij? Nihil iam superest, quo spes porrigatur, in illo tam- en cardine positi, abire è rebus humanis quam gratissimi volumus. Est videlicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia, cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc comoda oriuntur. Et tutior est vita melioribus, amorque, & secundum bonorum iudicium, ætatisque securior quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps, & sterile fecisset. Sed illud intueri, an ad istam virtutem, quæ sæpe tuo ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus obfessum iter, fueris iturus.

CAP. XXIII. NON ideo per se non est expetendum, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentitijs comitata sunt dotibus: sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Non dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circui- stis solis ac lunæ, vicibus suis temperet? quin alterius ca-
lore

lore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis tristitia frangatur, alterius tempore efficaci & penetrabili rigeat maturitas frugum? quin ad huius cursum fecunditas humana respondeat, quin ille animum obseruabilem fecerit circumactu suo, hæc menslem, minoribus se spatiis hæctens? ut tamen detrahas ista, non erat ipse sol idoneum oculis spectaculum, dignusque odorari, si tantum præteriret? Non erat digna suspectu luna, etiam si otiosum sidus transcorreret? Ipse mundus quotiens per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innuberabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? Quis sibi illa, cum miratur, prodesse cogitat? Aspice ista tacito superne cælo labentia, quemadmodum velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondant. Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur; quantum factorum seriem certus limes adducit? Ista quæ tu non aliter, quàm in decorem sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cetera hæcere. Paucorum motus comprehendimus: innumerabiles vero longiusque à conspectu nostri seducti dii, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetque ac spiritu suo rigeat?

CAP. XXIV. QVEMADMODVM hæc cum primum usum habeant, & necessaria vitaliaque sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi multum quidem præstat, sed non vult ob hoc deligi: amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur à quo inter vtilia numeratur. Gratus est, quia expedit; ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum virtus amatorem. Soluto ad illam sinu veniendum est. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, vereor offensam: faciam potius, quod expedit. Non potest eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Ut diuersa illorum opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non o-

porteat, quia expedit. Hic gratus est, quamvis non expectat, quia oportet.

CAP. XXV. PROPOSITVM est nobis secundum rerum naturam viuere, & deorum exemplum sequi. Dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur: nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorrem, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuunt, quantis terras fructibus impleant, quam importunis & in omnes horas ferentibus venti maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis solum molliunt, venasque fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Omnia ista sine mercede, sine vlllo ad ipsos perueniente commodo faciunt. Hæc quoque nostra ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta veniat. Pudeat vllum venale esse beneficium. Grauitos habemus Deos. Si Deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis parent maria.

CAP. XXVI. Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse. Permite mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione Stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Stultus, etiam malus est. qui malus est, nullo vitio caret. Ergo & ingratus est. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxuriosos, malignos: non quia ista omnia singulis magna & nota vitia sunt, sed quia esse possint: & sunt, etiam si latent. Alter est ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura propensus. Illi ingrato, qui sic hac culpa non caret, quo modo nulla caret, dabit beneficium vir bonus. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator est, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quam capratori. Quis de coctori pecuniam credet, aut depositum committet ei qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia stultus est: & hoc quidem malos sequitur, quos indiscreta & vniuersa vitia circumstant. Dicitur timidus proprie natura, etiam ad inanes sonos pavidus. Stultus omnia vitia haber, sed non in omnia natura pronus est.

Alius

Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinat.

CAP. XXVII. ITA QUÆ errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides, cui iustitia nomen dedit, iniustus est? Quid ergo? Et Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortem timeret? Mucius proditor est? Camillus defertor? Non hoc dicimus, sic omnia vitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent: sed malum ac stultum nullo vitio vacare, nec audacem quidem timoris absolimus: ne prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo similem: sic qui stultus est, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus vitia sunt: sed non omnia in singulis extant. Hunc natura in auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus est? aut si nondum deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferant. Itaque ad propositum reuertar, nemo non ingratus est, qui malus est. Habet enim omnia nequitiae semina. Tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quo modo male filiae contulit, qui illam contumelioso & sæpe repudiato collocavit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorum damnato, patrimonij sui curam mandauerit: quomodo dementissime testabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum spoliatores: sic pessime beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in quos peritura conferat.

CAP. XXVIII. DII quoque, inquit, multa ingratis tribuunt: Sed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia separari non possunt. Satius est autem, prodesse etiam malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Ita, quæ refer, diem, solem, hiemis astra usque; cursus, & media veris autumnique tempora, imbres, & fontium haustus, ventorum status status pro vniuersis inuenerunt: excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indiguis. Frumentum publicum tam fur quam periurus & adulter accipiunt, & sine dilectu morum, quisquis ciuis est. cum aliquid est, quod tan-

quam cuius, non tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in vniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut ventos bonis viris secundus esset, contrarius malis. Commune autem bonum erat, patere commercium maris & regnum humani genus relaxari. Nec poterat lex casuris imbutus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quam malis conduntur vrbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit editio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remedium nemo suppressit, ne sanarentur indigni. In his exige censuram, & personarum æstimationem, quæ separatim tanquam digno dantur, non in his quæ promiscuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fore omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: sua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percussores, & domi ferum exerceentes, murus ab hoste defendit. Legum præsidio quæ plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, nisi vniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ publicè inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum sciam, non dabo.

C A P. XXIX. ERGO, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec æquam haurire permittes, nec viam erranti monstrabis? An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguiam istud: certe tentabo distinguere. Beneficium est opera utilis: sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, ut beneficij nomen non occupent. Duæ res ei e debent, quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. Quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatem? Et interdum ista plus profunt, quam maxima. Sed utilitas sua illis, etiam vbi tempore facta sunt necessaria, detrahit precium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat: ut eius causa faciam, ad quem volebam peruenire beneficium; dignumque eum iudi-

ccm:

cem: & libens adtribuam, percipiensque ex munere meo gaudium. Quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, sed negliger tanquam parua: & non homini damus, sed humanitari.

CAP. XXX. ALIQVANDO daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industris, sed nouis, prætulit. Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Cicronem filium quæ res consulenti fecit, nisi pater? Cinnam nuper quæ res ad consulatum recepit ex hostium castris? Quæ Sextum Pompeium, aliosque Pompeios, nisi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quod nuper Fabium Persecum, cuius osculum etiam impitri virabant, sacerdotem non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allöbrogici, & illi trecenti, quæ hostium incursioné pro tep. vnam domum obiecerant? Hæc debemus virtutibus, vt non præsentés solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illi iidé egerunt, vt non in vnam ætatem prodesse, sed beneficia suam etiam post ipsos relinquerent: ita & nos non vna ætate gratifimus. Hic magnos viros genuit, dignus est beneficiis: qualiscunq; est, dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus est: qualiscunq; est, sub vmbra suorum lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant.

CAP. XXXI. EXCVSARE hoc loco, mi Liberalis, Deos volo. Interdum enim solemus dicere: Quid sibi voluit prouidentia, quæ Arideum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datam est, & fratri. Quare C. Cæsarem toti terrarum præfecit, hominem humani sanguinis audissimum, quem non aliter finire in conspectu suo iubebat, quam si ore excepturus esset? Quid? ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datum, datum auo, proauoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam si priuati parésque aliis vitam exegerunt. Quid tu curti Mamercum Scaurum Cos. facetes, ignorabas ancillarum suarum menstruum ore illum hianté exceptare? Nunquid

enim ipse dissimulabat? Nunquid purus videri volebat? Referam dictum eius in se, quod circumfari memini, & ipso præsentia laudari. Pollioni Afinio iacenti, obsceno verbo usus, dixerat se facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidisset frontem: Quicquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum suum ipse narrabat. Hominem tam palam obscœnum, ad fœces & ad tribunal admisisti? nempe dum vererem illum Scœvrum senatus principem cogitas, indignè fers sobolem eius iacere.

CAP. XXXII. DE OS videre est, vt alios indulgentius tractent, propter parentes anôque alios propter futuram neporum pronepotumque, ac longe sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series: omnium illis rerum per manus suas ituratum scientia in aperto semper est: nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illis prouisa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam: quia non temp. sibi, sed se reip. dcauerunt. Regnent hi, quia vir bonus quidam proauus eorum fuit: qui animum supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Refertur illi gratia tam longo spatio non potuit. In illius respectum, nre populo præsideat: non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, aspectu fœdus, & ornamenta sua traducturus. Iam me homines accusabunt, cœcum & temerarium dicent, nescientem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debentur, ponam. At ego scio, alij me istud dare, alij olim debitum soluere. Vnde isti norunt illum gloriæ sequentis fugacissimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt, nunquam bonum suum à publico distinguentem? Vbi, inquis, iste, aut quis est? Apud me istæ expensarum acceptorumque rationes dispunguntur. Ego quid cui debeam, scio: alius post longam diem repono, alius in antecessum: prout occasio, & reip. meæ utilitas tulit.

CAP. XXXIII. INGRATO ergo aliquando quedam, sed non propter ipsum, dabo. Quid si, inquit, nescis vtrum gratus sit, an ingratus? Expectabis donec scias, an dandi beneficij tempus non amittes? expectare longum est. Nam

Nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura est. Non expectare, temerarium est. Huic respondebimus; nunquam expectare nos certissimam rerum comprehensionem: quoniam in arduo est veri exploratio: sed ea ire qua ducit veri similitudo. Omne hac via procedit officium. Sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic vxores ducimus, sic liberos tollimus; cum omnium incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur ferenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequitur qua ratio, non qua veritas trahit. Expecta, vt nisi bene cessura non facias, & nisi comperta veritate nihil moueris, relicto omni actu vita consistit. Dum verisimilia me in hoc aut in illud impellebant, non verebor beneficium dare ei, quem verisimile erit gratum esse.

CAP. XXXIV. MULTA, inquit, interuenient, per quæ & malus pro bono surrepat, & bonus pro malo displiceat. Fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi vestigijs sequenda est. Certiora non habeo. Hæc vt quam diligentissime æstimem, operam dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in prælio potest accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta, & hosti tanquam meo, parcam. Sed hoc & raro accidit, & non vitio meo: cui propositum est hostem ferire, ciuem defendere. Si sciam ingrati esse, non dabo beneficium. At obrepit, at imposuit. Nulla hic culpa tribuentis: quia tanquam grato dedi. Si promiseris, inquit, te daturum beneficium & postea ingratum esse scieris, dabis, an non? Si facis sciens, peccas: das enim cui non debes. si negas, & hoc modo peccas: quia non das ei, cui promisti. Secta vestra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, Nunquam sapientem facti sui poenitere, nec vnquam emendare quod fecerit, nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quæ erant, cum sumeret. Ideo nunquam illum poenitentia subit: quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quam quod factum est: nihil melius constitui, quam quod constitutum est. Ceterum ad omnia cum exceptio

ne veniet. Si nihil incidit quod impediat: ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accedere, quia præsumit animo, posse aliquid interuenire, quod deest: nam a prohibeat. Imprudentium ista fiducia est, fortunam sibi spondere. Sapiens utramque partem eius cogitat. Scit quantum liceat errori, quam incerta sint humana, quam multa consiliis obstant. Ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur, consiliiis certis incertus euentus. Exceptio autem, sine qua nihil destinat, nihil agreditur, & hic illum tuetur.

CAP. XXXV. PROMISI beneficium, nisi quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim isti, quod illi pollicitus sum, patria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiseram? Promisi tibi filiam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum extraneo connubium. Eadem lex me defendit, quæ vetat. Tunc fidem illam fallam, tunc inconstantiae crimen audiam, si, cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi aduocationem: postea apparuit per illam causam præiudicium in patrem meum quærit. Promisi me peregrè vna exiturum: sed iter infestari latrociniiis nuntiatur. in rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera vxor tenet. Omnia esse debent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio potest, quam si te malum virum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoque causam habebo deceptus.

CAP. XXXVI. INSPICIAM tamen, & quantum sit de quo agitur. Dabit mihi consilium promissæ rei modus. Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanquam munus dabo, sed verba redimam, & aures mihi peruellam. Damno castigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt postea consideratius loquaris: quod dicere solemus, linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mæcenas) vt centies obiurgandus sim. Inter sese enim vtrumque comparabo. Est aliud, in eo quod promiseris, perseverare: est rursus

sus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen, quantum sit, attendendum. Si leue, conuicemus. Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quã semper, quare dederim. Totum, inquam, in eo est, quanti promissi mei uerba taxentur. Non tantum quod tenere, promissi, retinebo, sed quod non rectè dedi, repetam. Demens est, qui perstat in errore.

CAP. XXXVII. PHILIPPVS Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus uilem expertus operam, subinde ex præda aliquid illi uirtutis causa donauerat, & hominem uenalis animæ crebris auctoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. Quod ut Macedoni illi nunciatum est, accorrit, spiritum eius recolligit, in uillam illum suam transtulit, lectulo suo cecidit, affectum semianimemque recreauit, diebus triginta impensam sua curauit, refecit, uiatico instruxit, subinde dicentem: Gratiam tibi referam: uidere tantum mihi imperatorem meum contingit. Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit & protinus petiit, ut sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidam, erat hospes eius is ipse, à quo receptus erat, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. Non sufficit homo iustus vnus tot armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore & bonum uirum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum insatiabilia satiantur? Quid habebunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non ut rusticus, iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolam strictam ac liberram scripsit, quia accepta ita exarsit, ut statim Paulaniam mandaret, ut bona priori domino restitueret; ceterum improbissimo militi, ingratiissimo hospiti, auidissimo naufrago, stigma inferberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inferberentur illæ literæ, sed insculperentur, qui hospitem suum, nudo aut naufrago similem, in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed uidebimus, quis modus pœnar seruandus fuerit. Auferendum uicq; fuit,

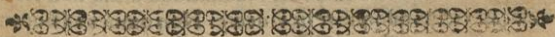
quod summo scelere inuaserat. Quis autem poena eius moueretur, qui id commiserat, propter quod nemo miserari miseris posset?

CAP. XXXVIII. DABIT tibi Philippus quia promisit, etiam si non debet, etiam si iniuriam, etiam si scelus facturus est, etiam si vno facto præclusurus est naufragis litora? Non est leuitas, à cognito & damnato errore discedere: & ingenue fatendum est. Aliud putavi: deceptus sum. Hæc vero superbæ stultitiæ perseuerantia est: Quod semel dixi, qualecunq; est, fixum ratumq; sit. Non est turpe, cum re mutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset, quæ naufragio ceperat, nõne omnibus miseris aqua & igni interdiceret? Potius est, inquit, intra fines regni mei, te litteras istas oculis inscribendas, durissima fronte circūferre. Ostende quam sacra res sit mensa hospitalis. Præbe in facie tua legendū istud decretū, quo cauetur, ne miseris tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quam si illum in as incidissent.

CAP. XXXIX. QVARE ergo, inquit, Zeno vester, cum quingentos denarios mutuos cuidam promississet, & illum parum idoneum comperisset, amicis sua dentibus ne daret, perseuerauit credere, quia promiserat? Primum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam male creditæ exactio est. Et appellare debitore ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram: beneficium & totū perit, & statim. Præterea hoc mali viri est, illud mali patrisfamilix. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseuerasset. Quingenti denarij sunt. Illud quod dici solet, in morbo consumat. fuit tanti, non reuocare promissum suum. Ad coenam quia promisi, ibo, etiam si frigus erit: non quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamuis non concoxerim: sed non si febricitauero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum iubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, Si poterò, si debebo. Si hæc ita erunt, effice, vt idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? Eadē mihi omnia præsta: & idem sum. Vadi monium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes

omnes datur actio: Deserentem vis maior excusat.

CAP. XL. IDEM etiam illa in quaestione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium utique reddendum sit. Animum prestare gratum deo: incertum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, quando felicitas eius cui deo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam? Utique cum quidam recipere beneficium. iniuriam iudicet, & beneficia ubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum personam possum, quam velle? Nec enim ideo beneficium nouum recipere deo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quam dabitur, & praebebo me amico meo exercendae bonitatis suae capacem materiam. qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. Ille prestitit mihi, tamen cum occasionem haberet, cum facultatem. Vtrum bonus vir est, an malus? Apud bonum virum, bonam causam habeo: apud malum non ago. Ne illud quidem existima faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquid illis missum est mansculum, subinde aliud inemptius remittunt, & nihil se deberet extantur. Reiciendi genus est, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum possim, quando plus mihi detractus ero, quam illi collaturus: si ille non erit sensurus vllam acceptionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abcessurum erit. Qui festinat utique reddere, non habet animum grati hominis: sed debitoris. Et vt breuiter dicam, qui nimis cito capit soluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus est.

LIBER QUINTVS.

CAPVT I.

IN prioribus libris videbar consummasse propositum, cum tractassem, quemadmodum dandum esset bene,

ficium, & quemadmodum accipiendum. Hi enim sunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, non seruiuo materia, sed indulgeo: quæ quo ducit, sequendum est, non quo snuitur. Subinde enim nascetur quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non necessarium, quam superuacuum. Verum quia ita vis, perseueremus, peractis quæ rem contincbant, scrutari etiam eâ, quæ sunt his connexa, verum non coherentia: quæ quisque diligenter inspicit, nec facit operæpretium, nec tamen perdit operam: Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propenso, Liberalis Eubuci, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem inquam vidi tam benignum, etiam leuissimorum officiorum estimatorem. Iam bonitas tua eo vsque prolapsa est, vt tibi dari putes beneficium quod vlli datur. Paratus es, ne quem beneficij poeniteat, pro ingratis dependere. Ipse vsque abes ab omni iactatione, vsque eo statim exonerare cupis quos obligas, vt quicquid in aliquem confers, vellis videri non præstare, sed reddere. Ideoque plenius ad te sic data reuertuntur. Nam ferè sequuntur beneficia non reposcentem: & vt gloria fugientes, magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorum gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratis licet. Per te vero non est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, vltro repetant: nec recusabis conferre alia, & suppressis dissimularisque plura ac maiora adicere. Propositum optimi viri, & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipiet. Succumbunt vitia virtutibus, si illam non cito odisse properaueris.

CAP. II. ILLUD vtique vnice tibi placet, velut magnifice dictum: Turpe est beneficiis vinci, quod an sit verum, non immerito quæri solet: longèque aliud est quam mente concipis. Nunquam enim in rerum honestarum certamine superari turpe est, dummodo arma non proicias, & victus quoque vellis vincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt vires, easdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conciliorum duntaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectum petens, laudanda est, etiam si illam alijs gradu velociori antecessit: non vt in certaminibus ad spectaculum editis meliorem palma declarat: quanquam in illis quoque sæpe deterio-

rem prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod vterque à sua parte esse quam plenissimum cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiam sufficientem animo suo, si illi quantum conatus est fortuna permisit, alter autem voluptate par est, etiam si minora quam accepit reddidit, aut omnino non reddidit, sed vult reddere, & toto in hoc intentus est animo: hic non magis victus est, quam qui in armis moritur: quem occidere facilius hostis potuit, quam advertere. Quod turpe existimas, id accidere viro bono non potest, vt vincatur. Nunquam enim succumbet, nunquam renuntiabit: ad vltimum vsque diem vitæ stabit paratus, & in hac statione morietur, magna se accepisse præ se ferens, paria voluisse.

CAP. III. LACEDÆMONII vetant suos pancratio aut cestu decernere, vbi inferiorem ostendit victi confessio. Curser metam prior contingit, velocitate alium, non amico antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse Lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iudex, non per se ipse exitus, sed vox cedentis, & trahere iubentis. Hoc quod illi in cibus suis custodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præstat, ne vnquam vincantur, quoniam quidem etiam inter superantia animus intinctus est. Ideo nemo ccc. Fabios victos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Pœnis, non victus: & quisquis alius sæuientis fortunæ vi ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficiis idem est. Plura aliquis accipit, maiora, frequentiora; non tamen victus est. Beneficia fortasse beneficiis victa sunt, si inter se data & accepta compares. Si dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Sælet enim fieri, vt etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares exisse dicantur, quamuis alter videatur inferior.

CAP. IV. ERGO nemo vinci potest beneficiis: si scit debere, si vult referre, si quod rebus non potest, animo æquat. Hic quandiu in hoc permanet, quandiu tenet voluntatem, gratum animum signis approbat: quid interest, ab vtra parte munuscula plura numerentur? Tu mul-

ta dare potes: at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna: mecum bona voluntas. Tamen tam par tibi sum quam multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaque beneficiis vincitur: quia tam gratus est qui que, quam voluit. Nam si turpe est beneficiis vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A Principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possunt, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum consequum ministeriumque constat. Sunt quidam extra omnem subditi cupiditatem, qui vix illis humanis desideriis continguntur: quibus nihil potest præstare ipsa fortuna. Necesse est à Socrate beneficio vincari: Necesse à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regis opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & cæteris, quibus ad dispicendam veritatem non erat offusa caligo, supra eum eminere visus est, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quam quod ille posset dare.

CAP. V. NON est turpe ab his vinci. Neque enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste committis: nec ideo ignis minus vrere potest, si in materiam incidit inuiolabilem flammis: nec ideo ferrum secandi vim perdit, si non recipiens ictum lapis solidus, inuictaque aduersus dura naturæ, diuidendus est. Idem tibi de homine grato respondeo. Non Iupiter vincitur beneficiis, si his obligatus est, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia virtus aditum redituris ad se beneficiis clausit. A parentibus fere vincimur. Nam tam diu illos odio habemus, quam diu graues iudicamus, & quam diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cæpit, propter illa ipsa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones seueritatem, & inconsultæ adolescentiæ diligentem custodiam, rapiuntur nobis. Pucos vsque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas. Ceteri liberos onere sentiunt. Non est tamen turpe, vinci beneficiis à patre. Quid-

ni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares & impares sumus. Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: impares fortuna, quæ si cui oblitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanquam victo erubescendum est. Non est turpe, non assequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est ante alia beneficia petamus, quæ priora reddidimus. Nec ideo non petimus aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus: sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. Nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ non sunt in nostra potestate.

CAP. VI. ALEXANDER Macedonum rex gloriari solebat, à nullo se beneficiis victum. Non est quod nimis animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perlas, & nationes districtas sine exercitu suspiciat, ne hoc sibi præstitisse regum, à Thraciæ angulo porrectum vsque ad litus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes à quo victus est. Quidni victus sit illo die, quo homo supra mensuram humanæ superbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quicquam posset, nec eripere. Archelaus res Socratem rogauit, vt ad se veniret, dixisse Socrates traditur, Nolle se ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primum, in ipsius potestate erat, non accipere. Deinde ipse dare beneficium prior iacpiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. Eriamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quantum dabat, si ostendisset hominem vitæ ac mortis peritum, vtriusque fines tenentem? si regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, vsque eo eius ignarum, vt quo die solis defectio fuit, regiam eluderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentem è latebris suis extraxisset, & bonum animum habere iussisset, dicens: Non est ista solis defectio, sed duorum siderum coitus, cum luna humiliore currens via, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obie-

ctu sui abscondit: quæ modo partes eius exiguas, si in trans-
 cursu strinxit, obducit: modo plus tegit, si maiorem partem
 sui obiecit: modo excludit totius aspectum, si recto libra-
 mento inter solem terrasque media successit. Sed iam ista
 sidera, huc & illo diducat velocitas sua; iam recipient diem
 terræ, & hic ibit ordo per secula, quæ dispositos ac prædi-
 ctos dies habent, quibus sol intercusu lunæ vetetur om-
 nes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam
 istam velut nubem relinquet, iam exolutus impedimentis,
 lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao
 referre non posset, si illum docuisset regnare? Parum
 scilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, si vllum
 dare potuisset Socrati. Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt
 facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat,
 derisor omnium, maximè potentium, maluit illi vaste ne-
 gare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle benefi-
 cia ab eo accipere, cui non posset paria reddere. Timuit
 fortasse, ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit, ne quid
 indignum Socrate acciperet. Dicit aliquis: Negaret, si nol-
 let. Sed instigasset in se regem insolentem, & omnia sua
 magno æstimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrum
 dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo vtram-
 que ponit repulsam. Et superbo fastidiri acerbus est, quam
 non timeri. Vis scire, quid vere noluerit? Noluit ire ad vo-
 luntariam seruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera
 ferre non potuit.

CAP. VII. SATIS (vt existimo) hanc partem tracta-
 uimus, an turpe esset beneficiis vinci: quod qui quaerit,
 se it non solere homines sibiipsis beneficium dare. mani-
 festum enim fuisset, non esse turpe à seipso vinci. Atqui
 apud Stoicos quosdam & de hoc, ambigitur, an possit ali-
 quis sibi beneficium dare, an debeat ferre sibi gratiam,
 quod vt videretur quaerendum, illa fecerunt. Solemus di-
 cere, gratias mihi ago: &, De nullo queri possum alio
 quam de me: Ego mihi irascor: &, Ego à me pœnas exi-
 gam: &, Odi me. multa præterea huiusmodi, per quæ v-
 nusquisque de se tanquam de altero loquitur. Si nocere,
 inquit, mihi possum, quare non & beneficia mihi dare
 possum? Præterea, quæ, si in alium contulisset, beneficia
 vocarentur: quare si in me contuli, non sint? Quod si ab al-
 tero

tero accepissem, deberem : quare si mihi ipse dedi, non debeam ? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, quam in se sordidum esse, & in se durum ac fauuum, & sui negligentem ? Tam alieni corporis leno male audit, quam sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens verba, paratus ad falsa laudator : non minus placens sibi, & se suspiciens, &, vt ita dicam, assentator futus. Vitia non tantum cum foris peccant, inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. Quem magis admiraberis, quam qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate ? Gentes facilius est barbaras, impatientesque alieni arbitrij regere, quam animum suum continere, & tradere sibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit : quare Socrates non agat, quod ipse se docuit ? M. Cato ait : Quod tibi deest, à te ipso mutuare. Quare donare mihi non possum, si commodare possum ? Innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus, Sine tu, loquar tecum : &, Ego mihi aurem peruellam. Quæ si vera sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic & gratias agere : quomodo obiurgare se, sic & laudare : quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest, iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus, Iniuriam sibi fecit : poterimus dicere, Beneficium sibi dedit. Nemo sibi debet. Natura prius est, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. Debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine vxore, aut sine filio pater.

CAP. VIII. ALIQUIS dare debet, vt aliquis accipiat. Non est dare, nec recipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamuis corpus suum moueat & transferat : quomodo nemo, quamuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur, nec statuum sibi tanquam patrono ponit : quomodo si æger cum cura sua conuuluit, mercedem à se non exigit : sic in omni negotio, etiam cum aliquis probè fecerit, non tamen debet referre gratiam sibi, quia non habebit cui referat. Vt concedam aliquem dare sibi beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddidit. Domi (quod aiunt) versura sit, & velut lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quam qui accipit, sed vnus atque idem. Hoc verbum, Debere, non ha-

bet nisi inter duos locum. Quomodo ergo in vno consistit, qui se obligando liberat? ut in orbe ac pila nihil est imum, nihil summum, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quæ sequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur: omnia quomodocunque ierint, in idem reuertuntur: ita in homine existima fieri cum illum in multa mutaueris, vnus est. Cæcidit se: iniuriarum cum quo agat non habet. Alligavit & clausit: de vi non tenetur. Beneficium sibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere: quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam potest, quod quo excedat non habet, sed eodem reuoluitur, vnde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum propositæ quæstioni? Dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle. apud te est, antequam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipsum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

CAP. IX. BENEFICIUM, inquit, sibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falsum est, ex quo pendet sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturæ suæ paret, à qua ad caritatem sui compositus est: vnde illi summa cura est nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis est, qui sibi donat: nec clemens, qui sibi ignoscit: nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod aliis præstare liberalitas est, clementia, misericordia: sibi præstare, natura est. Beneficium res voluntaria est: ac prodesse sibi, necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis vnquam laudatus est, quod sibi ipsi fuisset auxilio? quod se eripuisset latronibus? Nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospitium. Nemo sibi donat, non magis quam credit. Si dat sibi quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat. Inire beneficiorum suorum non potest numerum. Quomodo ergo gratiam referret, cum per hoc ipsum, quo gratiam referret, beneficium det? Quomodo enim discernere poterit, vtrum det sibi beneficium: an reddat, cum intra eundem hominem res gestatur? Liberavi me periculo, beneficium mihi dedit.

rum me periculo libero. do beneficium, an reddo? Deinde ut primum illud concedam, dar nos beneficium nobis: quod sequitur, non concedam. Nam etiam si damus, non debemus. Quare? quia statim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Deben- di locus non est, quia sine vlla mora recipimus. Dat nemo, nisi alteri. Reddit nemo, nisi alteri. Id intra vnum non potest fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X. BENEFICIUM est, præstitisse aliquid vili- ter. Verbum autem, Præstitisse, ad alios spectat. Nunquid non demens videbitur, qui aliquid vendidisse sibi se dicet? Quia venditio alienatio est, & rei suæ, iurisque sui in alium translatio. Atqui quemadmodum vendere, sic dare aliquid, à se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est beneficium nemo sibi dedit: quia nemo dat sibi aliquid. Duo contraria in vnum coeunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiamnum multum inter- est, inter dare & accipere. Quidni? cum ex diuerso ista verba posita sint. Atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare, & accipere. Paulo ante dicebam, qua- dam ad alios pertinere, & sic esse formata, ut nota signifi- catio illorum discedat à nobis. Frater sum, sed alterius: Nemo est enim suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelli- gitur: quod iungitur, sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est: & beneficium sine altero non est. Id ex ipso vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefe- cisse. Nemo autem sibi benefacit non magis quam sibi fa- uet, quam suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quidni? cum inter ea sic habend- um beneficium, quæ secundam personam desiderant? Quædam cum sint honesta, pulcherrima, summæ virtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter ma- xima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem præstitisse?

CAP. XI. VENIO nunc ad vltimam partem. Qui gra- tiam refert, aliquid debet impendere, sicut qui soluit pec- uniam. Nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur, qui beneficium à se acce- pit. Beneficium & gratiæ relatio, vltro citroque ire de-

bent. Intra vnum hominem non est vicissitudo. Qui ergo gratiam refert, ipicem prodest ei, à quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiam refert, cui prodest? sibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam sibi refert, sibi prodest. Et quis vnquam ingratus hoc noluit facere? immo quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus: & gratiam referre debemus. Dicimus autem, Ago gratias mihi; quòd illam vxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos: & vt factum nostrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium est quod potest, & cum datum est, non reddi. Qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit. Ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quod alteri vt aliquis prodesset, vtilitatis interim suæ oblitus est: quod alteri dedit, ablaturus sibi. Hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare, socialis res est, aliquem conciliat, aliquem obligat: sibi dare, non est socialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit, vt dicat: Hic homo colendus est, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat. Is qui sibi beneficium dat, sua causa dat. Non est ergo beneficium.

CAP. XII. VIDEOR tibi iam illud quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abesse ab eo, qui operæ pretium facit: immo totam operam bona fide perdere. Expecta: etiam hoc verius dices, simul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum euaseris, nihil amplius assecutus eris, quam vt eas difficultates effugas, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est, nodos operose soluere, quos ipse vt solueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum sic alligantur, vt eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille, qui implicuit, sine vilo negotio separat: quia commissuras eorum & mores nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem: tentant enim acumen animorum, & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & insidiosa, securitatem, torporem ac segnitiam ingeniis auferunt, quibus modo

modo campus in quo vagentur, sternendus est, modo scabri aliquid & contagiosi obiciendum, per quod crepant, & sollicitè vestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse. Id sic colligitur. Beneficium est quod prodest: prodesse autem nemo homini malo potest, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus est. Etiamnum beneficium honesta & probabilis res est. Apud malum nulli honesta rei aut probabilis locus est: ergo nec beneficium: quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo non fit ingratus. Etiamnum, ut dicitis: Bonus vir omnia rectè facit. Si omnia rectè facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. Quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. Itaque ingratus in rerum natura est nomen, & hoc inane. Vnum est apud nos bonum, honestum. Id pervenire ad malum non potest. Desinit enim malus esse, si ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest: quia bona malaque dissentiunt, nec in vnum eunt. Ideo nemo illis prodest: quia quicquid ad illum pervenit, id pravo usu corrumpit. Quemadmodum stomachus morbo vitiat, & colligens bilem, quoscunque accipit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: quimus cæcus, quicquid illi commiseris, id onus suum, & perniciosum, & occasionem miseriae facit. Felicissimi itaque opulentissimi que plurimum rerum sibi est, minusque se inveniunt quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos pervenire, quod profic: immo nihil quod non nocet. Quæcumque enim illi contigerunt, in naturam suam vertunt, extra speciosa profuturaque si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficium dare possunt: quoniam semo potest, quod non habet, dare: hic beneficium illi voluntate caret.

CAP. XIII. Sed quamvis hæc ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficiis similia sunt: quibus non reddis ingratus eris. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunæ. Illa à stulto ac malo subinveniunt. Ad hæc admittitur, quæ & accipere potest, & debet reddere, & si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra constitutione tantum, Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ longè

lateque terminos ponunt; aiunt, minuta peruenire beneficia ad multos. Hæc qui non reddit, ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet, quæ non sunt animum factura meliorem: commoda tamen illa esse, & expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus potest, & accipere à bono: vt pecuniam, vestem, honores, & vitam. Quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas; eo non reddito, quod negas esse beneficium? Quædam etiam si vera non sint, propter similitudinem eodem vocabulo comprehensa sunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad litteras altiores non perductum. Sic qui male vestitum & pannosum vidit, nudum se vidisse dicit. Beneficia ista non sunt: habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tanquam beneficia sic & ille tanquam ingratus est, non ingratus. Falsum est: quia illa beneficia, & qui dat, appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij specie sefellit, tam ingratus est, quam veneficus, qui saporem, cum venenum crederet, miscuit.

CAP. XIV. CLEANTHES vehementius agit. Licet, inquit, beneficium non sit quod accipit, ipse tamen ingratus est: quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est, etiam antequam manus inuenit: quia ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exereetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipsum quod accepit beneficium non erat, sed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quæ minus nemo vsque ad Deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquam, cum malo dari beneficium non possit? Ea scilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona sunt: cui tamen etiam malus est, ipse quoque in simili materia gratus esse debet & illa qualiacunque sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Es alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolve.

CAP. XV. QUID sint beneficia, an & in hanc sordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis lari debeat: ad vos non pertinet: ad alios spectat verum.

Vos

Vos ad speciem veri componite animum: & dum honestum dicitis, quicquid est id quod homine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (ut dicitis) omnes stulti mali sunt. Qui autem habet vitium vovum, habet omnia. Omnes autem stulti & mali sunt. Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fieri non publica querela est, beneficia perisse & paucissimos esse, qui de bene merentibus non iniucem pessime mereantur? Nec est quod hanc tantum nostram murmurationem putes pro pessimo prauoque numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce nescio quæ, non ex philophorum domo clam, sed ex medio conuentu, populos gentesque damnatura vox mittitur:

— *Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est;
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.*

Hoc iam amplius est. Beneficia in scelus versa sunt: & sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac venenis beneficia sequimur. Ipsi patriæ manus afferre & fascibus suis illam premere, potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rempublicam stetit. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur, & imperatoria concio est, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos Aras, focos, penates, armis incessite. Qui ne triumphaturi quidem intrare vibem iussu senatus deberetis, quibusque exercitum victorem reducentibus curia extra muros preberetur, muncie civibus cæsis, perfusi cruore coghato, vibem subrectis intrare vexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas: & ille victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis omni terrore compresso, inter muros obsessus, aquilas suas horreat.

CAP. XVI. INGRATVS est Coriolanus: sero & post sceleris pœnitentiam pius, posuit arma, sed in medio patricio posuit. Ingratus Catilina, parum est illi capere patriam, nisi euerterit, nisi Allobrogum in illam cohortes immiserit, & trans Alpes accitus hostis, vetera & ingenita odia sa-

tiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis bustis duces Ro-
mani persoluerint. Ingratus C. Marius, ad consularum à
caliga perductus: qui nisi Cimbricis caedibus Romana fu-
nera aequauerit, nisi civilis exitij & trucidationis non tan-
tum dederit signum, sed ipse signum fuerit, parum muta-
tam, ac repositam in priorem locum fortunam suam sen-
tiet. Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remedijs
quam pericula erant sanauit. quid cū à Praenestina arce vs-
que ad Collinam portam, per sanguinem humanum inces-
sisset, alia edidit in vrbe praelia, alias caedes: legiones
duas, quod crudele est, post victoriam, quod nefas, post fi-
dem, in angulum congestas contucidauit, & proscriptio-
nem commentus est. Dij magni vt qui ciuem Romanum
occidisset, impunitatem, & pecuniam, tantum non citicam
acciperet. Ingratus Cn. Pompeius, qui pro tribus consula-
tibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex
maxima parte immaturus inualerat, hanc gratiam repu-
blica reddidit, vt in possessionem eius alios quoque indu-
ceret, quasi potentiae suae detractus inuidiam, si quod
nulli licere debebat, pluribus huiusmodi: dum extraordina-
ria concupiscit imperia, dum prouincias, vt eligat, di-
stribuit: dum ita triumphis R. P. diuidit, vt tamen in sua do-
mo duae partes essent, eò redegit populum R. vt saluus
esse non posset, nisi beneficio seruitutis. Ingratus ipse
Pompeij hostis ac victor, qui à Gallia Germanique bel-
lum in urbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis,
castra in citco Flaminio posuit, propius quam Porcennae
fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatemque victo-
riae. Quod dicere solebat praestitit: neminem occidit nisi
armauit. Quid ergo est? Ceteri arma cruentius exercue-
runt, satiatum tamen aliquando abiecerunt. Hic gladium ci-
to condidit, nunquam posuit. Ingratus Antonius in dicta-
torem suum, quem iure caesum pronuntiauit, interfector-
is quoque eius, in prouincijs & imperijs dimisit: patriam vero
proscriptionibus, incursionibus, bellis laceratam post tot
mala destinauit, ac Romanis quidem Regibus, vt quae A-
chaëis, Rhodijs, & plerisque vrribus clausus ius integrum,
libertate quoque cum immunitate reddiderat, ipsa tributum
spadonibus penderet.

CAP. XVII. DEFICIET dies enumerantem ingratos,
vsque

vsque in vltima patriæ exitia. Æque immensum erit, si percurrere cœpero, ipsa respublica quam ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit, quamque non minus saepe peccauerit quam in ipsam peccatum est. Camillum in exilium misit: Scipionem dimisit: exulauit post Catilinam Cicero, diuiti eius penates, bona direpta, factum quicquid victor Catilina fecisset. Rutilius innocentia precium tulit in Asia latere. Catoni populus Romanus præturam negauit, consularum pernegauit. Ingrati publice sumus. Se quisque interrogat. Nemo non aliquem queritur ingratum. At qui non potest fieri, vt omnes querantur, nisi querendus est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt. Tantum? Et cupidus omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur auertere. Aditice, & ambitiosi omnes sunt, & impij omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis, omnes insaniunt. Nolo te ad incerta reuocare vt dicam, Quam in grata sit iuuentus vide! Quis non patri suo supremum diem, vt innocens sit, optat? vt moderatus, expectat? vt pius, cogitat? Quotus quisque vxoris optima mortem timet, vt non computeat? Cui rogo litigatorum defensor, tam magni beneficij vltra res proximas memoria durauit? Illud in confesso est. Quis sine querela moritur? Quis extremo die dicere audeat:

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.

Quis non recusans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est, non esse contentum præfato tempore. Semper pauci dies erunt, si illos numeraueris. Cogita, non esse summum bonum in tempore. Quantumcunque est, boni consule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beator vita, sed longior. Quanto fatius est, gratum aduersus perceptas voluptates, non aliorum annos computare, sed suos benignè æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus. Hoc satis est. Potuit plus: sed hoc quoque beneficium est. Grati simus aduersus Deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos, qui nobis aliquid præstiterunt: grati etiam aduersus eos, qui nostris præstiterunt.

CAP. XVIII. In infinitum, inquis, me obligas, cum

dicis, & nostris. Itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, & patri eius dat. primum vnde, quo quæro. Deinde illud vtiq; mihi determinati volo, si & patri beneficium datur, nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid auo? nunquid vxori, & focero? Dic mihi, vbi debeam desinere: quousque personarum seriem sequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: si domum tuam ardentem restinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si seruum tuum seruauero, tibi imputabo. Si filium tuum seruauero, non habebis beneficium meum.

CAP. XIX. DISSIMILIA ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, sed mihi: & qui domum meam quo minus ruat fulcit, præstat mihi. Ipsa enim domus sine sensu est. Debitor em me habet, quia nullum habet: Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri vult. Idem de seruo dicam: mei mancipij res est, mihi seruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipse beneficij capax est. Itaque ille accipit: ego beneficij lætor. Contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, respondeas mihi: Filij bona ualredo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? Felicior futurus est, si saluum habuerit filium: infelicior, si amiserit? Quid ergo? Qui & felicior sit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. Quædam enim in alios conferuntur, sed ad nos vsque permanent. Ab eo autem exigij quidque debet, in quem confertur: sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium est, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius positos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum est, transferatur, sed vbi primo collocetur. At eo tibi ipso & à capite repetitio est. Quid ergo? oro te, non dicis, Filium mihi donasti, & hic perisler, victurus non fui? Pro eius vita beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum seruauit, ad genua procumbis, diis vota soluis tanquam ipse seruatus. Illæ voces exeunt tibi: Nihil interest, mea an me seruaueris. duos seruasti: immo me magis. Quare ista dicis, si non accipis beneficium?

ficium? Quia etsi filius meus pecuniam marnam sumserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. Quia etsi filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio; non quia sum, sed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius voluptas, summa utilitas, & orbitatis gratissimum vulnus effugi. Non quaeritur nunc, an profueris mihi, sed an beneficium dederis. Prodest enim & animi, & lapidis, & herba: nec tamen beneficium datur, quod nunquam datur, nisi à volente. Tu autem non vis patri, sed filio dare: & inter m, ne nosti quidem parem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando? contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitavi? Et quid, quod aliquando euenit, vt patrem oderis, filium serues: beneficium ei videberis dedisse; cui tunc inimicissimus eras, cum dares? Sed vt dialogorum altercatione seposita, tanquam iurisconsultus respondeam, mens spectanda est dantis. beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur. Si tamen occasionem habuerit, volet & ipse praestare aliquid, non tanquam soluendi necessitatem habeat, sed tanquam incipiendi causam. Repeti à patre beneficium non debet. Si quid pro hoc benigne facit, iustus, non gratus est. Nam illud finiri non potest: si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplebilis subit: cui difficile est modum imponere, quia paulatim surripit, & non desinit serpere. Illud solet quaeri Fratres duo dissident, si alterum seruo, an dem beneficium ei, qui fratrem iniustum non perisse modeste laturus est? Non est dubium, quin beneficium sit etiam inuito prodesse: sicut non dedit beneficium, qui iniustus profuit.

CAP. XX. BENEFICIUM, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & vrere vt sa-

nes, & vinculis coercere. Non est spectandum, an do-
 leat quis beneficio accepto: sed an gaudere debeat. Non
 est malus nummus, quem barbarus & ingratus formæ
 publicæ reicit. beneficium & odit & accipit, si modo id
 prodest, si is qui dabit, ut prodesset dedit, nihil refert an
 bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in
 contrarium verte. Odit fratrem suum, quem illi expedit
 habere, Hunc occidi: non est beneficium, quatinus ille di-
 cat esse, & gaudeat. Insidiosissime nocet, cui gratia agun-
 tur pro iniuria. Video. Prodest aliqua res, & ideo benefi-
 cium est: nocet, & ideo non est beneficium. Ecce quod nec
 prodest, nec noceat, dabo: & tamen beneficium est. Patrem
 alienius in solitudine exanimem inueni, corpus eius se-
 peliui, nec illi profui (quid enim illius intererat, quo ge-
 nere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commo-
 di accessit illi? Dicam quid consecutus sit: officio solem-
 ni & necessario per me functus est. Præstiti patri eius,
 quod ipse præstare voluisset, nec non & debuisset. Hoc ta-
 men ita beneficium est, si non misericordiam & humanita-
 ti dedi, ut quodlibet cadaver absconderem: sed si corpus
 agnouit, si filio tunc hoc præstare me cogitauit. At si terram
 ignoto mortuo iniecti, nullum habeo huius officij debito-
 rem, in publicum humanus. Dicit aliquis: Quid tanto-
 pere quæris, cui dederis beneficium, tanquam repetitu-
 rus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant esse repeten-
 dum, & has causas afferunt: Indignus etiam repetenti non
 reddet: dignus etiam per se referet. Præterea si bono vi-
 ro dedisti, expecta: ne iniuriam illi facias appellando,
 tanquam non fuisset sua sponte redditurus. Si malo
 viro dedisti; fer. Beneficium verbo ne corrueris, cre-
 ditum faciendo. Præterea, lex quod non iussit repeti,
 vetuit. Vera ista sunt, quandiu me nihil vrget, quam-
 diu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium quam
 repetam: sed si de salutis liberorura agitur, si in pericu-
 lum vxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me
 etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor
 omnia me fecisse, ne opus esset mihi auxilio hominis in-
 grati. Nouissime recipiendi beneficij necessitas, repeten-
 si verecundiam vincit. Deinde cum bono viro benefi-
 cium

...do, sic do-
 esse fortit. Sa-
 ...
 CAP. XXI.
 ... ad que co-
 ... dar ad
 ... nullo,
 ... id præstan-
 ... tamen
 ... & si le-
 ... beneficio, in-
 ... sed repeti-
 ... qua quoniam
 ... quo diu m-
 ... non sit satis
 ... licito, qui g-
 ... quodam debi-
 ... corum pudori
 ... am ingratos p-
 ... beneficium rep-
 ... erimus.
 CAP. XXII
 ... quod accipe-
 ... gran nec tam
 ... non mala
 ... cium, & ad offi-
 ... sic responde-
 ... desiderate: al-
 ... tam exultimes
 ... que dubitem
 ... emque potest
 ... & ne peccet
 ... beneficium do-
 ... tute illi expo-
 ... sine, ut post
 ... memoriam ei
 ... telliget. Ali-
 ... illum sperare
 ... que non ex-

cium do, sic do, tanquam nunquam reperiturus, nisi necesse fuerit. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, vetuit.

CAP. XXI. *MULTA* legem non habent, nec actionem: ad quæ consuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præstare. Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promissus, alligat? Querat tamen cum eo, qui arcanum sermonem non continuerit, & fidem datam, nec seruata, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. Non enim exigo, sed repeto: & ne repeto quidem, sed admoneo. Ne vltima quidem necessitas in hoc ager, vt ad eum veniam, cum quo diu mihi luctandum sit. Qui tam ingratus est, vt illi non sit satis admoneri, eum traahibo, nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fornicator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest, quo pereat: sic ergo quosdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab vilo beneficium reperam, nisi à quo non ablaturus ero, sed recepturus.

CAP. XVII. *MULTI* sunt, qui nec negare sciunt, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni sunt quam grati, nec tam mali quam ingrati, segnes & tardi, lenta nomina non mala. Hos ego non appellabo, sed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui statim mihi sic respondebunt: Ignosce, non mehercule scivi hoc te desiderare: alioquin vltro obtulisset. Rogo ne me ingratum existimes: memini quid mihi præstiteris. Hos ego quare dubitem, & sibi meliores & mihi facere? Quemcunq; potero peccare prohibeo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimum peccet. Alterum illi beneficium do, si illum esse ingratum esse non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præstiti, sed quam potero mollissime, vt potestatem referendæ gratiæ faciam; renouabo memoriam eius, & petam beneficium: ipse me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, si emendari illum speraui posse. Nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam,

Quod si admonitionis quoque suggillationem ingratis remittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam vero sanabiles, & qui fieri boni possint, si quid illos remordet, perire patiemur admonitione sublata, qua & pater filium aliquando cortexit, & vxor maritum aberrantem ad se reduxit, & amicus languentem amici fide dem erexit.

CAP. XXIII. QUIDAM vt expergiscantur non ferendi, sed commouendi sunt. Eodem modo quorundam ad referendam gratiam fides non cessat, sed languet. Hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. Iniuria est enim, si in hoc non repetis, vt ingratus sim. Quid si ignoro, quid desideres? Quid si occupationibus districtus, & in alia vocatus, occasionem non obseruauit? Ostende mihi quid possim, quid velis: Quare desperas, antequam tentis? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vnde scis nolum, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? Expetire. Admonebo ergo, non amare, non palam: sine conuicio: sic, vt se redisse in memoriam, non reduci putet.

CAP. XXIV. CAUSAM dicebat apud diuum Iulium ex veteranis quidam paulo violentior aduersus vicinos suos, & causa premebatur. Meministi, inquit, Imperator, in Hispania talum te torfisse circa Sacronem? cum Cæsar meminisse se dixisset: Meministi quoque, inquit, sub quadam arbore minimum umbræ spargente, cum velles residere feruentissimo sole, & esset asperimus locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa a bor eruperat, quendam ex commilitionibus penulam suam substraxisset? Cum dixisset Cæsar: Quidni meminere? & quidem siti confectus, quia, impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, nisi commilito, homo fortis ac strenuus, aquam mihi in galea sua attulisset. Potes ergo, inquit, Imperator, agnoscere illum hominem, aut illam galeam? Cæsar ait, se non posse galeam agnoscere, hominem pulchre posse: & adiecit, puto ob hoc iratus, quod se à cognitione media ad veterem fabulam abduceret: Tu utique ille non es. Merito, inquit, Cæsar me non agnoscis. nam cum hoc factum

Aum est, integer eram. postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, & in capite lecta ossa. Nec galeam illam si videres agnosceres: Machæra enim Hispana diuisa est. Vtuit illi exhiberi negotium Cæsar: & agellos, in quibus vicinalis via, causæ rixæ ac litium fuerat, militi suo donauit.

CAP. XXV. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudinem conferat? quem fortuna ingens, exercitus disponentem, non patiebatur singulis militibus occurrere? Non est hoc repetere beneficium, sed resumere bono loco positum & paratum. Ad quod tamen ut sumatur, manus porrigenda est. Repetam itaque, quia hoc aut necessitate factus ero, aut illius causa, à quo repetam. Tiberius Cæsar inter initia dicenti cuidam, Meministi, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: Non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc nendum esset repetendum beneficium, optanda erat obliuio. Auersabatur omnium amicorum & aequalium notitiam, & illam solam præsentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari ac narrari volebat: inquisitorem habebat veterem amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quam petendum. Adhibenda verborum moderatio, ut nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectandum, si inter sapientes ueremus: & tamen sapientibus quoque iudicare melius fuisset, quid rerum nostrarum status posceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vora non exorant, sed admonent. Diis quoque, inquam, Homericus ille sacerdos allegat officia, & aras religiosè cultas, quo obsequentes faciat. & pareant. Moneri uelle ac posse, secunda virtus est. Huc illuc frænis leniter motis flexendus est animus: paucis sui rector optimus, proximi sunt, qui admoniti in viam redeunt. His non est dux detrahendus. Operis oculis inest acies, sed sine usu, quam lumen à diis immissum ad ministeria sua euocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouerit. Inest interim animis voluntas bona: sed torpet, modo deliciis ac situ, modo officij insecitia. Hanc utilem facere debemus: nec irari relinquere in vicio, sed ut magistri puerorum discipulis patienter ferre offensiones memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum

subiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendę orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est.

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

QUÆDAM Liberalis virorum optime, exercendı tantum ingenij causa quæruntur, & semper extra viam iacent: quædam & dum quæruntur, oblectamento sunt, & quærita, vsui Omnium tibi copiam faciam. Tu illa, vtunque tibi visum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinem induci. His quoque si abire protinus iusseris, non nihil actum erit. Nam etiam quod discere superuacuum est, prodest cognoscere. Ex vultu igitur tuo pendebō, prout ille suaserit mihi: alia detinebo diutius, alia expellam.

CAP. II. AN beneficium eripi possit, quæsitum est. Quidam negant posse. Non enim res est, sed actio: quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio: aliud qui navigat, aliud ipsa nauigatio. Et quamuis æger non sit sine morbo, non tamen idem est æger & morbus. Ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad vnumquemque nostrum beneficium peruenit. Illud incorporale est, irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque tu tuum eripis. ipsa rerum natura reuocare quod dedit non potest. Beneficia sua interruptit, non rescindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amittit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne sint, effici potest: ne fuerint, non potest. Pars autem beneficij & quidem certissima est, quæ fuit. Nonnunquam vsu beneficij longiore prohibemur, beneficij quidem ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc vires suas natura aduocet, retro illi agere se non licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium. & quicquid est, in quo hæsit beneficij nomen. Ipsum veto stabile & immortum est. Nulla via effrict, ne hic dederit, ne ille acceperit.

CAP.

CAP. III. EGREGIE mihi videtur M. Antonius apud Rabinum poetam, cum fortunam suam transeuntem alio videbat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si cito occupaverit, exclamare: *Hoc habeo quodcumque dedi*. O quantum habere potuit, si voluisset. Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacunque sortis humanæ leuitate, yno loco permansturæ: quæ quo maiores fuerint, hoc minorem hæbebunt inuidiam. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es. Omnia ista que vos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt vestre fragilitatis quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ex alieno sanguine rapta vestro defenditis, propter quæ classes cruentaturas maria deducitis, propter quæ quallatis vires, ignari, quantum telorum in aduersos fortuna comparcet, propter quæ ruptis totiens affinitatis, amicitia, collegij fœderibus, inter contententes duos terrarum orbis elusus est, non sunt vestra: in depositi causa sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia, aut hostis illa, aut hostilis animi successor inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Consule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para, honestiores illas non solum, sed tutiores facturus, illud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas, quamdiu possides, sub nomine sortido iacet. Dominus est, terrens est, nummi sunt, cum donasti beneficium est.

CAP. IV. FATERIS, inquis: nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum est. Multa sunt, propter quæ beneficium debere desinimus: non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defendit: sed uxorem meam per vim stupro violauit. Non abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam, soluit me debito: & si plus læsit, quam ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, sed iustificandi quærendique libertas fit, vbi in compratione beneficii præponderauit iniuria, ita non auferitur beneficium, sed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam scelerati patres sunt, vt illos auerfari & eurare ius fasque sit? Nunquid ergo illi abstulerunt, quæ dederant? Minime, sed impietas sequentium temporum commendationem omnino prioris officij sustulit. Non beneficium tollitur,

sed beneficij gratia: & sic efficitur, non, ne habeam, sed ne
 debeam Pecuniam aliquis mihi credidit: sed domū meam
 incendit. pensatum est creditum damno. nec reddidi illi,
 nec tamen debeo. Eodem modo & hic, quia aliquid beni-
 gne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea mul-
 ta superbe, contumeliosè, crudeliter, eo loco me posuit, vt
 perinde liber aduersus eum sim, quasi non accepissem Vim
 beneficiis suis attulit. Colonum suum non tenet, quamuis
 tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui suc-
 cidit arbuta: non quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne
 reciperet, effecit. Sic debitori suo creditor saepe damnatur,
 vbi plus ex alia causa abstulit, quam ex credito petit. Non
 tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet qui
 dicat, Pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti: ser-
 uum eius occidisti: agellum, quem non emerat, possides:
 aestimatione facta, debitor discede, qui creditor veneras.
 Saepe etiam beneficium manet, nec debetur, si secuta est
 dantem poenitentia: si misericum se dixit, quod dedisset: si
 cum daret, suspirauit. vultum obduxit, perduxit, se credi-
 dit, non donare: si sua causa, aut certe non mea, dedit: si
 desit insultare, gloriari, & vbiq; iactare, & acerbum mu-
 nus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non
 debeatur: sicuti quaedam pecunia, de quibus ius creditori
 non dicitur, debetur, sed non exiguntur.

CAP. V. INTER beneficia quoque & iniurias ra-
 tio confertur. Dedisti beneficium: iniuriam postea fe-
 cistis. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec e-
 go illi gratiam debeo, nec ille mihi pecuniam. Alter ab
 altero absoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddi-
 di: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus red-
 didisse, sed aliud pro illo. Reddere enim est, rem pro
 re dare. Quidni? cum omnis solutio non idem red-
 dar, sed tantundem. Nam & pecuniam dicimur red-
 didisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos,
 quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione &
 verbis perfecta solutio est. Videris mihi dicere: Perdis o-
 peram. Quorum enim pertinet scire me, an maneat quod
 non debetur? Iurisconsultorum istæ acutæ ineptiæ sunt,
 qui hæreditatem negant vsucapi posse, sed ea quæ in hæ-
 redit

reditate sunt: tranquillum quicquam aliud sic hæreditas, quam ea quæ in hæreditate sunt. Illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea fecit iniuriam, utrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus separatim respondere: an alterum alteri contribuere, & nihil negotij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in vestra schola iuris sit, vos sciat. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur fortuna, si quid apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi.

CAP. VI. *Quæ proposuisti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur. Vtraque sua via it: depositam habet suam actionem propriam, tam me hercule quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est: me autem utitur: licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit: tum pronuntiare, utrum plus debeat mihi, an debeam. In illis nihil est nostri & potestatis: eundem est, qua ducitur. In beneficio tota potestas mea est: ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubet me eodem tempore amare & odisse, queri & gratias agere: quod natum non recipit. Potius comparatione facta inter se beneficij & iniuriæ, videbo an etiam vltro mihi debeat. Quomodo si quis scriptis nostris alios super me imprimat versus, priores literas non tollit, sed abscondit: sic beneficium superueniens iniuriam apparere non patitur.*

CAP. VII. *Vltus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere,*

*Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum,
Littus ama.*—

Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illud trahamus, an ei bebeat aliquid qui nobis iniuit profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, ut distinctio statim subsequuta ostenderet utrum-

que quæri an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit: & an ei, qui dum nescit. Nam si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam vixilla in hoc verba impendenda sint. Et hæc quaestio facile expeditur, & si qua similis huic moueri potest, si toriens illo cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immoluitus superfluit, tardeque recessit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & secundus aspirat: nec vitis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed velle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quam multos è periculo velocitas equi rapuit? Nec arboribus. Et quam multos aestu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, vtrum mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit? cum utriusque velle defuerit? Quid autem interest, vtrum me iubeas nauis, aut vehiculo, aut lanceam debere beneficium: an ei qui æquè quam ista propositum beneficiendi nullum habuit, sed profuit casu?

CAP. VIII. BENEFICIUM aliquis nesciens accepit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt; & in flumen alicui cecidisse frigore magno, causa sanitatis fuit: quomodo quorundam, flagellis quarrana discussa est, & metus repentinus animum in aham curam auertendo suspectas horas fessit: nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est: sic quidam nobis profunt, dum nolunt, imò quia nolunt: non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciosa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sæpe testis dum aperte peierat, etiam veris testibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa, quæ præmebat, potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant, cauta, damnare gratia noluerunt.

noſuerunt, Non tamen id beneficium dederunt, quamuis profuerint. quia telum quo miſſum ſit, non quo peruenerit, quaeritur. Et beneficium ab iniuria diſtinguit, non euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dum contraria dicit, & iudicem ſuperbia offendit, & vnum teſtem temere dimittit, cauſam meam erexit. Non quaero an pro me erauerit, qui contra me voluit.

CAP. IX. NEMPE vt gratus ſim, velle debeo idem facere quod ille. Vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut reſperſus, aut quo nollet, impuſus eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat: cum in re ſit iniuria, quam neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum voluntas facit. Quam multos militiae morbus eripuit? quosdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra ſenſum officij caſus: nec inimico cuius non lis exerceat, dum vexat ac detinet. Non eſt beneficium niſi quod à bona voluntate proficiſcitur, niſi illud cognoscit qui dedit. Proſuit aliquis mihi dum neſcit, nihil illi debeo. Proſuit cum vellet nocere: imitabor ipſum.

CAP. X. AD primum illum reuertamur, vt gratiam referam, aliquid facere me vis: ipſe vt beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt ad alterum tranſeamus, viſ me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuria in beneficium delapſus eſt? Vt beneficium tibi debeam, parum eſt voluiſſe te dare: vt non debeam, ſatis eſt noluiſſe. Beneficium enim voluntas nuda non efficit: ſed quod beneficium non eſſet, ſi optimæ ac pleniffimæ voluntati, fortuna deeſſet, id æque beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas antecelſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliſer, ſed ex deſtinato profuiſſe.

CAP. XI. CLEANTHES exemplo eiufmodi vitutus Ad quaerendum, inquit, & accerſendum ex academia Platonem, duos pueros miſi. Alter totam porticam perſeruatatus eſt: alia quoque loca in quibus illum inueniri poſ-

se sperabat, percurrit, & domum non minus lassus quam irritus rediit. Alter apud proximum circulatorem refedit, & dum vagus atque erro vernaculis congregatur & ludit, transeuntem Platonem, quem non quaeserat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui quantum in se erat, quod iustus est fecit: hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas est, quae apud nos ponit officium: cuius yde quae conditio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi velle, nisi profuit: parum est profuisse, nisi voluit. Puta enim aliquem donare voluisse, nec donasse: animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo: quod consummat & res, & animus. Quem admodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, sed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et volam illi aliquid praestare: nam & ille voluit mihi. Ceterum si benigniore fortuna vsus praestitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debet referre: huic initium à me fiet numerandi.

CAP. XII. INTELLIGO iam quid velis quaerere. Non opus est te dicere. Vultus tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit, sine, inquis, debetur aliquid? Hoc enim saepe te conquerentem audio, quod quaedam homines sibi praestant, aliis imputant. Dicam, mi Liberalis: sed prius hanc quaestiunculam diuidam, & rem aequam ab iniqua separabo. Multum enim interest, utrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra: an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest: eo loco mihi est, quo qui pecori suo hibernum & aestiuum pabulum prospicit: eo loco quo, qui captiuos suos ut commodius valeant pascit, & optimos boues saginat ac defricat: quo lanista, qui familiam suam summa cura exercet atque ornat. Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio distat negotiatio.

CAP. XIII. RVRVSVS nou sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat: immo etiam opto, ut beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me seque diuiserit. Licet id ipse ex maiore parte possideat, si modo me in consortium admisit, si duos cogitauit, ingratus sum,
nop

non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summæ malignitatis est, non voc. re beneficium nisi quod dantem aliquo incommodo affectit. Aliter illi, qui beneficium dat sua causa, respondebo. Quare potius te mihi profuisse dices, quam me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non posse non magistratum, quam si decem captos civis ex magno captivorum numero red. mero. nihil de debis mihi, cum te servitute ac vinculis liberavero? Atqui mea id causa faciam. Adversus hoc respondeo. Aliquid ista tua causa facis, aliquid mea. Tua, quod redimis: mea, quod eligit tibi enim ad utilitatem tuam factus est quoslibet redemisse. Itaque debeo, non quod redimis me, sed quod eligis. poterat enim & alterius redemptio idem consequi quod mea. Utilitatem rei partem mecum, & me in beneficium accipis, duobus part. futurum. Præfers me aliis: hoc totum mea causa facis. Itaque si prætozem te factura esset decem captivorum redemptio, decem autem soli captivi essemus; nemo quequam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes quod cuiquam imputares, à tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpret: nec desidero illud mihi tantum dari, sed & tibi.

CAP. XIV. Quid ergo, inquit, si in sortem nomina vestra conici iussissem & tuum nomen inter redimendos exiit, nihil deberes mihi; immo deberem. sed exiguum, quid sit hoc dicam. Aliquid mea causa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis, quod nomen meum exiit. sorti debeo: quod exire potui, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem partem fortunæ dedeo: sed hoc ipsum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorum mercenarium beneficium est, quod qui dat, non computat cui, sed quanti daturus sit, quod vndique in se conuertum est. Vendit mihi aliquis frumentum, vivere non possum nisi emero: sed non debeo vicam, quia emi. Nec quam necessarium fuerit, æstimo, sine quo victurus non fui: sed quam gratuitum, quod non habuissim, nisi emissem: in quo euehendo mercator non cogitavit, quantum auxilij allaturus esset mihi, sed quantum lucrui sibi. Quod emi, non debeo.

CAP. XV. Isto modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam, dices: nec præceptori, quia ali-

quid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quaedam pluris esse, quam emuntur. Emis à medico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore studia liberalia, & animi cultû. Itaque his non rei pretium, sed operæ soluitur, quod deseruierunt, quod à rebus suis auocati nobis vacant: mercedem non meriti, sed occupationis suæ ferunt. Aliquid tamen dici potest verius, quod statim ponam, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero. Quaedam, inquit, pluris sunt quam vānuerunt, & o hoc aliquid mihi interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non vāniit illud suo pretio, sed tuo. Pluris est, inquit, quam vāniit. Sed pluris vānere non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tanti sunt quanto pluris vānere non possunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamen vllum istic tuum munus est, vt non ex vsu effectiue, sed ex consuetudine & annona æstimetur. Quod tu pretium ponis traicienti maria, & per medios fluctus, cum è terræ conspectu recessit, certam secanti viā, & prospicienti futuras tempestates, & securis omnibus iubenti subito vela stringi, armamenta dimitti, paratos ad incursum procellæ & repentinum impetum stare? Huic tamen tantæ rei præmium vectura persoluit. Quanti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectû, in frigore balneû, aut ignem? Scio tamen quanti ista contecturus diuerforiû subeam. Quantum nobis præstat, qui labentem domum fulcit? & agentem ex imo rimas insulam incredibili arte suspendit? Certo tamen & leui pretio sultura conducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & à subitis latronum incursionibus præstat. Notum est tamen, illas turres pro securitate publica propugnacula habituras, excitaturus faber quid in diem mereat.

CAP. XVI. INFINITVM erit, si latius exempla conquiram, quibus appareat paruo magna constare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mercede defungor? Quia ex medico ac præcepto-

cepto-

ceptore in amicum transeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, sed benigna & familiari voluntate. Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, sine vllō affectu facienda vitandaque præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quæ sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeat multum? non quia plures est quod vendiderunt quam emimus, sed quia nobis ipsi aliquid præstiterunt. Ille plus impendit, quam medico necesse est. Pro me, non pro fama artis, extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admouit. Interea sollicitus assedit, ad suspecta tempora occurrit. Nul- lum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus excepit. In turba multorum inuocantium, ego illi potissima cura fui. Tantum illis vacauit, quantum mea valetudo permiserat. Huic ego non tanquam medico, sed tanquam amico obligatus sum. Alter rursus in docendo & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur, aliqua instillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus discussit desidiam. Tū ingenium latens & pigrum, iniecta (vt ita dicā) manu, extraxit: nec quæ sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius: sed cupiit si posset vniuersa transfundere. Ingratus sum, nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo.

CAP. VII. SORDIDISSIMORVM quoque artificiorum infistoribus supra constitutum aliquid adiicimus, si nobis opera illorum enixior visa est: & gubernatori, & opifici vilissimæ mercis, & in diem se locanti, corollarium aspersimus: In optimis vero artibus quæ vitam aut conseruant, aut excolunt, qui nihil se plus existimat debere quam pepigit, ingratus est. Adiice, quod talium studiorum traditio miscet animos. hoc cum factum est, tam medico quam præceptori pretium operæ soluitur, animi debetur.

CAP. XVIII. PLATO cum flumen naue transisset, nec ab illo quicquam portitor exegisset, honori hoc suo datum credens, dixi possum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulo post, cum alium a quoque alium gratis eadem transiret sedulitate, negavit illi iam pud Platonem possum officium. Nam ut tibi debeam aliquid, pro eo quod praestas, debes non tantum mihi, praestare sed tantquam mihi. Non potes ob id quemquam appellare, quod spargis in populum. Quid ergo? Nihil debetur pro hoc? Nihil tantquam ab uno, cum omnibus solvam, quod tibi cum omnibus debeo.

CAP. XIX. NEGAS, inquit, vllum dare beneficium eum, qui me gra uita naue per flumen Padum tulit? Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, aut utique non mea. Ad summam, ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare; sed aut reip. aut viciniae, aut ambitioni suae praestat: & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, quam quod à singulis recepturus est. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debebunt? Quidni debeant? Debebunt autem non tantquam proprium beneficium, sed tantquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuersis proderat, noluit mihi proprie ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me sibi non substituit, cum facturus esset, quod fecit? Primum cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Etiam enim Gallus: & me, etiam si non mea, publica tamen nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tantquam proprium debebo, sed commune. Unus è populo non tantquam pro me solvam, sed tantquam pro patria conferam.

CAP. XX. Si quis patriae meae pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor aut candidatus aut reus ad exoluendum tamen hoc portionem meam dabo. Sic istius muneris quod vniuersis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, sed non propter me: & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret. nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet

debet esse quod me obliget. Isto, inquit, modo, nec Luna, nec Soli quicquam debes. non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, vt vniuersa conseruent. & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adice nunc, quod nostra, & horum conditio dissimilis est. Nam qui mihi prodest, vt per me proficit & sibi, non dedit beneficium: quia me instrumentum vtilitatis suæ fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis profunt, non in hoc tamen profunt, vt per nos proficiant sibi. Quid enim nos illis conferre possumus?

CAP. XXI. SCIAM, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodesse, si nolle potuerint. illis autem non licet non moueri. Ad summam consistant, & opus suum intermittant. Hic vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non potest nolle. Immo magnum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutare quidem posse. Vir bonus non potest non facere, quod facit: non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo hoc bonus vir beneficium dat, quia fecit quod debet. non potest autem non facere quod debet. Præterea multum interest, vtrum dicas, Non potest hoc non facere, quia cogitur: an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non debeo ipsi beneficium, sed cogenti. Si necesse est illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipse se cogit. Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquam cogenti debeo. Desinant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat: Quis tam demens est, vt eam neget voluntatem esse, cui non est periculum desinendi, vertendique se in contrarium: cum ex diverso nemo æque videri debeat velle quam cuius voluntas vsque eo certa est, vt æterna sit? An si is quoque vult, qui potest statim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam non cadit nolle?

CAP. XXII. AGEDVM, inquit, si possunt resistant. Hoc dicis: Omnia ista ingentibus intervallis diducta, & in custodiam vniuersi deposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum sidera sideribus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur, contextusque velocitatis citatissima, in tot secula promissas vias in medio itinere destituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur incendio, & ex tæte

varietate soluantur, atque eant in vnum omnia: Ignis cuncta possideat: quam deinde pigra nox occupet, & profunda vorago tot deos sorbeat. Est tanti, vt tu coarguaris. Ista tibi profunt etiam inuito, euntque ista tua causa: etiam si maior illis alia ac prior causa est.

CAP. XXIII. ADIICE nunc, quod non externa cogunt deos, sed sua illis in legem aeterna voluntas est. statuerunt quæ non mutarent. Itaque non possunt videri facturi aliquid quamuis nolint: quia quicquid desinere non possunt, perseuerare voluerunt. Nec vnquam primi consilij deos pœnitet. Sine dubio illis desciscere in contrarium non licet. Sed non ideo, quia vis sua illos in proposito tenet, ex imbecillitate permanent: sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa constitutione, cum vniuersa disponent, etiam nostra videntur, rationemque hominis habuerunt. Itaque non possunt videri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cælestibus beneficium: quia etiam si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora itari iuuant. Adice, quod destinato iuuant. Ideoque obligati sumus, quia non in beneficium ignorantium incidimus, sed hæc quæ accepimus, accepturos sciuerunt: & quanquam maius illis propositum sit, maiorque actus sui fructus, quam seruare mortalia: tamen in nostras quoque utilitates à principio rerum præmissa mens est, & is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri non inter vltima habitam. Debemus parentibus nostris pietatem; & multi non vt gignerent coierunt. Dij non possunt videri nescisse, quid effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, & alia vtilia prouiderint. nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante natura, quam fecit. Nectamen leue opus sumus, vt illi potuerimus excidere. Vide quantum nobis permiserit, quam non intra homines humani imperij conditio sit. Vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit sine terrarum, sed omnem in partem sui misit. Vide, animi quantum audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos, aut quærant, & mente in altum data diuina comitentur. Seias, non esse hominem

nem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet quo magis gloriatur, aut certe cui gloriatur. Quantus iste furor est, controversiam diis muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic exit gratus, quibus gratia referri sine impendio non potest, qui negat ab his accepisse se, à quibus cum maximè accipit, qui & semper daturi sunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruerfitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam inficienti benignus est: & continuationem ipsam, seriemeque beneficij, argumentum vocare necessario dantis? Nolo sibi habeat. Quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi voces his adstrue. Non ideo de te minus miretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiusque beneficiorum, vel hoc maximum, quod etiam quærenti datus est.

CAP. XXIV. NON vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam, parentes ad salubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligentia cura fouent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad vltimum audacem iuuentam frugalitati, pudori, meritis bonis, si parum sequitur, coactam implicant. Adolefcentibus quoque ac iam potentibus sui, si remedia metu, aut intemperantia reiciunt, vis adhibetur, ac seruitus. Itaque beneficiorum maxima sunt, quæ à parentibus accipimus dum aut nescimus, aut nolimus.

CAP. XXV. HIS ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incommodi precati solent his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciunt, & pia voluntate, quæritur: quorum animus similis est prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, vt desertam, fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum, vt affideant: & quicquid inimicus optaret, amantes vouent. Fere idem itaque exitus est odij & amoris insani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuria veniunt: cum sanctius sit vel ces-

sare, quam per scelus officio locum querere. Quid si gubernator à Diis tempestates infestissimas, & procellas petat, vt gratior atq; sua periculo fiat? Quid si imperator deos orat, vt magna vis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu conuellat, & in ipsis portis infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis profigatisque succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili via ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipsi affuturi sunt, & ante illos sterni quam erigi volunt. Inhumana ista, & peruersæ grati animi natura est, contra eum optare, cui honeste deesse non possis.

CAP. XXVI. NON nocet illi votum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remedium. Hoc dicis, nonnihil te peccare, sed minus quam si sine remedio periculum optares. Nequitia est: vt extrahas, mergere: euertere, vt suscites; vt emittas, includere. Non est beneficium, iniuriæ finis: nec vnquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quam sanas. Potes inire gratiam, si quia vulneratus sum, sanas: non, si vulneras, vt sanandus sim. Nunquam cicatrix, nisi collata vulnere placuit: quod ita coisse gaudemus, vt non fuisse mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quanto inhumanius ei optas, cui beneficium debes?

CAP. XXVII. SIMVL, inquit, vt possim ferre illi opem, precor. Primum, vt te in media parte voti tui occupem, iam ingratus est. Nondum audio quid illi velis præstare. Scio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum, & maius aliquod imprecaris malum, vt ope indigeat. Hoc contra illum est. Optas vt tua indigeat ope. Hoc pro te: non succurrere vis illi, sed soluere. Qui sic properat, ipse solui vult, non soluere. Ita quod vnum in voto tuo honestum videri poterat, turpe & ingratum est, nolle debere. Optas enim, non vt tu facultatem habeas referendæ gratiæ, sed vt ille necessitatem implorandæ. Superiorem te facis, & quod nefas est, bene meritum ad pedes tuos mittis. Quanto satius est, honesta voluntate debere, quàm per malâ rationem soluere? Si inficiâreris quod acciperas, minus peccares: nihil enim nisi quod dederat, amitteret.

oeret. Nunc vis illum subiici tibi iactura rerum suarum, & status mutatione in id deuocari, vt infra beneficia sua iaceat. Gratum te reputabo? coram eo, cui prodesse vis, opta. Votum tu istud vocas quod inter gratum & inimicum potest diuidi? quod non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema taceantur? Hostes quoque optauerunt capere quasdam vrbes, vt seruaient: & vincere quosdam vt ignoscere. Nec ideo non hostilia vota: in quibus quod mitissimum est, post crudelitatem venit. Denique qualia esse iudicas vota, quae nemo tibi in nos volet, quam is pro quo sunt, succedere? Pessime cura eo agis, cui vis à deo noceri, à te succurri: inique cura ipsis diis. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu pro his, dii nocebunt. Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres; si aliqua illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid interest vtrum istud fraude tentetur, an voto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quaeris. Non est quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut superuacuum est, aut iniuriosum: imo iniuriosum etiam si irritum. Quicquid non efficit, dei munus est: iniuria vero, quicquid optas. Sat est. Tibi non aliter debemus irasci, quam si feceris.

CAP. XXVIII. Si vota, inquit, valuissent, & in hoc valuissent, vt tutus esses. Primum certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. Deinde vtrumque certum puta: quod nocet, prius est. Praeterea tu conditionem voti tui nosti. me tempestas occupauit, portus se praesidij dubium. Quantum existimes tormentum, sciam si accipero. egnisse? etiam si sergatus fuero, trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis, vt non gratior sit solida & inconcussa securitas. Opta vt reddere mihi beneficium possis, cum opus erit, non vt opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, ipse fecisses.

CAP. XXIX. QUANTO hoc honestius voti est? Opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuatur, nunquam desideret. Sequatur illum materia qua tam benigne vtrius largiendo iuuandoque, vt nunquam illi sit dandorum beneficiorum inopia. datorum penitentia. Naturam per se pro nam ad humanitatem, ad misericordiam & clementiam.

irritet ac prouocet turba gratorum : quos illi & habere contingat, nec experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placandus. Tam æquali in eum fortuna indulgentia perseueret, vt nemo in illum possit esse, nisi conscientia, gratus. Quanto hæc iustiora vota sunt, quæ te in nullam occasionem differunt, sed gratum statim faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? Quam multa sunt, per quæ quicquid debemus, reddere etiam felicibus possumus? Fidele consilium, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus, aures, si deliberare velit, diligentes, turæ, secretæ, conuictus familiaritas. Neminem tam altè secunda positerunt, vt non illi eo magis amicus desit, quia nihil absit.

CAP. XXX. ISTA tristis, & omni voto submouenda occasio, ac procul repellenda. Vt gratus esse possis, iratis diis opus est? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerem, vincula, sordes, seruitutem, bellum, egestatem. Hæc sunt occasiones tui voti, si quis tecum contraxit, per ista dimittitur. Quin potius cum potentem esse vis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (vt dixi) vetat te referre, etiam summa felicitate præditis gratiam? cuius plena tibi occurreret & varia materia. Quid tu nescis debitum etiam locupletibus solui? Nec te inuitum distringam: Omnia sane excluderit opulenta felicitas: mōstrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupeat, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductam, vindicet à consensu concentuque falsorum. Non vides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissimè fallat? Ignorauere vires suas, & dum se tam magnos quam audiunt, credunt, attraxere superuacua, & in discrimen rerum omnium peruentura bella: vilem & necessariam rupere concordiam: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorum sanguinem hauscerunt,

susa-

fufuri nouiffime fuum, dum vendicant inexplorata pro certis, flectique non minus exiftimant turpe quam vinci, & perpetua credunt, quæ in fumum perducta maxime nutant. Ingentia fuper fe cafura regna fregerunt, nec intellexerunt, in illa fcæna & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente ex eo tempore ipfos nihil non aduerfi expectare debuiffe, ex quo veri audire potuerunt.

CAP. XXXI. CUM bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque quam caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuntium belli, & ad primam aduentus famam, terga verfuros. Alius, nihil effe dubij, quin illa mole non vinci folum Græcia, fed obrui poffet: magis verendum, ne vacuas defertaque vrbes inuenirent, & profugis hoftibus vafte folitudines relinquerentur, non habituris, vbi tantas vires exercere poffent. Alius illi vix rerum naturam fufficere, angufta effe claffibus maria, militi castra, explicandis equeftribus copiis campeftria, vix patere cælum fatis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimia æftimatione fui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius folus dixit, ipfam illam qua fibi placeret multitudinem indigeftam & grauem, metuendam effe ducenti: non enim vires habere, fed pondus: immodica nunquam regi poffe: nec diu durare, quicquid regi non potefl. In primo, inquit, flatim monte Lacones obieffi, dabunt tibi fui experimentum. Tot ifta gentium millia trecenti morabuntur, hærebunt in veftigio fixi, & commiffas fibi anguftias ruebuntur, & corporibus obftuent. Tota illos Afia non mouebit loco. Tantas minas belli, & præne totius generis humani ruentis imperura, pauciffimi fubftinebunt. Cum te mutatis legibus fuis natura transfuiferit, in femita hærebis, & æftimabis futura damna, cum computaueris quanti Thermopylarum angufta confiterint. Scies te fugari poffe, cū fcieris poffe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis velut torrentis more ablati, cuius cum magno terrore, prima vis defluit: deinde hinc atque illinc coorientur, & tuis te viribus prement. Verum eff quod dicitur, maiorem belli apparatus effe, quam qui recipi ab his regionibus poffit, quas oppugnare conflituit. Sed hæc res contra nos eff,

Ob hoc ipsam te Græcia vincet, qua non capis. Vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec falcire ac firmare labantia. Multo ante vincetis, quam victum esse te sentias. Ceterum non est, quod exercitum tuum ob hoc sustineri putes non potuisse, quia numerus eius duce quoque ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit: cui nascitur in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & mirantem quicquid obstiterat, trecenti stare iusserunt: strauisque per totam partem Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerxes pudore quam damno inferior, Demarato gratias egit, quod solus sibi verum dixisset, & permisit, petere quod vellet: petit ille, ut Sardis maximam Asiæ ciuitatem curru vectus intraret, tectam capite tiaram gerens. Id solis datum regibus. Dignus fuerat premio antequam peteret: sed quam miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi, nisi qui non dicebat sibi.

CAP. XXXII. Diuus Augustus filiam intra pudicitie maledictum impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emisit: admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comestationibus ciuitatem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filia in supra placuisse, quotidianum ad Marfiam concursum: cum ex adultera in quaestuariam versa, ius omnis licentia sub ignoto adultero peteret. Hæc non tam vindicanda principi, quam tacenda (quia quarundam rerum turpitudine etiam ad vindicantem sedis) patrum potens ira publicauerat. Deinde cum, interpositio tempore, in locum ira subisset recundia, gemens, quod non illa silentio preffisset, quæ tamdiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit: Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset. Adeo tot habenti militia hominum, duos reparare difficile est. Casæ sunt legiones, & protinus scriptæ fracta classis, & intra paucos dies natauit noua. Scruitum est in opera publica ignibus: surrexerunt meliora consumptis. Tota vita, Agrippæ & Mæcenatis vacans locus. Quid parem? defuisse similes
quis

qui assumerentur, an ipsius virium fuisse, qui maluit quæri, quam quærere? Non est quod existimemus, Agrippam & Mæcenatem solitos illi vera dicere: qui si vixissent, inter dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam, amissa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est.

CAP. XXXIII. SED vt me ad propositum reducam, vides quam facile sit, gratiam referre felicibus, & in summo humanarum opum positis: dic illis non quod volunt audire, sed quod audisse semper volent. Plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret. Da consilium vtile. Quæris quid felici præstare possis? Effice, ne felicitati suæ credat, vt sciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contulerit, si illi semel stultam fiduciam permansuræ semper potentia excusseris, docuerisq; mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere quam veniunt: nec his portionibus, quib. ad summa peruentum est, retro iri? sæpe inter fortunam maximam & vltimam nihil interesse? Nescis quantum sit pretium amicitia, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantum, sed sæculis ratam, quæ non aliubi magis deest, quam vbi creditur abundare. Quid? istos tu libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum existimas? Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur. Consuetudo ista vetus est regibus, regesque simulantibus, populum amicorum describere. Est proprium superbiæ, magno æstimare introitum, ac tactum sui liminis pro honore dare, vt ostio suo propius assideas, vt gratum prior intra domum ponas in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt.

CAP. XXXIV. APVD nos primi omnium Gracchus, & mox Lilius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum vniuersis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, neutros veros. Amicum vocas, cuius disponitur salutatio: aut potest huius tibi parere fides qui per fores maligne apertas non intrat, sed illabitur? Huic peruenire vique ad distringendam libertatem licet,

cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum igno-
ris. Aut, non nisi suo ordine emittitur? Ad quemcumq; ita-
que istorum veneris, quorum salutatio urbem concutit,
scito, etiam si adinaduuerteris obsessos ingenti frequen-
tia vicos, & commeantium in vtramque partem cateruis
itinera compressa, tamen venire te in locum hominibus
plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non in atrio
quaeritur. Illo recipiendus est, illic retinendus, & in sensu-
bus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te existi-
mas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tuis superuacuis.
Quemadmodum te & in dubiis, & in aduersis, & in laetis
sapienter geris, vt dubia prudenter tractes, aduersa fortiter,
lata moderate: ita in omnia vtilem te amico exhibere
potes. Aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris,
multa nihilominus, vt non potes, in tanta varietate, quæ
tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quem-
admodum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum par-
tem ipse ferat, quamuis pro illo videatur optare, sibi pro-
spicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam
aditorio suo fideique discutiat: quod est ingrati, se illi
præfert, & tanti aestimat illum miserum esse, vt ipse gra-
tus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se
vult, & graui sarcina liberare. Multum interest, vtrum
properes referre gratiam, vt reddas beneficium, an vt ne
debeas. Quid reddere vult, illius se commodo aptabit, &
idoneum illi venire tempus volet. Quid nihil aliud quam
ipse liberari vult, quacunque ad hoc cupiet petuenire,
quod est pessimæ voluntatis.

CAP. XXXV. ISTA nimia festinatio ingrati est. id aper-
tius exprimere non possum, quam si repeciuro quod dixi.
Non vis reddere acceptum beneficium, sed effugere.
Hoc dicere videris, Quando isto carebo? Quocunque
modo nihil laborandum est, ne isti obligatus sum. Si opta-
res vt illi solueres de suo, multum abesse videreris à grato:
hoc quod optas, iniquius est. Execraris enim illum, & ca-
put sanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, vt existi-
timo de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi
paupertatem, si captiuitatem, si famem ac metum impre-
careris. At quid interest, vtrum vox ista tua sit, an vorum?
Sanas aliquid horum opta. Inunc, & hoc esse grati puta,
pud

quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non vsque in odium, sed tantum ad inficiationem beneficii perueniret.

CAP. XXXVI. QVIS pius dicit Aencam, si patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem eripiat? Quis Siculos ituenes, vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt vt Aetna immensa ignium vi supra solitum ardens, daret ipsis occasionem exhibendae pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum bellum vt finiret, perseuerare maluit. Nihil Decii, quod morte patria seruauerunt, si prius optauerant, vt deuotioni fortissima locum vltima rerum necessitas faceret. Grauiissima infamia est medici, opus querere. Multi quos auxerant morbos, & irruerant, vt maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserrorum vexatione vicerunt.

CAP. XXXVII. CALLISTRATVM aiunt, ita certe Hecatonanctos est cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas, & intemperanter libera expulset, oprante quodam, vt Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatum talem reditum. Rutilium noster animosus, Cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ciuilia: breui futurum, vt omnes exules reuertentur: Quid tibi, inquit, mali feci, vt mihi peiorem reditum, quam exitum optares? Malo, vt patria exilio meo erubescat, quam reditu mereat. Non est istud exilium, cuius neminem non magis quam damnatum pudet. Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos vnico malo afficere quam omnes publico: ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoueat: qui etiam si bene cogitat, male precatur. Ne in patrocinitum quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse, quod feceris. In quibusdam ciuitatibus impium votum sceleris vicem tenuit.

CAP. XXXVIII. DEMADES certe Athenis eum qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse: quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Queri tamen solet, an meritis

damnatus sit. Fortasse optauit, non vt multis venderet, sed vt carè: vt paruo sibi constarent quæ venditurus esset. Cum constet negotiatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnâ partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? Præterea, omnes licet qui in ista negotiatione sunt, dânes, (omnes enim idem volunt, idem intra se optant) magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. Agricola non caritatis erigit. Eloquens captat pretium ex litium numero: Medicis grauis annus in questu est. Institores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne lædantur: recta: iacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehensum est, omnium simile est. An tu Atruntium, & Aterium, & ceteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & libidinosos vota? Illi tamen quorum mores optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam spei plurimum est, mori cupiunt. Illorum damno nemo viuit: hos quisquis differt, exhaurit. Optant ergo non tantum vt accipiant, quod turpi seruitute meruerunt: sed etiam vt tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatum est in vno optent: quibus quisquis morte profuturus est, vita nocet. Omnium tamen istorum tam nota sunt vota, quàm impunita. Deinde se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quàm multa sunt vota, quæ etiam sibi fateri pudet: quàm pauca, quæ facere coram teste possumus.

CAP. XX XIX. SED non quicquid reprehendendum, etiam damnandum est: sicut hoc votum amici, quod in manibus est, male vtentis bona voluntate, & in id incidens, quod euitat. Nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. Tam miser sit, vt illi beneficii loco sit quicquid redditur. Circumueniant illum domestica infidia, quas ego possim solus opprimere. Instet potens inimicus & grauis, infesta turba nec inimicis, & creditor vtigeat & acculator.

CAP. XL. VIDE quam sis æquus, horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Ve alia taceam, quæ grauiora committis, pessima pro optimis referendo; hoc certe delinquis, quod non expectas suum cuiusque rei tempus: quod æque peccat, qui non sequitur, quam qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non vtiq; reddendum. Si mihi non desideranti redderes, ingratus esse: quantos ingrator es, qui desiderare me cogis? Expecta. Quare subdere apud te munus meum non vis? Quare obligatus moleste fers? Quare quasi cum acerbo sceneratore signare rationem parem properas? Quid mihi negotium quæris? Quid in me deos immitis? Quomodo exigeres, qui sic reddis?

CAP. XLI. ANTE omnia ergo, Liberalis, hoc discamas. beneficia secute debere, & occasiones reddendorum obseruare, non manu facere. Hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet: & quod apud se non vult esse, onus iudicat esse, non munus. Quanto melius ac iustius in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec obzratum se iudicare. Quoniam beneficium commune vinculum est, & inter se duos alligat. Dic, Nihil moror, quominus tuum reuertatur ad te: opto hilari accipias, si necessitas alterutri nostrum imminet, fatiq; quodam datum est, ut aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum. Nulla mora in Turno: ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenit. Interim dii testes sunt.

CAP. XLII. SOLEO, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi manu pendere, verentis & æstuantis, ne in vlllo officio sis tardior. Non decet gratum animum sollicitudo, sed contra, summa fiducia sui: & ex conscientia veri amoris, dimissa omnis anxietas. Tam cum vitio est recipere quod non debes, quam non dare quod debes. Hoc beneficii primum dati sit ius, ut recipiendi tempus eligat qui dedit. At vereor: ne homines de me sequius loquantur. Male agit, qui famæ, non con-

scientiæ gratus est. Duos istius rei indices habes: te, quæram non potes fallere, & illum, quem potes. Quid ergo, si nulla interueniret occasio? Semper debebo? d. debis: sed palam debebis. sed libenter debebis, sed cum magna voluptate apud te depositum intueberis. Pœnitet accepti beneficii, quem nondum redditi piget. Quare qui tibi dignus visus est, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas?

CAP XLIII. IN magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt proficere, donare, plurimum sinum ad domum replere: cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto maius ac difficilius interdum sit capere, quàm fundere. Nam ut nihil alteri detrahant, quoniam in utrumque ubi virtute sit, par est, non minoris est animi beneficium debere, quàm dare. Eo quidem operosius hoc quàm illud, quò maiore diligentia custodiuntur accepta, quàm dantur. Ideo non est trepidandum, quam cito reponamus, nec properandum intempestiue: quia æquè delinquit, qui ad referendam gratiam prope at tempore alieno, quàm qui suo cessat. Positum est illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautum est. Nō potest hoc beneficium perdere, nisi mecum: immo ne mecum quidem. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præstet esse in utrumque facilem: si vult recipere beneficium, referamus, reddamū que læti. Illud apud nos custodiri mauult, quid thesaurum eius eruimus? quid custodiam recusamus? Dignus est, cui utrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habemus, tanquam quæ non ducere, sed sequi debeat.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

NON VM, mi Liberalis, habeas animum volo:
*In manibus terra, Non hic te carmine longo
 Atque per ambages & longè exorsa tenebo.*

Reli-

Reliqua hic liber cogit. Exhausta materia, circumspicio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quicquid superest, cum tibi superfuerit. Si voluissent Innocinari mihi, debuit paulatim opus crescere, & ea pars in finem reservari, quam quilibet etiam satiatus appeteret. Sed quicquid maxime necessarium erit, in primum statim congessi: nunc si quid effugit, recolligo. Nec mehercule si me interrogas, nimis ad rem exstimis pertinere, ubi dicta sunt quae regunt mores, perlequi cetera, non in remedium animi, sed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, vir in eo iudicio magnus, etiam si maximis comparatur, solet, Plus prodest, si pauca praecepta sapientiae teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator est, non qui omnes numeros nexisque perdidicit, quorum usus sub a luctario rarus est, sed qui in vno se aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occasiones intentus spectat: nec enim refert, quam multa sciat, si scit quam unum victoriae satis est: sic in hoc studia multa delectant, pauca vincunt. Licet nescias, quae ratio Oceanum effundat ac reuocet: quare septimus quisque annus arati signum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet proportionem suam, sed vltima in angustias cocant, & columnarum nonissima intervalla iungantur: quid sit quod geminorum conceptum separet, partum iungat. vtrum vno concubitu spargatur in duos, aut totiens concepti sint: cur pariter natis fata diuersa sint, maximisque rerum spaciis distent, quorum inter ortus minimum interest, non multum tibi nocebit transisse, quae nec licet scire, nec prodest. Inuoluta veritas in alto later. Nec de malignitate naturae queri possumus: quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic vnus inuenta fructus est, inuenisse. Quicquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Si animus fortuita contempserit, si se supra metum sustulit, nec auida spe infinita complectitur, sed didicit a se petere diuitias: si deorum hominumque formidinem eiecit: & se t non multum esse ab homine timendum, a Deo nihil si conemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perdu-

ctus est, ut illi liqueat, mortem nullius mali esse materiam, multorum finem: si animum virtuti consecrauit, & quacunq; vocat illa, planum putat: si sociale animal est, & in commune genitus, mundum ut vnam domum spectat. & conscientiam suam diis aperit, semperq; tanquam in publico viuut: si se magis vritus quam alio subductus illis tempestatibus, in solido ac sereno stetit, consummatuit scientiam vtilem ac necessariam. Reliqua oblectamenta otij sunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur ingeniis afferentia.

CAP. II. Hæc Demetrius noster vtraque manu tenere proficientem iubet, nec vsquam dimittere, immo affigere & partem sui facere, eoq; quotidiana meditatione perducere, ut sua sponte occurrant salutaria, & vbique ac statim desiderata præsto sint, & sine mora vlla veniat illar turpis honestiq; distinctio, sciatq; nec malum esse vllum nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Hac regula vitæ opera distribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigit: miserimosq; mortalium iudicet, in quantiscunq; opibus resurgunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipse sibi: Voluptas fragilis est & breuis: fastidit obiecta, quo avidius hausta est, citius in contrarium recidens, cuius subinde necesse est aut pæniteat, aut pudeat. In qua nihil est aut magnificum, aut quod naturam hominis diis proximi deceat: Res humilis, membrorum turpium ac vilium ministerio veniens, exitu foeda. Illa est voluptas & homine & viro digna, non implere corpus nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum tutissima est quies: sed perturbatione carere, & ea quæ hominum inter se rivalitiam ambitus concurrit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de diis famæ creditum est, vitiiisque illos nostris æstimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, nunquam sensuram sui tædium, percipit hic quem deformamus cum maxime, qui, ut ita dicam, diuini iuris atque humani peritus, præsentibus gaudet, ex futuro non pender. Nihil enim firmi habet qui in incerta propensus est. Magnis itaque curis exemptus, & distorquentibus mentem, nihil sperat, aut cupit, nec se mittit
in du-

in dubium, suo contentus. Nec illum existimes paruo esse contentum : omnia illius sunt. Non sic, quemadmodum Alexandri fuerunt : cui, quanquam in littore maris rubri steterat, plus deerat quàm qua venerat. Illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Oceano Onesicritus præfectus classibus præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat moperem esse, qui extra naturæ terminos arma proferret? qui se in profundum, inexploratum & immensum, auiditate cæca prorsus immitteret? Quid interest, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo præmat? Tantum illi deest, quantum cupit.

CAP. III. NEC hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculisque vestigia felix temeritas egit, sed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cýrum & Cambysem, & totum regni Persici stemma percensc. quem inuenies, cui modum imperij satietas fecerit? qui don vitam in aliqua vterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum est. Quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur. Nec interest, quantum in id quod inexplebile est, congeras. Vnus est sapiens, cuius omnia sunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trans maria legatos, nec metenda in ripis hostilibus castra, non opportunis castellis disponenda præsidia : non opus est legione, nec equestribus turmis. Quemadmodum dii immortales regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex edito tranquilloque tutela est : ita hic officia sua, quamuis latissime pateant, sine tumultu obit : & omne humanum genus, potentissimus eius optimusque infra se videt. Derideas licet : ingentis spiritus res est, cum Orientem Occidentemque lustraueris animo, quo etiam remota, & solitudinibus interclusa penetrantur : cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissimè fundit, aspexeris, emittere hanc Dei vocem : Hæc omnia mea sunt. Sic fit, vt nihil cupiat : quia nihil est extra omnia.

CAP. IV. HOC ipsum, inquis, volui : teneo te : vello videre, quomodo ex his laqueis, in quos tua sponte decidisti, expliceris. Dic mihi, quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt; Nam id

quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficiũ ſapienti: cui quicquid datur, de ſuo datur. At qui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quicquam amico donare poteſt: donat enim illi communia. Nihil prohibet aliquid & ſapieatis eſſe, & eius qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Sic omnia ſapientis eſſe dico, vt nihilominus proprium quiſque in rem ſuam dominium habeat. Iure ciuili omnia regis ſunt. Et tamen illa quorum ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & vnaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus: nec donate niſi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini priuata terminatio- ne diſtinguunt, & totus ager huius aut illius rei publicæ eſt, pars deinde ſuo domino quæque cenſetur. Ideo quæ donare agros noſtros rei pub. poſſumus, quamuis illius eſſe dicantur. Quia aliter illius ſunt, aliter mei. Nunquid dubium eſt, quin ſeruus cum peculio, domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideo nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit, Nec ideo non eſt munus, cum volens dedit, quia potuit eripi, etiam ſi noluiſſet. Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter nos conuenit) illud quod quæritur intelligendum eſt, quomodo liberali- tatis materia aduerſus eum ſuperſit, cuius vniuerſa eſſe contendimus. Omnia patris ſunt, quæ in liberorum manu ſunt. Quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt: tamen diis poſuimus donum, & ſti- pem iecimus. Non ideo quod habeo, meum non eſt, ſi tuum eſt. Poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius prostitute ſunt, leno eſt. Omnia autem ſapientis ſunt, inter omnia autem & prostitute ſunt: ergo & prosti- tute ſapientis ſunt. Leno autem eſt, cuius prostitute ſunt: ergo ſapiens eſt leno. Sic illum vetant emere, dicunt enim, Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuam ſumere, quia nemo uſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilis ſunt

sunt, per quæ cauillantur, cum pulcherrime quid à nobis dicatur intelligant.

CAP. V. ENIMVERO sic omnia sapientis esse dico, vt nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat, quemadmodum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet: singuli dominio. Tempus istius probanda rei veniet. Interim hoc huic quæstioni sat est, id quod aliter sapientis, aliter ræcum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei, cuius est totum, posse donari. Conduxi domum à te. In hac aliquid tuum, aliquid meum. Res tua est: vsus rei tuæ, meus est. Itaque nec fructus tanges, coloño tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur: & si annona carior fuerit, aut fames.

Hec frustra magnum alterius spectabis aceruum,

in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua, nec conductum meum, quanquam sis dominus, intrabis: nec seruum tuum, mercenarium meum, abduces; & abs te rheadam si conduxero, beneficium accipies: si tibi in vehiculo tuo sedere permisero. Vides ergo posse fieri, vt aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat.

CAP. VI. IN omnibus istis quæ modo retuli, vterque eiusdem rei dominus est. Quomodo: quia alter rei dominus est, alter vsus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eisdem Dorus libratius suos vocat: & vtrumque verum est. Alter illos tanquam auctor sibi, alter tanquam emptor asserit. ac recte vtriusque dicuntur esse. Vtriusque enim sunt: sed non eodem modo. Sic potest T. Lilius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum donare sapienti quod viritum meum est, licet illius sint omnia. Nam cum regio more cuncta possideat, singularum autem rerum in vnum quemque proprietates sit sparsa: & accipere munus, & debere: & emere, & conducere potest. Cæsar omnia habet, fiscus eius priuata tantum, ac sua: & vniuersa in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij quæritur. Nam id quoque quod tanquam alienum abiudicatur, aliter illius est. Sic sapiens vniuersa animo possidet, iure ac dominio sua.

CAP. VII. BION modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Cum omnes de saxo de-

iecturus est, dicit: Quisquis id quod deorum est, sustulit & consumpsit, atque in usum suum vertit, sacrilegus est. Omnia autem deorum sunt. Quod quisque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia sunt. Ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expiari impunè Capitolium iubet: dicit, nullum sacrilegium esse. Quia quicquid sublatum est ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locus qui deorum est. Hic respondetur: Omnia quidem deorum esse, sed non omnia diis dicata. In his obseruari sacrilegium, quæ religio numini adscriptis. Sic & totum mundum deorum esse immortalium templum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen à sacris profana discerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen fani impositum est, quæ sub cælo & conspectu siderum licent. Iniuriam sacrilegus deo quidem non potest facere, quem extra ictum sua diuinitas posuit: sed tamen puoitur, quia tanquam deo fecit. Opinio illa nostra ac sua obligat poenæ. Quomodo ergo sacrilegus videtur, qui aliquid aufert sacri, etsi quocumque transtulit, quod surriperat, intra terminos est mundi: sic & sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi non ex his quæ vniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quæ vicissim ei seruiunt. Illam alteram possessionem agnosceret, hanc nolet habere, & si poterit: emittetque illam vocem, quam Romanus Imperator emisit, cum illi ob virtutem, & bene gestam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuisset: non est, inquit, vobis opus ciue, cui plus opus sit, quàm vni ciui. Quanto maioris viri putas, respuisse hoc munus, quàm meruisse? Multi enim Imperatores, fines aliis abstulerunt, sibi nemo constituit.

CAP. VIII. ERGO cum animum sapientis intuemur potentem omnium, & per vniuersa dimissum, omnia illius esse dicimus: quum ad hoc ius quotidianum, si ita res tulerit, capite censebitur. Multum interest, possessio eius animi magnitudine æstimetur an censu. Hæc vniuersa habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chrysiptum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia in laudem veterum
 inui-

inuidia non obstat. Paulo ante Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura, nostris tulisse temporibus, ut ostenderet nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripì posse: virum exactæ (licet neget ipse) sapientia, firmæque in his quæ proposuit constantia; eloquentia; verò eius, quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba sollicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulit, res suas prosequenti. Huic non dubito quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum sæculo nostro, aut conuicium deesset.

CAP. IX. DEMETRIO si res nostras aliquis deorum possidendas velit tradere sub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiarum, dicturumque: Ego veid me ad istud inextricabile pondus non alligo, nec in illam facem rerum huic expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala? qua nec datum quidem acciprem: quoniam multa video, quæ me donare non deceat. Volo sub conspectu meo ponere, quæ gentium oculos, regumque perstringunt. Volo inueneri pretia sanguinis, animarumque uestrarum. Prima mihi luxuriæ spolia propono: siue illa vis per ordinem expandere, siue (ut est melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & foedissimorum pigerimorumque animalium testas, in gentibus pretiis emptas: in quibus ipsa illa, quæ placet varietas, subditis medicamentis, in similitudine veri coloratur. Video istis mensas, & æstimatorum lignum senatoris censu, eo pretiosius, quod illud in plures nodos arboris infelicitas torsit. Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fegare debet periculo, crescit. Video murrhina pocula: parù scilicet luxuria magno fuerat, nisi quo vomant, capacibus gemmis inter se propinarent. Video vniones, non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitæ aures oneri ferendo sunt: iunguntur inter se & in super alij binis superponuntur. Non satis muliebri insania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependisset. Video seticas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi aut cor-

pus, aut denique pudor possit: quibus sumptis, mulier perurum liquido nudam se non esse iurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ, ne adulteris quidem, plus sui in cubiculo quam in publico ostendant.

CAP. X. Quid agis avaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum est? Omnia ista quæ retuli, in maiore honore pretioque sunt. Nec volo tuas opes recognoscere, laminas utriusque materiæ, ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quæ quicquid vile futurum nobis erat protulit, ista defodit, & misit, & ut noxiis rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iisdem tenebris esse prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset aut pretium. Et adhuc ista aliquam materiam habent: est in quo errorem oculorum animus subsequi possit. Video istic diplomata, & syngraphas, & cautiones, vacua habendi simulacra, umbras quasdam avaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinionone gaudentem. Quid enim ista sunt? Quid fœnus, & Kalendarium, & usura, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsitâ nomina? Possum de rerum natura queri, quod aurum argentumque non interius absconderit; quod non illis maius quam quod detrahi posset pondus iniecerit. Quid sunt istæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & sanguinolentæ centesimæ? Voluntaria mala ex constitutione nostrâ pendentia, in quibus nihil est, quod subiici oculis, quod teneri manu possit, inanis avaritiæ somnia. O miserum, si quem delectat sui patrimonij liber magnus, & vasta spatia tetrarum colenda per vinctos, & immensi greges pecorum per provincias ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus maior, & ædificia privata laxitate urbium magnarum vincenzia. Cum bene ista, per quæ divitias suas disposuit ac fudit, circumspexerit, superbumque se fecerit, si, quicquid habet, ei quod capit compareret, pauper est. Dimitte me, & illis divitiis meis redde. Ego regnum sapientiæ novi, magnum, securum. Ego sic omnia habeo, ut omnium sint.

CAP. XI. ITAQUE cum C. Cæsar illi ducenta dona-

set, ridens reiecit, ne dignam quidem summam iudicans, qua non accepta gloriaretur. Dij deaque, quam paucillo illum animum aut honorare voluit, aut contumperet Reddendum egregio viro testimonium est. Ingentem rem ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod se putasset tanti posse mutari. Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio.

CAP. XII. SAPIENTI ergo donari aliquid potest etiam si sapientis omnia sunt. Aequè nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus esse communia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cum amico communia omnia sunt, quomodo cum socio, ut pars mea sit, pars illius: sed quomodo patri matrique communes liberi sunt: quibus cum duo sint, non singuli singulos habent, sed singuli binos. Primum omnium iam efficiam, ut quisquis est iste, qui me in societatem vocat, sciat se nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc consortium solum inter sapientes est, inter quos amicitia est. Ceteri non magis amici sunt, quam socij. Deinde pluribus modis communia sunt. Equestria omnium equitum Romanorum sunt: in illis tamen locus meus sit proprius, quem occupavi. Hoc si cui cessi, quamvis illi communi se cesserim, tamen aliquid dedisse videor. Quædam quorundam sub certa condicione sunt. Habeo in equestribus locum, non ut vendam, non ut locum, non ut habitem; in hoc tantum ut spectem. Propterea non mentiar, si dicam me habere in equestribus locum: sed cum in theatrum veni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, quia sedere est mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus, commune est nobis: sed illius proprium est, qui tenet. Vti illo nolente non possum. Derides me, inquis. Si quod amici est, meum est, liceat mihi vendere. Non licet. Nam nec equestria, & tamen communia tibi cum ceteris equitibus sunt. Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est, etiam quod sub lege certa tuum est. Accepi, sed certe non minus habes.

CAP. XIII. Nā te traham longius, Beneficiam ma-

ius esse non potest: ea per quæ beneficium datur, possunt esse maiora & plura in quæ se benevolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quemadmodum amantes solent: quorum plura & celsa, & complexus arctiores non augent amorem, sed exercent. Hæc quoque quæ venit quæstio, profligata est in prioribus. Itaque breuiter perstringetur. Possunt enim in hanc quæ data sunt aliis argumenta transferri. Quæritur, an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Ut scias, inquit, illum non reddisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo, non esse id factum cuius faciendi occasionem non habuit. Ut creditori suo pecuniam non soluit, qui ut solueret, ubique quæsit, nec inuenit. Quædam eius condicionis sunt, ut effectum præstare debeant: quibusdam pro effectu est, omnia attentasse, ut efficerent. Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiam damnato reo, oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte usus est. Laus imperatori etiam victo, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficium redderet, obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, sano affidere, felici succurrere. Gratiam retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens qui in hoc multum curæ, multum sedulitatis impendit, plus laboravit, quam cui cito referre gratiam contigit.

CAP. XIV. DEBITORIS exemplum dissimile est, cui parum est pecuniam quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbis super caput creditor, qui nullum diem gratiæ occidere patitur: hic benignissimus, qui te cum cursantem & sollicitum atque anxium viderit, dicat: Mittè hanc de pectore curam. Desine tibi molestus instare. Omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis: si me quicquam amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi reddidisse beneficium dices illū, qui sic gratiā retulit? Eodem ergo loco est, qui reddidit & qui non reddidit. Contra nunc illud pone, si oblitus esset accepti beneficii, si ne tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam retulisse? Ad hic diebus noctibusque se lassavit, & omnibus aliis renuntiavit officiis, huic vni

imminens, & operiens, ne qua se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illa recessit? Iniquus, si rem à me exigis, cum videas animum non defuisse. Ad summam, puta, cum captus esses, me pecuniam mutuatum, rebus meis in securitatem creditoris oppositis, nauigasse hieme tam sæua: per infesta latrocinii litora, emensum quicquid periculi afferre potest etiam pacatum mare: peragratis omnibus solitudinibus, cum, quos nemo non fugiebat, ego quærentem, tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retulisse? etiam si in illa nauigatione pecuniam, quam saluti tuæ contraxeram, naufragus perdidit, etiam ubi in vincula quæ detraherte tibi volui, ipse incidi: negabis me retulisse gratiam? At mehercule Athenienses, Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas vocant: & Mucij manus in hostili ara relicta, instar occisi Porcenæ fuit. Et semper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propositi operis enituit. Plus præstitit, qui fugientes occasiones secutus est, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam posset, quam in quem sine vlllo sudore gratam prima fecit occasio.

CAP. XV. DVAS, inquit, res ille tibi præstitit, voluntatem & rem. Tu quoque illi duas debes. Merito istud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otiosam. Huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere: vtrumque enim præstat, quantum in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei succedit tam propensa voluntas, & cupida reddendi. Quod si animus sine te ad referendam gratiam non valet, nemo aduersus deos gratus est, in quos voluntas sola confertur Diis, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoque cui referre etiam debeo, nil aliud præstare possum? quid est quare non eo aduersus hominem gratus sim. quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI. Si tamen quid sentiam quæris, & vis fingere responsum: Hic beneficium recepisse se iudicat; ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat: ille se teneat. Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Debeo. In omni

quæstione propositum sit nobis bonum publicum. Præcludendæ sunt excusationes ingratas, ad quas refugere possint, & sub quibus inficiationem suam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intelligerent iniquissimum esse, eodem loco haberi cum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt: ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat à paucis etiam iustam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis sit: tibi parum. Non quemadmodum ille, si enixam & sedulam operam transire pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus est: ita tu ingratus es, nisi ei, qui voluntatem bonam in solutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec testeris: occasiones reddendi nihilominus queras. Redde illi, quia repetit: huic, quia remittit: illi, quia malus: huic, quia non malus. Ideoq; non est quod ad te hanc quæstionem iudices pertineret: an, quod beneficium quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille defuit esse sapiens, & in malum versus est. Redderes enim & depositum, quod à sapiente accepisses, & etiam malo redderes creditum; quid est cur non & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutat? Quid? si quid à sano accepisses, ægro non redderes: cum plus semper imbecillo amico debeamus? Et hic æger est animo, adiuvetur, feratur. Stulticia morbus est animi. Distinguendum hoc, quo magis intelligatur, existimo.

CAP. XVII. Dvo sunt beneficia. Vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest: hoc est absolutum & verum beneficium. Alterum vulgare, plebeium, cuius inter nos imperitos commercium est. De hoc non est dubium, quia illi qualiscunque est debeam reddere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex, quam ingratus, emendat. Nemo te malum, quia est, faciat. Malo beneficium proiciam, bono reddam. Huic, quia deo, illi ne debeam.

CAP. XVIII. DE altero beneficij genere dubitatur, quod si accipere non potuit nisi sapiens, nec reddere quidem

dem nisi sapienti possunt. Puto enim me reddere, ille non potest recipere. Non est iam huius rei capax. Scientiam utendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas? Stultum est dare alicui, quod accipere non possit. Ut respondere ab ultimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam si accipere non poterit. Obligare enim non possum, nisi accipientem: liberari tantum, si reddo, possum. Ille uti illo non poterit, viderit. penes illum erit culpa: non penes me.

CAP. XIX. REDDERE, est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim si cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dicēs, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere est id quod debeas, ei cuius est, volenti dare. Hoc vnum mihi præstandum est. Ut quidem habeat, quod à me accepit, iam ulterioris est curæ. Non tutelam illi, sed fidem debeo: multo quæ satius est, illum non habere, quam me non reddere. Et creditori statim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam si mihi adulteram cui numerem, delegaverit, solvam: & si nummos quos accipiet, in sinum suum disinctum funder, dabo. Reddendum enim mihi est: non seruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit. Ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Reddam bono, cum expediet: malo, cum peret. Tale, inquit, beneficium quale accepisti, non illi potes reddere. Accepisti enim à sapiente: stulto reddis. Immo reddo illi quale nunc potest accipere: nec per me fit deterius, sed per illum. Id quod accepisti, reddam. Cui si ad sapientiam redierit, reddam quale accepisti: dum malus est, reddam quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus? aut Phalaris: & huic beneficium quod acceperas, reddes? Mutationem sapientis tantam natura non patitur. Nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiam in malo vestigia boni teneat. Nunquam in tantum virtus extinguitur, ut non ceriores animo notas imprimat, quam ut illas eradat. Illa mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in silvas exuperunt, aliquid mansuetudinis pristinae retinent: tantumque à pla-

cidissimis absunt, quantum à veris feris & nunquam humanam manum passis. Nemo in summam nequitiam incidit, qui vnquam hæsit sapientiæ. Alius infectus est, quam vt ex toto elui, & transire in colorem alium possit. Deinde interrogo, vtrum iste ferus sit animo tantum, an & in perniciem publicam excurrat. Proposuisti enim mihi Apollodorum & Phalarim tyrannum: quorum si naturam habet intra se malus, quid ni ego isti beneficium suum reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius? Si vero sanguine humano non tantum gaudet & pascitur, sed & suppliciiis omnium ætatum crudelitatem insatiabilem exercet, nec ira, sed auiditate quadam læuendi furit, si in ore parentum filios iugulat, si non contentus simplici morte, distorquet, nec vrit solum perituros, sed excoquit, si ara eius cruore semper recenti madet: parum est huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, intereisa iuris humani societas abscedit. Si præstitisset quidem mihi aliquid, sed arma patriæ meæ inferret: quicquid meruerat perdidisset, & referre illi gratiam seculus haberetur. si non patriam meam impugnat, sed suæ grauis est, & sepositus à mea gente, suam exagitat, abscedit nihilominus illum tanta prauitas animi: etiam si non inimicum, inuisum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius officij ratio est, quod humano generi, quam quod vni homini debeo.

CAP. XX. SED quamuis hoc ita sit, & ex eo tempore omnia mihi in illum sint libera, ex quo, corrupendo fas omne, vt nihil in eum nefas esset, effecerit: illum mihi seruandum modum credam, vt si beneficium illi meum, neque vires maiores daturum est in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi sine pernicie publica possit, reddam. Seruabo filium eius infantem. Quid hoc beneficium obest cuiquam eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecuniam quæ satellitem stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id, quo luxuria eius instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scænz, & scorta, & quæ feritatem eius molliant, libens offeram. Cui tritemes & cerastas non mitterem, luforias & cubicularias, & alia

alta ludibria regum in mari lasciuientium mittam. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium est: optimumque est obire ei, qui ad se nunquam rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, & semper portenti loco habita fuit, vt hiatus terræ, & de æternis maris ignium eruptio. Itaque ab illa recedamus. De his loquamur, quæ detestatur sine horrore. Huic homini malo quem inuenire in quolibet foro possum, quem singuli timent, reddam beneficium quod accepit. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse; quod in me non est, redeat domum bonus an malus. Quam diligenter istud excutere, si non redderem, sed darem? Hic locus fabulam poscit.

CAP. XXI. PYTHAGORICVS quidam emerat à furore phæcasta, rem magnam, non præsentibus nummis. Post aliquot dies venit ad tabernam redditurus: & cum clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam furor ille quem quæris, elatus combustus est, quod nobis fortasse molestum est, qui in æternum nostros amittimus tibi minimè, qui seis futurum, vt renascatur, iocatus in Pythagoricum. At philosophus noster teis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum retulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens atrofisse sibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi viuit, tu redde, quod debes. Deinde per clostrum qua se commissura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inferuit ac misit, pœnas à se exigens improbat cupiditatis, ne alieno asuesceret.

CAP. XXII. QVOD debes, quare cui reddas. Et si nemo poscet, ipse te appella. Malus an bonus sit, ad te non petrinet. Redde & accusa; non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuisa sunt. Illi obliuio imperata est, tibi meminisse mandauimus. Extrat tamen, si quis existimat, cum dicimus eum qui beneficium dedit, obliuisci oportere; excutere nos illi memoriam rei præsertim honestissimæ. Quædam præcepimus ultra modum, vt ad verum & suum redeant. Cum dicimus, Meminisse non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec

gravis esse. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc sobrii loquuntur, hoc ebrj non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Ut hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci eam qui dedit, iustissimus, & plus imperando quam præstari poterat, silentium suavisimus.

CAP. XXIII. QUOTIES parum fiducia est in his, quibus imperas, amplius est exigendum quam satis est, ut præstetur quantum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad verum mendacio veniat. Ita que ille qui dixit:

Qui candore niues antecirent, cursibus auras:
quod non poterat fieri, dixit: ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit,

His immobilior scopula, violentior amne:
ne hoc quidem se persuasurum putauit, aliquem tam immobilis esse, quam scopulum. Nunquam tantum sperat hyperbola quantum audet: sed incredibila affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiscatur: hoc dicimus, similis sit oblito. Memoria eius non appareat, nec incurat. Cum dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: sæpe enim opus est malis exatore, etiam bonis admonitore. Quid ergo, occasionem ignorantem non ostendam? necessitates illi meas non detegam, quare nescisse se aut mentiantur, aut doleat? Interveniat aliquando admonitio, sed verenda, quæ non poscat, nec in ius vocet.

CAP. XXIV. SOCRATES amicis audientibus: Emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Neminem poposcit, omnes admonuit, à quo acciperet, ambitus fuit. Quidni esset? Quantulum enim erat quod Socrates accipiebat? Ut multum erat, fuisse, à quo Socrates acciperet, non illos castigare mollius potuit. Emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Post hæc quisquis propraue-rit, sero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exatores repetere prohibemus: non ut nunquam fiat, sed ut parè.

CAP. XXV. ARISTIPPVS aliquando delectatus vnguento: Male, inquit, istis effeminatis eueniat, qui rem tam beliam infamauerunt. Idem dicendum est: Male istis improbis & importunis beneficiorum suorum quadrupla-
toribus

toribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitia, & beneficium ab eo repetam, à quo petissem: qui alterius beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Nunquam, ne querens quidem, dicam:

— *Eiectum litore egentem*

Excepi. & regni demens in parte locauit.

Non est ista admonitio, non: conuicium est. Hoc est in odium beneficia perducere. Hoc est efficere, ut ingratum esse, aut liceat, aut inuet. Satis, abundeque est, submissis & familiaribus verbis, memoriam reuocare.

Si bene quid de te merui. fuit aut tibi quicquam

Dulce meum.

Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum litore egentem excepisti.

CAP. XXVI. SED nihil, inquit, profecimus: dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? Queris rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam consummari decet, quemadmodum ingrati ferendi sint. Placido animo, mansueti, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemoro, & ingratus offendat, ut non tamen dedisse delectet. Nunquam in has voces iniuria impellat; Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum percontabit, si te ne nunc quidem percontet. Non est quod indigneris tanquam aliquid noui acciderit, magis mirari deberes, si non accidisset. Alium labor, alium impensa detertret: alium periculum, alium turpis vetecundia, ne dum reddit, fateatur accepisse, alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Aspice quemadmodum immensa hominum cupiditates hieat semper & poscant. Non miraberis ibi neminem reddere, ubi nemo satis accipit. Quis est istorum tam firma voluntatis ac solida, ut tato apud eum beneficia deponas; Alius libi diue insanit, alius abdomini seruit, alius lucri totus est. cuius summani non vinctes, alius inuidia laborat, alius coeca ambitione, & in gladios ruente. Adhuc torporem mentis ac senium, & huic contrarium inquieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos. Adhuc ultimam suam nimiam & tumorem, ob qua contemnendus est, insolentem. Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem

semper alio transilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & in ille errores, quibus volumur: audacia timidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malum incertissimis fidere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit.

CAP. XXVII. INTER affectus inquietissimos rem quietissimam, fidem quæris? Si tibi vitæ nostræ vera imago succurret, videberis tibi videre captæ cum maxime civitatis faciem, in quam omisso pudoris rectique respectu, vires in consilio sunt, velut signo ad permiscenda omnia dato. Non igni, non ferro abstinetur. Soluta legibus scelerata sunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, vllm impedimentum est ruentium in prædam. Hic ex privato, hic ex publico, hic ex profano, hic sacra rapit: hic effringit, hic transilit, hic non contentus angusto itinere, ipsa quibus arceur, evertit, & in lucrum ruina venit. Hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat. Nemo non fert aliquid ex altero. In hæc aviditate generis humani, nã tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes referentem. Si indignaris ingratos esse, indignare luxuriosos, indignare avaros, indignare impudicos, indignare ægros, deformes, senes, pallidos. Et istud graue vitium, est intolerabile, & quod dissociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet: Sed vsque eò vulgare est, vt illud nec qui queritur quidem effugerit.

CAP. XXVIII. COGITA tecum, an quibuscunque debuisti, gratiam retuleris, ac nullum vnquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria committetur. Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiam elapsa: quæ in iuuenem collata sunt, non perdurasse in senecturem. Quædam perdidimus, quædam proiecimus, quædam è conspectu nostro paulatim exierunt: à quibusdam oculos auertimus. Vt excusem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis est memoria & rerum turbæ nō sufficit. Neceffe est quæcum recipit, emittat, & antiquissima recentissimis obruat. Sic factū est, vt minima apud te nutricis esset auctoritas, qui beneficium eius longius ætas sequens

sequens posuit. Sic factum est, ut præceptoris tibi non esset vlla veneratio. Sic euenit, ut circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorum candidato, quæsturæ suffragator excideret. Fortasse vitium, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico irascaris crimini, stultè tuo. Ut absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo; utique peiorem exprobrando. Non est quod frontem eius indures: sine, si quid pudoris residui, seruet. Sæpe dubiam verecundiam vox conuiciantis elatior rupit. Nemo id esse quod etiam videtur, timer. Deprehensus pudor amittitur.

CAP. XXIX. PERDIDI beneficium. Nunquid quæ consecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si male respondit, bene collocatum. Non est ille, qualem sperauimus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. damnum tunc factum, nunc apparuit. Ingratus non sine nostro pudore protrahitur: quoniam quidem querela amissi beneficii, non bene dati signum est. Quantum possumus, causam eius apud nos agamus: fortassis non potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quædam nomina bona, lentus ac sapiens creditor fecit: qui iustituit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum. Nutriamus fidem languidam.

CAP. XXX. PERDIDI beneficium. Stulte, non nostri detrimenti tui tempora, perdidisti, sed cum dares. Nunc palam factum est. Etiam in his quæ videntur in perditione, moderatio plurimum profuit. Ut corporum, ita animum molliter vitia tractanda sunt. Sæpe quod explicauit mora, pertinacia trahentis abruptum est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid inestatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrociniū sibi nostra infamia quæra? Nec desit qui dicat: Nescio quid est, quod eum, qui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo non superioris dignitatem querendo, etiam si non inquinauit, aspersit. Nec qui quædam fingere contentus est leuia, cum magnitudine mendacii fidem quærat.

CAP. XXXI. QUANTO illa melior via, qua seruetur

illa species amicitiæ, & si reuerti ad sanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quisquam tam duri infestique aduersus diligenda animi est, vt etiam vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cogitacione rvas secte. Non est mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dij omnium rerum optimi auctores, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obiicit negligentiam nostri, alius iniquitatem: alius illos extra mundum suum proiicit, & ignauos hebetésque, sine luce, sine vilo opere destituit. Alius solem, cui debemus quod inter laborem quietemque tempus diuisimus, quod non tenebris immeriti confusionem æternæ noctis estugimus, quod annum cursu suo temperat, & corpora alit, facta euocat, perequit fructus, saxum aliquod aut fortuitarum ignium globum, & quibus potius quam deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: sed æquali tenore bona sua per gentes populósque distribuunt, vnã potentiam sortiti, prodesse. Spargunt opportunis imbribus terras: maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, hiemes atatesque interuentu lenioris spiritus molliunt, errorem labentium animarum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiam si multa in irritum data sint. Demus nihilominus aliis, demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminem eb exitanda domo ruina deterruit: & cum penates ignis assumpsit, fundamenta repente adhuc atea ponimus, & vrbes haustas sæpius eodem solo condimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra marique humana opera cessarent, nisi male cadentia iterum tentare libuisset.

CAP. XXXII. INGRATVS est, non mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo, cum darem, vsus sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidit, ab aliis recipiam. Sed huic ipsi beneficium dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuque sterilitatem soli vincam. Perit mihi beneficium: iste omnibus. Non est magni animi, dare & perdere: hoc est magni animi perdet & dare.